

Från Borås och de sju häraderna

FÄSSINGEN

Kultur för sinnlig kunskap

2015 – Årgång 54

Från Borås och de sju häraderna

Från Borås och de sju häraderna

FÄSSINGEN

Redaktör: Anngerd Lönn Svensson

DE SJU HÄRADERNAS
KULTURHISTORISKA FÖRENING

Kultur för sinnlig kunskap

2015 – Årgång 54

Stöd till tryckning av denna bok har lämnats av
Borås stad, kulturnämnden

Omslagsbild framsida
Barn i Ramnaparkens labyrint
Foto: Wallander & Wernlund

Fotografier där inget annat anges
Jan Berg, Textilmuseet

© De sju häradernas kulturhistoriska förening
Borås museum, Ramnaparken, 504 39 Borås
Författarna är ensamma ansvariga för innehållet i sina artiklar

Grafisk form & layout: Lennart Wasling
Typsnitt: Sabon 11/14 p
Papper: Profisilk 130 g

Exakta Print, Borås, 2015

ISSN: 0347-2477

INNEHÅLL

Förord · 7

Inledning *Anngerd Lönn Svensson* · 9

Museal verksamhet, ett led i barns lärande
Anngerd Lönn Svensson · 11

Förskola/skola-högskola-museum, ett samarbete för framtiden
Anngerd Lönn Svensson · 21

Bruk av det lokala i skolans historieundervisning
Kerstin Kolback · 37

Räkna med textil *Susanne Björkdahl Ordell* · 41

Hemslöjd, barn och ungdom, kulturarv, cirkus och estetiska
läroprocesser *Torbjörn Lindström* · 63

Leksaker ur museets samlingar *Catarina Ingemarsson* · 73

Landet längesen. Gestaltande pedagogik – emotionellt lärande
Jarl Lindahl & Simon Erlandsson · 81

Barn ska ha det bra *Iréne Arvidsson* · 99

De sju häradernas kulturhistoriska förening - verksamhet · 125

FÖRFATTARE

Irène Arvidsson, f 1951; Fil. mag. i pedagogik, tidigare verksam inom barnomsorgen som förskollärare och chef, nu verksam som lärarutbildare vid Högskolan i Borås. Ordförande i De sju häradernas kulturhistoriska förening.

Susanne Björkdal Ordell, f 1952; Fil. dr. i pedagogik och verksam som lärarutbildare vid Högskolan i Borås.

Simon Erlandsson, f 1984; Fil. kand. i historia, tidigare anställd vid Borås Museum som museipedagog.

Catarina Ingemarsson, f 1965; Fil. kand. med etnologi som huvudämne, intendent med ansvar för föremålssamlingen vid Borås museum och Textilmuseet.

Kerstin Kohlback, f 1951; Fil. kand. och lärarutbildare vid Högskolan i Borås.

Jarl Lindahl, f 1942; f.d. teaterchef i Borås med akademiska studier i pedagogik, teater- och filmvetenskap.

Torbjörn Lindström, f 1965; enhetschef för Slöjd i Väst, en del av Västarvet, Västra Götalandsregionen.

Anngerd Lönn Svensson, f 1949; Fil. dr. i pedagogik och tidigare verksam som lärarutbildare och pedagogisk utvecklare vid Högskolan i Borås.

Redaktionskommittén har bestått av museichef Ulrika Kullenberg, ovan nämnda Irène Arvidsson och Anngerd Lönn Svensson, den senare även redaktör för årsboken.

Förord

Sedan 1943 har De sju häradernas kulturhistoriska förening gett ut en årsbok, under lång tid varje år, men numera med utgåva vartannat år. Årsboken har hela tiden haft för avsikt att uppfylla föreningens syfte att

- att främja kulturmiljövård och museal verksamhet
- att stimulera intresset för konst- och kulturhistorisk forskning och dokumentation, med speciellt intresse riktat mot bygdens textila tradition
- att förmedla kunskap genom föreläsningar och publikationer

Den bok du nu håller i din hand utgör den 54:e utgåvan och tillsammans utgör böckernas innehåll ett oslagbart stycke kulturhistoria.

De medverkande i denna årsbok tar barns och ungas möjlighet och kraft till individuell och kulturell utveckling på fullaste allvar. De beskriver inte kulturyttringar och aktiviteter som ”grädden på moset” eller ”det lilla extra” utan som oersättliga verktyg att förstå sig själv och sin samtid, som skickligt genomförda processer, vilka ger bestående intryck och formar oss till handlande och tänkande människor, redo att möta framtiden.

I flera årsböcker har våra älskade samlingar av äldre ting och hus stått i fokus, inget fel i det, men nu vrider vi något på perspektivet och sätter den unga kulturprosumenten* där istället.

Vad händer då? Fram träder en hel mängd intressanta infallsvinklar, betraktelser, metoder och synsätt som ger en mångfacetterad bild av vad kultur som fenomen kan bidra med till samhällsutvecklingen. Vi riktar härmed ett varmt tack till samtliga skribenter, redaktören, informanter och Exakta Print samt andra som på ett förtjänstfullt sätt bidragit till ett vackert arbete. Ni har fört Borås museum och Textilmuseet tillbaka till källan – frågan om vilka museerna egentligen är till för. Låt oss stanna där ett tag och botanisera, nu och en god stund framöver.

Borås i oktober 2015

Iréne Arvidsson, Ordförande
De sju häradernas
kulturhistoriska förening

Ulrika Kullenberg, Museichef
Borås kulturhistoriska museer

*Det egna skapandet och deltagandet i kulturella aktiviteter, spontant eller organiserat, ökar. Den nya kulturaktören är med andra ord inte endera producent eller konsument, utan prosument, dvs. samtidigt skapare och mottagare av kultur. Källa: Kulturplan för Boråsregionen 2013-2015.

Inledning

Borås museum har firat 100-årsjubileum, i år 2015 startar ett nytt sekel för verksamheten. Detta förpliktigar! De sju häradernas kulturhistoriska förening måste fortsätta arbetet med att förvalta kulturarvet av föremål, miljöer och kunskap om Sjuhäradsbygdens historia, men vi bör också utveckla det kulturhistoriska medvetandet hos både nuvarande och presumtiva museibesökare. Vad är då mer viktigt än att fokusera på framtidens museibesökare, barn och unga och deras behov och önskningar?

Årets tema

I tidigare årsböcker har olika åldersgruppers besöksvanor berörts och hur museerna kan möta deras respektive behov. Förra årsboken avslutades med kapitlet ”En levande och lärande kulturarvmiljö – framtida användning av Borås Museum”. Författarna belyser där estetiska lärprocesser, lärande, kulturarvspedagogik och olika pedagogiska inriktningar, samt ger exempel på ett par samarbetsprojekt som åtminstone på idéstadiet har utvecklats. De ger också sin framtidsvision om hur Borås museer kan användas och hur det samarbete som etablerats mellan Högskolan i Borås och Borås museum skulle kunna utvecklas. Med glädje fortsätter vi i samma anda och ger nu hela utrymmet i årets upplaga av Fässingen till barn och unga och deras lärande ur ett kulturarvsperspektiv. Vår förhoppning är att ge exempel på hur man kan främja barns och ungas estetiska lärprocesser och kanske öka deras intresse för kulturhistoria, med stöd av estetiken i möten med kultur- och museiverksamhet.

Författarna i årets bok fokuserar temat utifrån olika perspektiv. *Susanne Björkdahl Ordell*, lektor i pedagogik vid Högskolan i Borås, utgår från projektet ”Räkna med textil”, där hon velat visa på hur man kan arbeta med barns lärande i mötet mellan praktiskt arbete och teoretisk förståelse. Utgångspunkten är hur man genom att kombinera två skenbart väsensfrämmande områden som textil och matematik kan träna barns kreativa och problemlösande förmåga. Projektet genomfördes i samverkan mellan Högskolan i Borås och Svenljunga kommun med en tydlig förankring i textil, både som kulturyttring och som ämne i förskola och skola.

Nästa författare; *Catarina Ingemarsson*, har en guldgruva att gräva ur i sitt arbete som ansvarig för Borås museums samlingar. Där finns föremål från olika tidsepoker och samhällsklasser och Catarina lyfter fram ett 10-tal leksaker. Här finner man bland annat ”sågegubben” som tillverkades på

1860-talet av en dräng till gårdens barn, sällskapsspelet "Nils Holgersson" från 1907 och Algots pusslet som delades ut i reklamsyfte på 1950–60-talet.

Två epokers olika teatertraditioner möts i ett kapitel; *Jarl Lindahl* med fyrtiofem års erfarenhet av teater i alla de former inklusive akademiska studier i pedagogik, teater- och filmvetenskap och *Simon Erlandsson*, historiker med över femton års erfarenhet av lajvspel beskriver i form av ett teatermanus en metod de kallar Gestaltande pedagogik - emotionellt lärande. De vill skapa deltagande och nyfikenhet vid visningar av Borås museum genom en handledning för personal och besökare, utarbetad och delvis praktiserad under vårens visningar. Syftet är att synliggöra de sociala strukturerna i det svenska agrara samhället under 1700- och 1800-talen med hjälp av våra fem sinnen.

Iréne Arvidsson, med ett stort intresse i barnomsorgens historia, beskriver barnomsorgsutvecklingen i Borås och barnomsorgsmuseets och skolmuseets pedagogiska betydelse för högskoleutbildning och allmänhet. Hennes avsnitt bygger till stor del på intervjuer med Eivor Henricsson, tidigare barnomsorgschef i Borås och engagerad i Mariastiftelsen.

Kerstin Kolback ger exempel från ett projekt i en högstadielklass där lärarna i olika ämnen samarbetar och använder det lokala i skolans historieundervisning, hur eleverna genom att använda sig av det lokala muséet, hus från tiden och minnesmärken i staden kan lära känna sin stad samtidigt som stadens historia blir en del i Sveriges historia.

Torbjörn Lindström, Region Väst, beskriver slöjdens betydelse för barn och ungdom, dels hur viktigt det är att utveckla slöjden som kulturarv och samtidskultur, dels hur slöjd kan vara ett viktigt verktyg för barns och ungas estetiska läroprocesser. Han ger en översikt över området och exempel på en rad insatser som hemslöjds konsulenter arrangerat och planerar att arrangera i Västsverige.

Jag själv, *Anngerd Lönn Svensson*, är redaktör för boken och har ett intresse för såväl kulturhistoria som lärande i förskolans och högskolans värld. Men, jag har inte särskilt stor erfarenhet av museivärlden, annat än som ordinär besökare. Jag har därför haft långa samtal, främst med Karin Olsson Lindström, museipedagog vid Borås museum och Mats Andersson, lärarutbildare vid Högskolan i Borås, men även med förskolepersonal vars barngrupper har deltagit i den erbjudna verksamheten. Samtalen har fokuserat ett samarbete som utvecklats mellan museiverksamheten och lärarutbildningen i Borås där syftet är att främja barns och ungas estetiska läroprocesser. Samarbetet främjar en gemensam helhetssyn och ett gemensamt mål med museets verksamhet för barn och unga, men det har även främjat studenters och förskole-/skolpersonals lärande om museers betydelse för barn och unga.

Museal verksamhet, ett led i barns lärande

ANNGERD LÖNN SVENSSON

Barn och unga är en viktig grupp besökare för alla museer, förutom den äldre generationen är de kanske den mest frekventa gruppen. De kommer oftast till museet genom arrangerade besök under sin förskole- och/eller skoltid. Museers uppgift är naturligtvis att möta olika ålderskategoriers behov, men särskilt viktigt kan man tycka är att väcka unga människors intresse och ge dem tillgång till sitt kulturarv. I Borås finns två museer som främst har ett kulturhistoriskt perspektiv, Textilmuseet i Borås och Borås museum, det senare ett museum med en fast utställning plus ett stort friluftsmuseum.

Barns lärande tar sig många uttryck, idag talas ofta om estetiska läroprocesser, estetiska uttrycksformer anses vara framgångsrika verktyg som ska genomsyra det mesta av barns lärande. För verksamheten vid de två museerna i Borås har denna syn på barns lärande anammats. Syftet är att ge barn och unga goda upplevelser, dels för stunden, men främst som ett led i deras livslånga lärande där museerna kan vara en viktig plats som komplement till skolan.

Ett museums uppgift

Ett museums uppgift kan sägas vara att visa olika föremål, sina egna samlingar eller inlånade föremål från andra museer. Ett museum kan också bidra till allas vårt livslånga lärande, där ett mål kan vara att skapa upplevelser, låta besökare interagera med olika föremål och utställningar. Mötet mellan besökaren och museet har därför en avgörande betydelse för upplevelsen. På Borås Museum och Textilmuseet i Borås har just bemötandet diskuterats ingående, särskilt i samband med Textilmuseets flytt till Simonsland 2014. I föregående årsbok beskriver Torsten Hild arbetet med att utveckla museets hela verksamhet mot ett mera öppet och inbjudande arbetssätt. Det pågår en form av perspektivskifte för museer, från att främst ha varit en bevarare och förmedlare av kunskap satsar man alltmer på att låta besökaren få lustfyllda upplevelser. Frågan *Vad vill besökaren få ut av ett museibesök* står alltmer i fokus. Torsten Hild menar att

...dagens museibesökare inte är intresserade av att lära sig något vid besöket. Åtminstone i meningen att minnas fakta som årtal, platser och personer. De vill bli stimulerade, på en mängd olika sätt. De vill bli kittlade, och inte bara under fötterna utan genom alla sinnen och intellektet. Det är en annan form av kunskap, men som nödvändigtvis inte är formulerad i ord, eller ens medvetandegjord. (Fässingen 2013 s 148)

Att andäktigt *titta* på historiska föremål är en del av en museiupplevelse, men det räcker inte, särskilt inte för barn. Att uppleva museala miljöer och föremål med flera sinnen ger upplevelser av helt andra dimensioner, vilket Magnus Ljunge skriver om i *Historiens sinnlighet* (Fässingen 2009)

Kroppens och handens kunskap kan sällan förmedlas med ord. Den måste upplevas för att förstås.

...//..

Allt vi tar in och upplever gör vi genom våra sinnen. Att inte beakta detta vid förmedling av kulturhistorien är att utesluta en väsentlig del av det förflutna.

Att verkligen känna på ett föremål

Estetiska lärprocesser eller sinnligt lärande, redskap för barns lärande och utveckling

[Estetiska lärprocesser:] Andra material, andra sinnesintryck, en förståelseprocess på ett annat vis. Summan blir i slutändan likadan. Någon förstår direkt att ett plus ett plus ett blir tre, fast någon annan måste göra det eller såga det eller sy det.

Mats Andersson

Estetiska lärprocesser är ett alltmer använt begrepp med olika innebörder beroende på i vilket sammanhang det används. En internetsökning via Google ger över 40 000 träffar med vitt skilda beskrivningar, allt utifrån vilket perspektiv eller vilken akademisk disciplin som tar till orda. Vi kan naturligtvis inte här gå in på alla rådande tolkningar, men vad står begreppet för i vår kontext? Låt oss dela upp det i två delar, estetik och lärprocesser, och börja med estetiken. Tidigare var den mest vanliga betydelsen av estetik kopplad till skönhet. I en nyutkommen antologi om just estetiska lärprocesser beskriver Anders Burman¹ estetik som ”läran, vetenskapen eller teorin om konsten, det sköna eller liknande”. Burman beskriver kopplingen till konst och skapande, men, han refererar även estetik till bildning genom Nationalencyklopedins definition av estetik, vilken startar med en språklig härledning; ”bildning till grekiskans *aisthetiko*’s och bildat till *ta aistheta*, det sinnliga, det förnimbara”.

Idag vidgas begreppet estetik ofta från enbart *läran om* till *upplevelser av och genom*, inte alltid kanske enbart det sköna. Det estetiska kan alltså ses som det sinnliga, det som man kan uppleva med sina sinnen.

Nästa del i begreppet, lärprocesser, består av både lärande och processer, där lärande i sig har en mängd olika beskrivningsmodeller, oftast i sammanhang som beskriver skapande av kunskap. Naturligtvis kan också kunskapsbegreppet problematiseras ganska ingående, ett perspektiv med hänvisning till de gamla grekerna visar att frågan diskuterats långt för vår tid. Burman, i tidigare nämnda essäsamling, lyfter Aristoteles *episteme* - vetande och teoretisk kunskap, *techne* - teknisk kunskap eller praktisk kunnighet, samt *fronesis* - praktisk klokhet och kopplar dessa kunskapsformer till estetiska lärprocesser.

...samtliga dessa tre kunskapsformer [kan] aktualiseras i samband med estetiska lärprocesser. I eget skapande eller genom möten med konstverk och pedagogiskt arbete utifrån konstformerna kan man få kunskaper om hur det förhåller sig med olika ting i världen (episteme) samtidigt som man kan öva upp såväl know-how-färdigheter (techne) som sin erfarenhetsbaserade praktiska klokhet att hantera olika konkreta situationer (fronesis). (Burman 2014 s 12)

Begreppet process (härstammat ur *procedere*, framskrida) innebär att något fortgår, utvecklas och förändras. Således är lärande, med koppling

¹⁾ För den intresserade rekommenderas ”Konst och lärande”, en essäsamling om estetiska lärprocesser, utgiven av Södertörns högskola 2014, redaktör Anders Burman. www.sh.se/publikationer

till processer, något som ständigt pågår, en process där ingen kunskap är statisk, utan det pågår ett ständigt lärande. Lärande sker i någon form i alla upplevelser, det innefattar alltså även det sinnliga lärandet, något man lär genom alla sina sinnen. Ett annat sätt att uttrycka det är att lära med hjälp av olika språk. Då menar jag inte bara det talade eller det skrivna språket utan även t ex kroppsspråket, det musikaliska språket, eller varför inte det siffermässiga språket. Detta lärande sker överallt, inte bara i skolmiljöer och museer kan vara utmärkta miljöer för användande av estetiska läroprocesser. Frågan är om och hur man talar om estetiska läroprocesser i de olika verksamheterna. Förskola och skola, lärarutbildningar och museer, har de samma syn på hur barn kan lära?

Skolans styrdokument och estetiska läroprocesser

Ser vi till ett formaliserat lärande är det oftast kopplat till skolan. För barn och ungdomar styr Skolverket vilket lärande, vilken kunskap de förväntas uppnå under sin skoltid, det gäller i såväl förskola, grundskola som gymnasium. I läroplansdokumenten skiljs emellertid de estetiska ämnena från övriga ämnen, men det betonas vikten av att använda kreativitet och att knyta ihop olika ämnen.

Kunskap är inget entydigt begrepp. I läroplanerna för grundskolan beskrivs kunskap i fyra kategorier som samspelar med varandra; fakta, förståelse, färdigheter och förtrogenhet, men där står även följande:

Skolans arbete måste inriktas på att ge utrymme för olika kunskapsformer och att skapa ett lärande där dessa former balanseras och blir till en helhet.

För att fortsätta Anders Burmans resonemang finns det en estetisk dimension i allt vi gör. Han betonar vikten av att det estetiska finns närvarande i *alla* skolans ämnen, inte enbart de traditionellt kopplade så kallade konstnärliga ämnena såsom bild, musik och slöjd utan estetiken finns även i t ex matematik, svenska, historia eller geografi.

Lärarutbildningens styrdokument och estetiska läroprocesser

Estetiska läroprocesser är numera ett etablerat begrepp i högre utbildning och där finns såväl specifika kurser som forskningsprojekt inom området, särskilt inom lärarutbildningar. I läroplaner för högskoleutbildningar till förskollärare och grundlärare beskrivs vilka mål studenterna ska uppnå efter fullbordad utbildning. Förutom skolelevernas kunskapsformer som

tidigare nämnts; fakta, förståelse, färdigheter och förtrogenhet, tillkommer även värderingsförmåga och förhållningssätt. Målen som ska uppnås beskrivs likadant i både förskolläro- och grundläro- utbildningen och estetiska läroprocesser är tydligt angivna. I det sista målet under området Kunskap och förståelse anges att studenten efter avslutade studier ska

- visa kännedom om praktiska och estetiska läroprocesser

Ibland tillkommer lokala mål i de olika högskolornas utbildningsplaner. Ett utökad lokalt mål för grundläro- utbildningen i Borås är att studenten ska:

- visa förmåga att använda, analysera och värdera estetiska läroprocesser som ett redskap för barns lärande och utveckling

Museers styrdokument och estetiska läroprocesser

Museerna i Sverige har olika samarbetsorgan. Ett exempel är Riksförbundet Sveriges Museer, RSM, som på nationellt plan vill ta tillvara och driva den svenska museisektorns gemensamma intressen. Ett inte alltför lätt uppdrag kan man tänka, eftersom medlemsmuseerna spänner över hela museisektorn med såväl kulturhistoriska museer, konstmuseer som naturhistoriska museer, med olika huvudmän och organisationsformer. Dess verksamhet ligger helt naturligt på ett mer övergripande och visionärt plan. RSM:s senaste skrift "Känn dig hemma på framtidens museum, ett framtidsdokument från Riksförbundet Sveriges museer" behandlar frågan "Vilken roll ska museerna ta i utvecklingen av ett framtida samhälle baserat på människors lika värde och rätt att delta i kultur och lärande?"

I den inledande texten poängteras pedagogiken som en central funktion.

Kopplat till frågan om forskningens och kunskapskapandets betydelse för museet finns den viktiga pedagogiska funktionen. Museerna är parter inom den kunskapsbaserade upplevelseindustrin och då blir lärandet och den pedagogiska rollen central för museet, gentemot skolor men också ur ett bredare perspektiv

Visionsdokumentet anger sexton områden för museerna att utveckla och verka inom. Som exempel, aktuella i vårt sammanhang, kan nämnas fokus på att verka genom skolan, den egna berättelsen och en definierad museiroll.

När det gäller frågor som specifikt rör pedagogik och estetiska läroprocesser kan museipersonal samverka i t ex FUISM, Föreningen för pedagogisk utveckling i svenska museer, en ideell förening öppen för alla som arbetar med pedagogik och lärande på svenska museer och andra kulturinstitutioner. Sofia Dahlquist, ordförande i FUISM anser att det har hänt mycket med den pedagogiska delen på museer i Sverige, men betonar vikten av att pedagogik ska vara självklart i museiverksamhet.

För utan pedagogik och publikfokus kommer inte museerna och kulturarvsinstitutionerna att nå ut, nå brett och kännas angeläget. Vad är då meningen med deras verksamheter?

Ytterligare en organisation är FRI, en samarbetsorganisation för de svenska friluftsmuseerna. FRI har utformat en policy för friluftsmuseernas pedagogiska uppgift där man menar att informellt lärande sker i alla sammanhang, inte enbart inom en planerad utbildning i det formella utbildningsväsendet. FRI anser att museerna är en viktig resurs för det livslånga lärandet och har som mål att alla enskilda friluftsmuseer ska ha ett eget pedagogiskt måldokument.

Friluftsmuseet i Ramnaparken. Foto: Privat

I FRI:s policy markeras vikten av sinnliga upplevelser:

Friluftsmuseerna erbjuder upplevelser som stimulerar alla sinnen, förstärkta av natur- och kulturmiljön. Här finns möjligheter till upplevelser och aktiviteter som främjar både formellt och informellt lärande. Fantasi, nyfikenhet, medskapande och lek stimulerar ett lustfyllt lärande.

Borås kulturhistoriska museer

FRI fokuserar främst friluftsmuseer. I Borås finns två kulturhistoriska museer (Textilmuseet och Borås museum) med en gemensam organisation. Enligt museet beskrivs syftet vara att bevara och bruka kulturarvet genom medveten insamling, dokumentation och vård av material som speglar kulturhistorien samt levandegör och tillgängliggör den för allmänheten.

De kulturhistoriska museerna förvaltar stora samlingar och den textila delen omfattar ca 30 000 tryckta textilier, tygprover och kläder från både svenska och i viss mån även utländska textil- och konfektionsföretag. Mot bakgrund av Borås- och Sjuhäradsbygdens speciella näringsgeografi fokuserar museerna särskilt på textil, handel och hantverk.

Textilmuseet är mötesplatsen för textil i alla dess former. Museet har i uppdrag av Borås stad att spegla textil med inriktning på industrihistoria, design, mode, konst och innovativ textil. Museet organiserar detta arbete genom utställningsproduktion, program och pedagogisk verksamhet. Museet förvaltar och vidareutvecklar det textila arvet med hjälp av specialsamlingar och textilindustrihistorisk kunskap. Här skildras textiltillverkningens utveckling ur ett teknik-, produktions- och kulturhistoriskt perspektiv. Museet är ett resurscentrum för aktörer som vill utveckla det textila arvet på ett nationellt och internationellt plan och museets ämnesbibliotek och samlingar är tillgängliga för studenter och forskare som informationscentral och resurs inom textil- och konfektionsområdet.

Borås Museum, med friluftsmuseet i Ramnaparken, utgör en rik upplevelsemiljö med spännande samspel mellan park, byggnader och 100-årigt museum. Museet är stadens och Sjuhärads spegel och bas för lokal kulturhistoria, lärande, mötesplats för hantverk och handens kunskap med rum för utställningar och kreativitet. Borås museum är idag även samlokaliserat med Slöjd i Väst. Arenan Borås museum har med stöd av lokaler, samlingar, pedagogisk verksamhet, samverkansparter och egna intendent-er, en stark utvecklingspotential som kulturarvslaboratorium - för medborgardialog i samhällsutvecklingen och ett vidgat deltagande med syfte att öka kulturarvets angelägenhetsgrad för medborgaren.

Kommunal påverkan

Verksamheten vid Borås Museum och Textilmuseet styrs i stor utsträckning av Kulturnämnden i Borås Stad. Kulturnämnden har utformat ett kulturprogram som sträcker sig fram t o m 2016. Däri prioriteras särskilt området Barn och unga.

Barns och ungas rätt till kultur innebär både att få uppleva kultur av hög kvalitet och ha goda möjligheter för att utveckla sitt eget skapande.

Skolan ska i samverkan med kulturverksamheterna ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola kan använda och ta del av många uttrycksformer så som språk, bild, musik, drama och dans, samt ha utvecklat kännedom om samhällets kulturutbud och kulturarv.

Borås Stad har antagit en *Handlingsplan för kulturen i Borås Stad 2015-2016* och där anges museernas uppdrag:

En utvecklingsplan för Borås Museum tas fram under 2015. Denna plan ska öppna upp för ett vidgat deltagande i enlighet med museernas uppdrag att verka för kultur och historia som relevanta verktyg i samtiden samt för en förvaltarplan som säkrar byggnadernas underhåll.

Kulturförvaltningen i Borås ger årligen ut ett program; *Kultur i förskola och skola*, där det uttrycks att:

konst, kultur och kreativitet genom estetiska lärprocesser blir ett av verktygen för en framgångsrik skola, d.v.s. höja skolans måluppfyllelse genom konst och kultur.

I programmet finns en rad exempel på aktiviteter för olika målgrupper, från förskolan till gymnasiet. Programmet används som inspirationskälla och utifrån sin verksamhets behov kan lärarna boka in besök med barn- och elevgrupper. Att museiverksamheten och skolan samarbetar mot samma mål syns tydligt. I de flesta av aktivitetsbeskrivningarna ges kopplingar till skolans läroplaner och vilka mål i olika ämnen som respektive aktivitet kan härledas till.

Barnens kulturrum, ett närliggande projekt

Ett projekt som pågått och som tangerar verksamheten på Borås museum är KUMBA, Kultur med barn, som pågått under åren 2011-2014. Parallellt med detta har utvecklats ett projekt benämnt Barnens kulturrum,

vilket syftat till att främja barns och föräldrars delaktighet i kulturverksamheter. Det projektet vände sig till riktigt små barn i åldrarna 0-5 år och genomfördes av Barbro Johansson och Frances Hultgren.²

Tidigt i projektet framkom önskemål från olika kulturarbetare att samarbeta över gränserna, där kulturrummet, mötesplatsen, skulle främja inkludering och samverkan. Från Borås Museum deltog Karin Lindström Olsson. Även andra kulturområden, alltså inte enbart kulturhistorisk museiverksamhet för barn, utgår från barns estetiska lärprocesser och betonar helheten och upplevelser genom sinnligt lärande.

Projektet Barnens kulturrum betonar också barns sinnliga lärande. Författarna ger förslag till en modell för delaktighet utifrån fyra parallella spår; inkludering, inspiration, involvering och utmaning. *Inkludering* beskrivs i betydelsen att Barnens kulturrum ska vara tillgängligt för alla inom målgruppen, oberoende av bakgrund eller levnadsförhållanden. *Inspirationen* främjas genom attraktiva upplevelser som uppmuntrar till egna aktiviteter. Aktiviteterna i sig är viktigast, processen och den gemensamma upplevelsen är viktigare än ett resultat och rummet ska tilltala alla sinnen. *Involvering* innebär att man ska bjuda in besökare till delaktighet, där det pågår en ständig dialog och där möjligheter skapas för reellt inflytande. Slutligen betonas vikten av att ge *utmaningar*. Här kopplas till teorier om mellanrummet, ett rum som inte går att fånga in med beskrivningar och bestämmelser, ett rum som förändras. Det ges också kopplingar till Reggio Emiliaverksamheten där en anställd ateljérista har som uppgift att utmana, överraska och konfrontera barnen. Denna pedagogiska inriktning har också influerat det samarbete som beskrivs i nästa kapitel.

Sammanfattningsvis kan alltså konstateras att lärande tack och lov inte är något som skolväsendet har monopol på. Såväl förskola, grundskola, högskola som museiverksamhet och annan kulturverksamhet anser att pedagogik som inkluderar redskap för estetiska lärprocesser är viktig. När jag blev ombedd att skriva om ett utvecklat samarbete mellan Högskolan i Borås och Borås museum var jag mycket nyfiken på hur man, trots skilda huvudmän och olika verksamhetsområden, kan samarbeta med samma målgrupp.

Under åren har det utvecklats ett nära samarbete mellan främst en pedagog på museet och en lärare på högskolan, vilket har gagnat dels dem båda i deras yrkesmässiga utveckling, dels barn och studenter, men som det visade sig under mina samtal, det har även gagnat förskollärare. Vad har hänt, hur ser det ut idag och vilka drömmar har de inför framtiden?

²) Rapport från projektet finns i fulltext i digital form, <http://hb.diva-portal.org/smash/get/diva2:806492/FULLTEXT01.pdf>

Förskola/skola-högskola-museum, ett samarbete för framtiden

ANNGERD LÖNN SVENSSON

Om vi ser till de barn som inte förstår sig på det teoretiska, som inte förstår sig på sifferkoden med en gång, de behöver göra på ett annat sätt. Och där blir museerna för mig en så obetalbar tillgång, de får andra material, andra sinnesintryck, en förståelseprocess på ett annat vis.

Mats Andersson

Starten

För ca tio år sedan upplevde två personer med helt skilda arbetsområden frustration i sina respektive arbeten. Den ena, Karin Olsson Lindström, arbetade som museipedagog på Borås Museum. Hon kände sig ensam och osäker i sina tankar, upplevde en konservativ och statisk museimiljö där alla roller var indelade med tydliga, om än outtalade, gränser för vem som förväntades göra vad. Det fanns nästan inga barn och särskilt inga förskolebarn på museet. De barn som eventuellt kom skulle vara tysta, ha händerna på ryggen och absolut inte röra varken sig eller några föremål.

Den andre, Mats Andersson, bildlärare på Högskolan i Borås, skulle starta en fördjupningskurs i bild för blivande lärare där museiverksamhet var ett naturligt inslag. Han upptäckte att studenterna inte var särskilt vana museibesökare, de skulle själva behöva gå på museer för att i framtiden kunna uppfylla skolans kursplaner.

Genom en händelse fick de båda kontakt och första mötet sitter fortfarande inristat i minnet, de satt på café och åt skorpor och pratade, länge!

Karin Olsson Lindström och Mats Andersson i samtal

Därefter gick det fort, studenterna fick i uppgift inför kursen att de skulle besöka ett visst antal museer och beskriva och analysera sina erfarenheter. Uppgiften var inte att värdera innehållet utan enbart beskriva hur man kan använda museerna med en barngrupp.

Karin hade nyss börjat som pedagog och startat barnverksamhet på museet. Hon hade stora egna förväntningar på sig att hon skulle göra något praktiskt. Hon var till en början osäker och prövade sig fram. Programmet för förskolebarn i kommunen blev till en början digert för att locka besökare och för att pedagogerna på förskolorna skulle bli intresserade och boka in sina grupper. Men, det kändes inte bra att hetsa på barnen, hon upptäckte snart att barnen inte behövde särskilt mycket för att visa intresse.

Här började utbytet, det ömsesidiga lärandet!

Samarbetet kan sägas ha främjat flera målgrupper, förutom Karins och Mats ömsesidiga lärande är naturligtvis barnen och studenterna målgrupper. Men dessutom har personalen på förskolorna visat sig bli en grupp som påverkats.

Syftet med samarbetet har diskuterats under åren, idag är både Karin och Mats inställda på att de yngsta barnen är den viktigaste målgruppen. Det är denna målgrupp som också, helt naturligt, använder sig av sina sinnesupplevelser när de möter nya upplevelser, de har ännu inte fått särskilt många teoretiska redskap eller ett utvecklat språk. De övriga grupperna, äldre barn och studenter, kommer så att säga på köpet.

Karin tillhandahöll en lärande miljö för Mats och studenterna, en miljö

där de tillsammans kunde utforma aktiviteter som var lämpliga för studenterna att analysera och reflektera över. Mats bidrog med sina kunskaper om barns utveckling och lärande, med sina reflektioner från studenternas reaktioner och från sina besök. Alla dessa erfarenheter har sedan främjat både utvecklingen av barnverksamheten vid museet och lärarstudenternas undervisning. I den tidigare lärarutbildningen fick alla studenter i en viss termin delta i museiverksamheten, för tillfället ingår den i en valbar kurs för vissa studenter.

Två helt skilda verksamheter, dessutom med helt skilda ekonomisystem, hur kunde de så snabbt få igång ett samarbete? Hur sköttes till exempel kostnadsfördelning? Karin och Mats bestämde redan tidigt att strunta i att räkna pengar eftersom båda fick en så viktig kompetensutveckling och stimulans i sitt arbete, båda vann på systemet. Att försöka räkna kronor och ören skulle inte gagna arbetet. Och, studenterna vann ju också, de fick tillgång till en helt ny autentisk undervisningsmiljö och upptäckte något nytt som man kan ha museet till.

Nästa fråga är naturligtvis, hur vet man att samarbetet har burit frukt? Kan man mäta kvaliteten på samarbetet och på vad i så fall? Vissa studenter har kunnat följas upp efter utbildningen, de har i sin tur tagit med sig sina barngrupper och då har de kunnat ge bra feedback, alltifrån hur resan till museet utformats till vad barnen upplevt som viktigt. Någon student fortsatte sitt arbete efter kursen och gjorde examensarbete som utvecklats ur erfarenheter från kursen. Feedback från studenter och pedagoger i verksamheten samt frekvensen på bokade återbesök kan också ses som kvalitetsresultat.

Barnens lärande

När samarbetet med Mats startade hade Karin en idé. Istället för att ta in barnen i ett särskilt ”pedagogiskt rum”, (dvs. en avskild plats dit man oftast tar in grupper, vilket egentligen inte är hennes bild av museet) tog hon in barnen, in i museet. Där fick barnen, utan påverkan, ”ta in” rummet. Karin följde dem på lite avstånd och såg vad de var nyfikna på och utvecklade en mer flexibel planering. Det ledde till ett nytt program, ett nytt koncept. Hon skapade berättelser och antog olika roller, hon var t ex Pippi eller en pirat som tog emot barnen, hon lekte!

Det hon gjorde med barnen, det skulle också studenterna få göra. Karin kände stöd från Mats till att våga pröva nytt och lita på sin magkänsla. Detta sågs emellertid inte alltid med blida ögon, det var inte helt OK. Ifrågasättandet medförde återigen en oroskänsla, passade hon inte in i den traditionella museikulturen?

Piraten Karin och förskolebarn

Karin: Syftet har blivit tydligare och tydligare, jag anser att förskolebarn är den viktigaste målgruppen, de kan fostras in i det här, vänja sig vid miljön, då blir det inte ett så stort steg sen när de börjar skolan

Mats: För de allra yngsta 1-3 åringarna, så är det sinnesupplevelser... Att få använda så många sinnen som möjligt samtidigt, att ha känslopplevelsen, doftupplevelsen och det ska låta och det ser ut, och gärna smaka på också... Alltså man kan tugga på en textilie, det kan man göra, de smakar på olika sätt, då har man den erfarenheten

Att använda de estetiska, sinnliga arbetsformerna är något som hela tiden återkommer i våra samtal. Det är bådas övertygelse att dessa är de rätta verktygen att fokusera för att främja barns lärande, även i museimiljöer. Karin iakttar barnen och utgår hela tiden från barnens agerande i sitt arbete. Hon ger flera exempel på hur barn reagerar under museibesöken och hur hon analyserar barnens sinnliga upplevelser:

Några bara rusar rakt in och bara GÖR saker, tar i och kramar och klänger, ska vara i och under och på. Andra bara står på tröskeln och avvaktar och väntar.

Ett annat talande exempel berör ett tillfälle då Mats och en grupp studenter fick möjlighet att vara med på en utställning på biblioteket i Kinna, tillsammans med barn. Ida Lagnanders utställning "Kan själv" vände sig till riktigt små barn. Mats beskriver målade hur lite det behövs för att ett litet barn ska lära sig något nytt, och hur viktigt det är att vi vuxna iakttar, reflekterar och lär.

När jag satt i den lilla hallen där utställningen var så kom det ett gäng, de var kanske ett år, i krypåldern. Vi sa -Tyst, de ska få vara ifred. Vi fick gå in några i taget och så ser jag en liten, i sparkdräkt, med nappen snutt-snutt-snutt, så där. I handen hade han en sån där gammal portmonnä, ni vet en sån där med knäppning, knips, knips, knips och knips. Det var vad som pågick! Och då tänkte jag, nä, det behövs inte så mycket! Det behövs en gammal plunka, det är så spännande! Ljudet, känslan, motstånd. Jag kan! Där var hans dag räddad, och min!

En portmonnä som går att knäppa upp.

Mats talar mycket om att jobba med estetiska lärprocesser, ser det som en slags helhetstänkande på människan. Han menar att det inte bara handlar om att GÖRA utan också att tänka och reflektera.

en process är ett långt tidsspänn, obegränsat i tid skulle jag vilja påstå. Jag kan nog inte hålla undan att jag pratar som en reggiopedagog i de här sammanhangen, alltså det är min plattform!³

Både Karin och Mats är mycket influerade av Reggio Emilias pedagogiska filosofi och referera ofta till dess grundtankar för pedagoger; att avvakta,

³ Uttrycket "Ett barn har hundra språk men berövas nittionio" har kommit att vara ett kännetecken för Reggio Emilia. Reggio Emilia är en pedagogisk filosofi som härstammar från en stad med samma namn i norra Italien, grundad av Loris Malaguzzi. Kortfattat kan den beskrivas som att barn ses som kompetenta och kunskapsökande varelser. Estetiskt skapande är en viktig kunskapsväg och man låter barnen fördjupa sig i ett ämne eller tema på olika sätt under en längre tid. I verksamheter inspirerade av Reggio Emilia finns tillgång till en skapande ateljé med en särskilt kompetent anställd ateljerista, vars uppgift är att stödja och utmana barnen i deras utforskande. För den intresserade hänvisas till <http://www.reggioemilia.se>

iakttä, erbjuda alternativ och dokumentera barns sätt att undersöka sin omvärld. Reggiopedagogiken utgår från att barn har en mängd olika uttrycksformer som den vuxne bör främja. Ett utdrag ur en välkänd dikt av Loris Malaguzzi, grundare av filosofin, säger mycket om dess grundtankar.

Ett barn har hundra språk (och därtill hundra hundra hundra) men berövas nittionio.

Skolan och kulturen skiljer huvudet från kroppen

Vid ett tillfälle kom en grupp med ganska aktiva barn som inte hade varit på museet tidigare. Karin avvaktade och iakttog som vanligt.

ALLA av de tio var på något hela tiden, men, de upptäckte också grejer genom hur andra gör. Vi har en vägg där man får knyta på, med olika garner, som fylls på hela tiden. Där hittade vi plötsligt tre killar som var de vildaste, men det märkte vi inget av. De satt ner och knöt. De upptäckte väldigt mycket, men inte det som min invanda rutt ger.

Detta är ett gott exempel på ett tillfälle då det är viktigt att iakttä och analysera. En av pojkarna satt mycket länge vid väggen, Karin menar att det troligen inte hade tilltalat honom om hon hade förstått att det där vill han göra. Nej, han måste få gå sin runda för att komma dit.

Att få göra något på museet

Det är häftigt när man upptäcker det där. Kolla där, där hade han sin kanal att sitta stilla och koncentrera sig. Vaddå, i vilka sammanhang, vad är det han behöver? Han ropar ju på en annan kanal! Där hittade han sin koncentration. Han skulle kunna hålla på med det i 14 år, han skulle lära sig lika mycket som de andra, fast på ett annat sätt, tänker jag, han behöver en annan ingång, ge honom snören och en stor vägg.

Genom att iaktta barnen under besöken upptäcker Karin ofta en mängd olika saker som behöver åtgärdas. När barn fick möjlighet och tillåtelse att röra på föremål upptäcktes t ex att vissa grejer hängde för högt eller att vissa bord var för höga. Alla sådana saker hindrar barnen i deras utforskande, plus att det bidrar till minskat intresse.

Det egna lärandet

Vuxna försöker ofta att underlätta för barn och ändå går det snett ibland. Under hösten har det kommit starka signaler i massmedia att svenska barn inte har den IT-kompetens som man kan önska, särskilt om man jämför med andra länder. Ett talande exempel på *vuxnas* bristande IT-kompetens är när museet ville möta tekniken, lågstadiebarnen skulle få tillgång till information på en läsplatta. Men innehållet och upplevelsen av läsplattan stämde inte riktigt med hur barnen var vana att hantera den. På sidan som var ämnad för barnen låg bara text och det nya tekniska, dvs. det som man trodde skulle attrahera barnen, var att man kunde gå tillbaka och få fram en ny sida. Barnen som besökte utställningen är snudd på födda med en läsplatta, för dem handlar det om att använda *alla* funktioner de kan på en touchskärm. De lyckades komma vidare, en del hittade naturligtvis att det fanns en kamera inbyggd och så blev det bilder på allt möjligt som lagrades på läsplattan. Detta medförde diskussioner, en del förfasade sig över det, vilket tilltag!

Både Karin och Mats betonar vikten av att ta tillvara barnens uttrycksformer och analysera hur museet kan utveckla arbetsformerna. Karin menar att detta är ett exempel där barnen berättar, utan ord, vad de förväntar sig och att deras sökande av information sker på detta sätt, de söker via bilderna. Särskilt när de inte kan läsa.

Det finns ju massor att plocka upp här där ungarna faktiskt står och talar om vad de tycker!

Vi tycker att vi är så långt framme som har en sådan teknik för *texter*, och så uppfyller den noll funktion. Det barnen är vana vid att jobba med, det jobbar ju inte vi med! Vi kunde lika gärna haft ett blädderblock, det hade fyllt samma funktion. Jag fick verkligen en tankeställare. Ska man ha barn och den senaste tekniken, jamen då måste vi göra det barnen *kan* göra. Det handlar inte om att vi är rädda eller så, utan barnen jobbar med det på ett helt annat sätt än vi vuxna gör. Där har vi att lära.

Vissa utställningar har inte alltid passat för de yngre barnen, även om intentionerna har varit optimistiska. Ytterligare andra kan ha ansetts vara

helt olämpliga för små barn, men har fungerat alldeles utmärkt. Det har funnits utställningar som man i förväg har känt att, här passar inte barn. Eller, så tror t ex pedagogerna ute i verksamheten att en viss utställning är jättebra för barnen och så blir det precis tvärtom. Karin ger ett par talande exempel på vilka förutfattade meningar som hon kan möta. I det ena fallet var föremålen mycket ömtåliga och inte lämpliga att röra.

Karin: Vi hade till exempel en japansk utställning och en vuxen person kom in, gick direkt och kände på en grej där och sa sedan

- Här kan du inte ta in barn!
- Nehej, kan jag inte, varför inte?
- De skulle ju ta på allting!

De som tar mest på grejer här är pensionärer och jag blev provocerad; barnen fick komma, jag berättade japanska folksagor, skapade en lite magisk värld och så påverkades barnen av detta, de rörde inget som de inte fick röra...

Ett annat exempel är en utställning där det inte funkade alls som det var tänkt. Museet visade en utställning kallad Retrojul, med många tryckta textilier. Mönster med tomtar och pepparkakor och allting, det borde väl barn gilla! Men icke.

Barnen såg inte mönstren, men däremot såg de föremålen på alla de dukade borden! Så de gick och plockade bland de där grejerna. Den utställningen gick bort som barnerbjudande. Men pedagogerna trodde att den skulle vara jättebra för barnen!

Utställningen Retrojul

När det gäller det egna lärandet beskriver Karin att samarbetet har stärkt henne, idag är hon trygg, även om en grupp barn är vilda, är de oftast bara nyfikna. Hon menar att det viktigaste inte är att få ihop barngruppen i alla lägen, lyhördheten för barnens frågor och nyfikenhet måste komma i första hand.

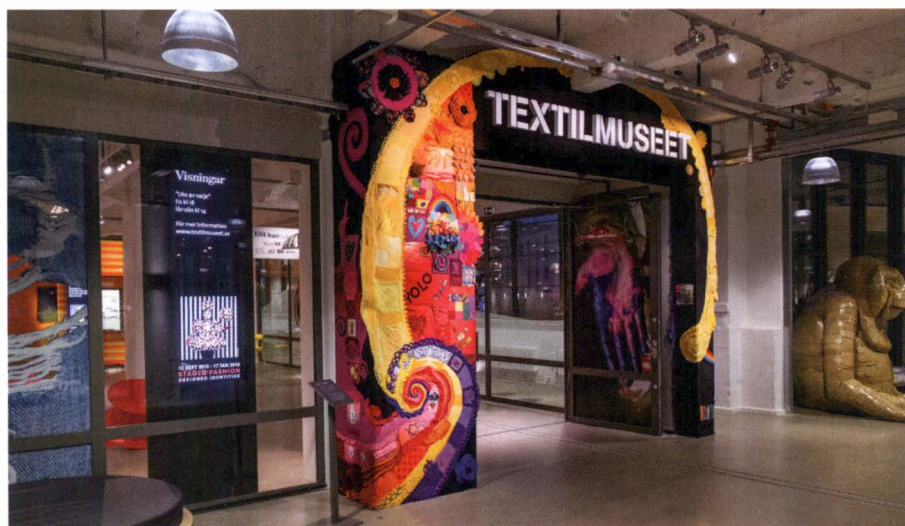
För mig har rädslan varit att jag inte haft förmågan att få barnen att lyssna en gång i tiden, rädslan att förskollärarna inte har tyckt att det var lönt att åka för jag klarar ju inte av barnen

Mats fyller på

Vi började ju med en färdig roll hur en pedagog ska vara. Pedagog är övergurun som alla 25 barnen sitter och lyssnar på fast de bara är tre år gamla. Ge mig den personen! Det är ju en märklig bild av pretentionerna, det är ju ett vuxentänk!

Sedan öppnandet av Textilmuseet i Simonsland har all personal lagt ner ett stort arbete på att få alla kringarrangemang att fungera. Även det har betydelse för barnens upplevelser och vad de kommer att minnas av museibesöket.

Det måste vara så smidigt när de kommer, det var så vi ville jobba, när vi planerade det här museet. Det ska vara enkelt, de ska kunna komma in smidigt, hänga av sig smidigt och ha tillgång till det och det och lärarna ska inte vara oroliga att barnen hinner barnen hinner springa iväg och förstöra nånting. Och jag känner att det mesta funkar.

Textilmuseets entré

Studenternas lärande

I samarbetet mellan Karin och Mats har studenterna fungerat som referensgrupper; de har ställt frågor till Karin under aktiviteterna och gett feedback om hur de upplevt att aktiviteterna fungerat till Mats. Inför museibesöken har studenterna uppmanats att bära med sig tanken på hur de skulle kunna göra samma besök med en barngrupp. Denna tanke ligger sedan till grund för en reflekterande text till en examinerande portfolio. Inför besöken fick de med sig förslag på frågor:

- Hur kan detta museibesök passa in i ett projekt eller temaarbete?
- Hur skulle jag som pedagog kunna använda detta museibesök på ett klokt sätt och som en naturlig del av det vardagliga arbetet på förskolan eller i förskoleklassen?
- Vad av läroplanen kan jag få in tack vare detta museibesök?
- På vilka olika sätt kan ett museibesök med barngrupp bli en analog lärplattform?

Mats i sin tur har haft kontinuerliga planerings- och uppföljningsmöten med Karin. Karin har dessutom varit med på kurslagets planeringsmöten och har tillgång till samma information på högskolans lärplattform som studenterna. Studenterna har haft som uppgift att beskriva hur de själva har upplevt sina besök på olika museer. Kontentan var att det är oftast den mänskliga faktorn som avgör, inte om det fysiska museet är tråkigt eller fint eller något annat. Det är bemötandet som är avgörande! Detta bekräftar Karin, museets arbete med första intrycket och mottagningsarrangemang har stor betydelse.

Om du inte har fått ett bra bemötande så spelar det ingen roll hur ”kul” det här museet är. Om man första gången möter en butter receptionist och kommer med sju barn som just i den gruppen är extremt livliga, då vill du inte gå in och hänga av dig

Samtal med en tidigare student ger exempel på hur kursen kan påverka yrkesutvecklingen. Hon själv fortsatte att utbilda sig inom Reggiopedagogiken och menar att det är en effekt av kursen med museiverksamheten. Idag tar hon som färdig förskollärare alltid kontakt med museet när personalgruppen vill utveckla eller förändra något i verksamheten med barnen:

Det är så fantastiskt att upptäcka hur mycket man lär av en person med en annan kompetens än den som finns i förskolan!

Hennes upplevelser från kursen är enbart positiva, hon fortsatte att ha

kontinuerlig kontakt med museet efter sin examen. Hon beskriver bland annat ett tillfälle då hon besökte museet med fem barn. De skulle få se en utställning som ännu inte var öppen för allmänheten och barnen skulle inte få möjlighet att röra något. Istället skrapade man ihop fem kameror och barnen fick ta en massa bilder, även riktiga närbilder. En upplevelse som alltså kunde utvecklas till ytterligare en dimension, som kunde bevaras och återupprepas på förskolan!

Förskolepersonalens erfarenheter

Personal från förskolor får oftast reda på erbjudanden från museet via Kulturförvaltningens terminskatalog. Utifrån den arrangeras gemensamma presentationer av alla kulturorganisationernas utbud, vilka är mycket uppskattade av representanterna från förskolorna. Under en vecka varje höst får alla femåringar i hela kommunen åka till Borås Museum i Ramnaparken, inte för museibesök i sig utan för att ta del av olika aktiviteter som arrangeras av t ex konstmuseet, kulturskolan eller stadsbiblioteket.

När förskolorna ska besöka Textilmuseet kan rollfördelningar ibland vara svåra att klara ut, kommunikationen mellan museipedagogen och förskolepersonalen är därför viktig, bådas förväntningar kan bli för högt ställda, vem ska vara ”ledare” för barnen t ex? Förskollärarna tror kanske att de måste se till att barnen är tysta och inte rör något, museipedagogen tror att hon ska ansvara för hur barnen ska uppträda. Dessutom, vilka förmaningar har barnen fått i förväg och hur påverkar det deras upplevelse, deras trygghet under besöket? Under åren har de förskollärare som varit på besök några gånger hittat sina roller. De är nöjda med hur arrangemangen har utvecklats och anser att också de får ut något av besöken:

Man går in och hänger av sig och sen kommer nån ut och möter och berättar vad som kommer att hända. Och just Karin, hon är ju så inspirerande! Och så lekfull så barnen är ju med från första stund. Hon är helt fantastisk, tycker jag. Och då blir det även bra för vuxna, för man blir också intresserad själv. Det har funkat jättebra. Det är sällan man måste säga sch och stå still och så där. Det har vi pratat om, vilka förväntningar man har, om det ska vara att man inte får röra. Men det har hon kämpat med att ta bort, säger hon.

Karin och besökarna har under åren diskuterat både förväntningar och rollfördelningar. De krav som ställs på barnen från personalen kan ofta ligga högre än vad museipedagogerna ställer, vilket kan böttna i gamla föreställningar om hur man ska uppträda på museer.

Och så tyckte hon att våra var så duktiga, fast vi tyckte ju inte det!
-Vad rediga barn det är här idag. Va! Vi säger ju till dem hela tiden!

Jag känner jättemycket att när man är nånstans så är det den personalen som är där som får lägga ribban och tala om hur det ska vara. Då håller jag inte på att mästra. De får i så fall säga till!

Vid mina samtal med personal från förskolorna framkommer att de verkar vara nöjda med utbudet. Museibesök är viktiga, särskilt för barn som kanske annars inte kommer i kontakt med kulturorganisationer. Föräldrarnas intressen styr. Genom att komma till museet redan i tidig förskoleålder grundläggs förhoppningsvis ett intresse:

Det ska vara naturligt att gå på såna ställen. Programmet gäller ju även skolan och då kan de här barnen fortsätta sen.

Museipedagogens lyhördhet framkommer tydligt när jag ber en av förskollärarna att beskriva ett besök. Barnen hade förberetts redan på förskolan utifrån marknadsföringen av utställningen; en utställning om japanska textilier. Personalen hade bland annat visat den japanska flaggan innan och sagt att de skulle titta på konst från Japan. När de kom till museet fick barnen först gå in och titta på en hel vägg med olika tygmönster. Detta beskrivs som lite bonus, det stod inte i programmet och förskolläraren upplevde det som en improvisation. Hon berättar vidare att barn gärna vill ta på allt, men genom att Karin berättar sagor i spännande miljö och låter barnen vara med och bestämma vad som är intressant, klarar barnen av att låta bli att röra, åtminstone under kortare stunder. När Karin avleder barnen, ger nya spännande förslag, beskrivs det ofta som improvisationer. Ur min synvinkel kan det också beskrivas som lyhördhet för barnens behov och intressen, genomfört tack vare medvetna observationer och analys.

Inför framtiden

Man behöver ta sig ut från skolan, förskolan, lämna klassrummet. Museet blir den analoga lärplatsen, en lärplattform som inte är digital, om man så vill. Mats Andersson

Samarbetet mellan Högskolan och Borås museum har främst ägt rum i Textilmuseet, en bidragande orsak är naturligtvis den geografiska närheten, men resursbrister spelar också roll. Den stora satsningen med att flytta Textilmuseet till Simonsland har tagit stora personella resurser ifråga. Vissa aktiviteter har dock genomförts även på Borås Museum, friluftsmuseet i Ramnaparken, om än i mindre skala. Karin och Mats har

tidigare medverkat i en ansökan om medel för ett kulturarvsprojekt med syfte att utveckla miljön vid friluftsmuseet i, tyvärr stannade detta på planeringsstadiet. Där fanns många tankar om att använda friluftsmuseet i allt högre grad. En nyanställning under sommaren 2015 av en intendent med uppgift att strategiskt utveckla museiverksamheten bådär emellertid gott inför framtiden, förhoppningsvis kan förskole- och skolbarn få erbjudanden om nya aktiviteter även i den anrika friluftsteaterns miljö.

Studenter och barn på Borås museum

I våra samtal lyfter Karin och Mats flera projekt som utan större ansträngningar skulle kunna genomföras och som de i den tidigare projektansökan hade drömt om. Miljön i sig med alla byggnader, odlingsareor, hägn och örtagård är redan tillräcklig för flera olika aktiviteter. Deras framtidsdrömmar innefattar t ex att studenterna möter barngrupper på plats och studenterna själva i förväg har fått lära sig

vad är detta, vad gör man här, pröva på att kärna smör, träna i hantverket, studera örtagården, eventuella djur, sånt som hört till, vad gjorde människorna som bodde här när de var vid liv.

Barngrupper ska sedan få vara med om samma sak, väva, sy, klappa på geten.

Om vi tänker imorgon, då är det viktigt att göra en process, för studenterna framför allt. För det första är det en obekant miljö, väljer man den profilen i sin utbildning så är man väl lite intresserad av djur och natur och historia. Steget att möta barnen är ett stort steg i sig, då måste de

vara bekanta med de här göromålen, att vara bekväma i dem för att kunna möta barnen i dem också. Studenterna är unga, de vill vara perfekta, vill inte göra fel. En annan, jag, har ju släppt det där. Gör man fel så lär ju barnen sig av det också.

Hela läroplanen finns ju på ett museum! Om man så vill och om man öppnar blicken och tänker; Vad kan vi göra här, så tror jag att man kan bocka av ganska mycket i läroplanstexterna både för grundskolan och förskolan. Om vi sätter allt i system, att återkomma, vara på samma plats flera gånger, möta samma föremål flera gånger. Vad händer med en grupp som återkommer och som inte behöver springa runt, vad händer då, börjar de titta istället, jobba tillsammans, och då kan man slänga in de sokratiska frågorna

Deras framtidsdrömmar innebär att ha ett slags kulturarvsprojekt på museet varje termin och genomföra olika saker varje gång, att ta ett tema om hur det var förr och jämföra hur det är nu. De talar även om hur viktig en plats är för barn, återigen framkommer vikten av att avvakta, möta barnen där de är.

Barn möter en plats, vad är en plats? Vi skulle börja där. Vilka bilder har de? Vad gör de första gången de kommer dit, vad fångar deras uppmärksamhet? Barnens eget perspektiv, inte vad vi vuxna tror att de ska vara intresserade av.

Det behövs inte någon stor lokal eller en mängd åtgärder, det går att göra så mycket med det befintliga.

Tänk att sova över i huset, om man är fem år! Lite läskigt samtidigt, det knakar och brakar och så har man kört med sägner

I ett framtida scenario beskriver Karin vikten av att samarbeta med andra verksamheter. Hon menar att vi inte ska tro att vi kan allt själva, utan vi måste våga ta hjälp. Ett exempel är Slöjd i Väst, som genomfört ett projekt i samarbete med hembygdsföreningar.

de hade ett projekt för många år sen som hette I slöjdens marker och där man fick följa under ett helt år, bondens år, allt från hur man slaktade grisen och tog vara på rubbet och sen resulterade det i en utställning.

Men, i en jämförelse mellan ett friluftsmuseum och hembygdsföreningar är en hembygdsförening friare i förhållande till vad som är tillåtet att göra eller ej med såväl byggnader som föremål, vilket Karin och Mats ibland kan vara avundsjuka på.

Efter att ha resonerat om pedagogiska syften, inriktning på museer osv.

uttrycker Karin frustration över avsaknaden av pedagogiska diskussioner med andra än just museipedagoger. Hon menar att det oftast bara är museipedagoger som kontaktas när något rör pedagogiska frågor. Nästa steg i utvecklingen av museiverksamheten kanske är att involvera fler och diskutera vikten av en gemensam syn på museets uppgift och vilket pedagogiskt förhållningssätt som bör omfatta fler anställda?

Det är problem på museer, man kan inte gå förbi någon, det är svårt att få med alla. Det är inget unikt för vårt museum. Jag kan se rött när man talar om museipedagogik och menar att det vänder sig till mig. Det är ett förhållningssätt som hela museet ska jobba med. Det är ett pedagogiskt förhållningssätt som alla ska ha!

Under våra samtal återkommer vi flera gånger till att man så sällan samtalar om varandras roller eller vilket gemensamt syfte man har med de som arbetar nära. Samarbete är kanske lättare att skapa med någon från en helt annan verksamhet?

Det som slog mig när du berättade om mötet med de andra är att, gud vad vi samtalar lite med varandra!

Genom att vara redaktör för denna årsbok har jag kommit i kontakt med flera yrkeskategorier både på museet och på andra ställen och dessutom försökt att sprida mina erfarenheter från samtalen. Det har varit uppskattat, eftersom det inte är vanligt att man spontant startar några djupare diskussioner med kolleger eller andra om syften med sitt arbete, sina värderingar eller önskemål.

Du får ut väldigt mycket av oss som vi skulle behöva, vi skulle behöva förenas i museet här nu kring ett sånt här ämne. Det här är jätteintressant!

För att utveckla vilken verksamhet som helst krävs att man talar om (och *kan* tala om) vad man gör. Ibland kan det vara svårt, eftersom vi har så svårt att se eller uttala det självklara. Att samtala med någon som inte har samma erfarenheter som en själv ställer krav på att kunna beskriva på ett förståeligt sätt. När man samtalar med någon som har ungefär samma kunskaper vet ju denne vad man menar, då behövs ju inga ord! Eller, då behövs kanske än fler ord för att nå resultat. Att ställa öppna och genuina frågor kan vara ett bra medel för att främja både förståelse och utveckling, eller som i denna text, att någon som inte har samma erfarenheter ställer frågor utifrån ett givet uppdrag. Då lär även frågeställaren sig en hel del och är tacksam för att alla intervjuoffer delat med sig så frikostigt av sina erfarenheter!

Referenser

- Borås stad, Kulturförvaltningen. *Kultur i förskola och skola våren 2015*.
- Dahlquist, Sofia (2014). *Utan pedagogik – vad är museerna då?* Blogginlägg DIK 2014-05-08 <http://www.dik.se/bloggar/dik-bloggen/utan-pedagogik-vad-aer-museerna-daa/>
- Friluftsmuseer i Sverige. *Policy för pedagogisk verksamhet vid friluftsmuseer i Sverige* 2015-03-16 <http://www.friluftsmuseerna.org/wp-content/uploads/2015/04/Fri-Policy-Dokument-f%C3%B6r-Pedagogik-150415.pdf>
- Johansson, Barbro & Hultgren, Frances (2015). *Rum för de yngsta. Barns och föräldrars delaktighet i kulturverksamheter*. Högskolan i Borås. Vetenskap för profession 32:2015. <http://hb.diva-portal.org/smash/get/diva2:806492/FULLTEXT01.pdf>
- Ljunge, Magnus (red.). (2009). *Från Borås och de sju häraderna. Liv, Lust, Längtan*. Årg. 51 (2009). De sju häradernas kulturhistoriska förening, Borås.
- Riksförbundet Sveriges Museer. *Känn dig som hemma på framtidens museum*. Ett framtidsdokument från Riksförbundet Sveriges Museer 2015-04-15 <http://www.sverigemuseer.se/wp/wp-content/uploads/2015/04/Framtidsdokument-1-bladder.pdf>
- Skolverkets föreskrifter. Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011. Förordning (SKOLFS 2010:37) om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet.
- Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2011:19) om kunskapskrav för grundskolans ämnen.
- Wallin, Karin, Maechel, Ingela & Barsotti, Anna (1982). *Ett barn har hundra språk. Om skapande pedagogik på de kommunala daghemmen i Reggio Emilia, Italien* Utbildningsradion.
- Wasling, Lennart. (red.). (2013). *Från Borås och de sju häraderna. Ramnaparken 100 år*. Årg. 53 (2013). De sju häradernas kulturhistoriska förening, Borås.

Bruk av det lokala i skolans historieundervisning

KERSTIN KOLBACK

I dagens läroplan är det några centrala begrepp som dominerar historieämnet. Ett av dem är historiemedvetande. Med det menas att eleverna skall bli medvetna om relationen mellan då, nu och sedan. De ska också kunna se ett samband mellan deras egen historia, deras familjs historia och den historia de möter i läroböcker och populärkultur. I arbetet med historiemedvetande stärks eleverna genom att kunna relatera till det som finns runt omkring dem. Genom att forska och lära sig mer kring just det lilla kommer man sedan att närma sig den stora historien. Här fyller muséerna liksom lokala minnesmärken en viktig roll.

Att leva sig in i en annan historisk period och i en annan människas öde är ett annat sätt att öka elevernas engagemang. Det kan ske genom skrivande och/eller agerande. Vad jag vill lyfta här är hur eleverna genom att använda sig av det lokala muséet, hus från tiden och minnesmärken

i staden lärde känna sin stad samtidigt som stadens historia blev en del i Sveriges historia. Här följer några exempel på hur jag, tillsammans med mina kollegor, arbetat med det lokala genom ett spel som genomfördes i åk 8 och som handlade om att skapa kunskap och förståelse för 1800-talet. Vi höll på i ca fyra veckor och de ämnen som ingick hela tiden var svenska och historia. Där det var relevant användes även lektioner i matematik, idrott och musik.

Spelplanen var i form av ett järnvägsspår genom seklet.

Foto: Kerstin Kolback

I musikämnet handlade det om att leta reda på visor från tiden och framföra dem inför resten av klassen. Alla elever deltog på något sätt. De kriterier vi satte upp handlade inte bara om att visan skulle vara från relevant period och att framförandet skulle hålla en viss musikalisk nivå utan också om att alla i gruppen måste delta. Det löste de genom att de som inte vågade sjunga spelade på sked eller gjorde en dramatisering av textens innehåll.

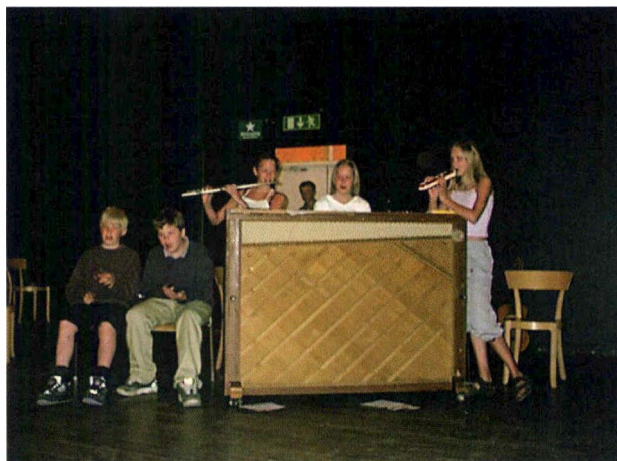

Foto: Kerstin Kolback

Dans är ju också en del av den lokala kulturen och här fick de träna fypolska från Hedared. Just att man skall samarbeta i dansen och att det är lite olika fattningar gör att det blir väldigt många skratt. En annan fördel med just denna dans är att det fungerar även om man är ojämnta par. Tävlingsmomentet var att de inte tränade samtidigt. Varje grupp tränade i ett grupprum med en inspelning av en polska och med en text med dansbeskrivning. Vid framförandet senare visade det sig att man kan tolka en dansbeskrivning på väldigt många sätt. Vi lät också eleverna dansa en menuett så som den kunde dansats på herrgårdarna. I diskussioner som följde lyftes att polskan var mycket roligare att dansa och att menuetten krävde mycket av stil och kroppskontroll.

Foton: Kerstin Kolback

På muséet handlade det väldigt mycket om att observera. Exempel på uppgifter var att observera vilka verktyg skomakaren använde i sin verkstad,

att kunna redogöra för hur köket var organiserat eller hur Jonas Alströmer framställdes. Vi resonerade också mycket kring arbetets värde. Hur mycket tid tar det exempelvis att framställa tyget till en klänning? Vem gör arbetet och hur mycket betalt får de som gör det?

Andra uppgifter handlade om att studera husen och gårdarna i staden, att resonera kring kvarteren och gårdarna, brandrisk eller järnvägens betydelse. Parallellt med närområdesstudierna uppmuntrades eleverna att jämföra med den stora historien, alltså i det är fallet den allmänna beskrivningen av Sverige under 1800-talet.

Elevernas kunskaper i svenska stärktes av att de kontinuerligt skrev texter, gjorde muntliga redovisningar och dramatiseringar. Vid sidan av detta lästes litteratur från svenskt 1800-tal till exempel August Strindberg och Selma Lagerlöf. Då kunde uppgifter handla om att jämföra det de lärt sig om det lokala med de villkor människor hade som skildrades i litteraturen.

Vi använde inte så många matematiklektioner men eleverna arbetade intensivt under några lektioner med en avancerad uppgift som handlade om en pojke på väg till mjölnaren. Han råkade ut för många äventyr. Eleverna fick hantera mått de inte tidigare mött; skäppa, fjärdingsväg, aln osv. Lite fysik blev det också. De skulle konstruera snurror för att alstra kraft. Nedanstående bild visar en konstruktion byggd på gummiband.

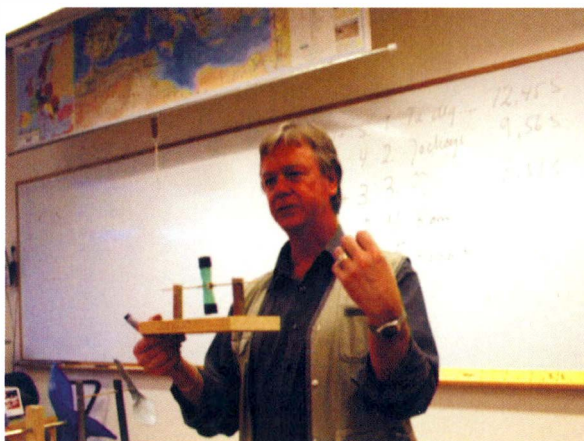

Foto: Kerstin Kolback

Varför just textil och matematik

SUSANNE BJÖRKDAHL ORDELL

Denna text handlar om möjligheten att stimulera barns lärande genom att praktiskt arbeta med textila material och tekniker och till det lägga en teoretisk dimension, grundläggande principer i textil och matematik. Men varför just textil och matematik?

Barnen inspireras av den amerikanska lapptäcksbokens mönster – en färdig lapptäckstavla. Foto: Susanne Björkdahl Ordell

Textil och matematik var inte en självklar kombination när tanken kom om att förnya den textila verksamheten vid förskolorna runt om i Sjuhäradsbygden. Ursprungsidén hade sin upprinnelse på Högskolan i Borås där artikelförfattaren hösten 1990, som nyanställd vid förskollärarytbildningen, ombads att fundera på hur man kunde utveckla den textila verksamheten i förskolan. Intresset för textil kommer från att Högskolan i Borås ligger i Sveriges textildistrikt, Sjuhäradsbygden, där textilindustrins vaggastod. På högskolan finns också flera välrenommerade textila utbildningar, samlade inom den så kallade Textilhögskolan.

Det hela startade som ett projekt där fyra olika förskolor engagerades i en verksamhet inriktad på att utveckla fria textila aktiviteter. I en förlängning av projektet kom arbetet att alltmer inriktas mot problemlösning och matematik (Björkdahl Ordell 2000). Det första projektet benämndes *Barn skapar: textil*, det andra *Textila tekniker som ett verktyg för att lösa problem*, och det tredje projektet¹ *Räkna med textil*, Vi som genomförde projekten var Susanne Björkdahl Ordell, lärare och forskare i pedagogik vid Högskolan i Borås och Gerd Eldholm, för- och grundskollärare, som var ansvarig för det direkta arbetet med barnen. Som en följd av dessa projekt, plus att undertecknad varit engagerad som forskare i Slöjdcirkus², önskade ansvariga för lärarutbildningen att en särskild inriktning för studenter intresserade av barn och textil planerades i Borås. Utbildningen som startades 2006 kallades ”Lärande genom textil” och gav studenterna behörighet att arbeta och undervisa i förskolan samt de första åren i skolan.³

Möjligheterna att utveckla det textila har hela tiden varit den drivande kraften, tillika det stora intresset att kunna förena de så kallade skapande ämnena med de teoretiska. Vi ifrågasatte denna uppdelning, men på grund av den ämnesuppdelning vi har i vårt formella utbildningssystem och en därmed sammanhängande uppfattning om hur vi lär och i vilka situationer, lever kvar och förhindrar nytänkande. Vi bestämde att mer uppmärksamma *vad* i de textila aktiviteterna som innebar problemlösning sett ur ett matematisk-logiskt perspektiv.

I projekten har vi som sagt arbetat med olika textila tekniker, dels helt

¹) Det första projektet var finansierat av FoU-nämnden vid Högskolan i Borås, det andra av Skolverket och det tredje av Utbildningsdepartementet under rubriken ”Kultur i skola”.

²) Slöjdcirkus var organisationerna inom hemslöjdens stora projekt 2004-2006, för att utveckla barnverksamhet, numera slöjdklubbar.

³) Utbildningen lades ner i samband med att den nya lärarutbildningen startade 2011.

fritt, dels i mer bundna former där den textila traditionen har sin plats. De tekniker som prövats är textiltryck både fritt och i form av schablontryck, fritt broderi, men även s.k. sykort utifrån barnens egna mönster, bildvävning i ram, lapptäckssömnad och annan sömnad, färgning av garn med växter och syntetiska färgämnen samt tovning.⁴ I det tredje projektet fick barnen även prova på att väva i en stor golvvävstol. När vi definierat begreppet problemlösning har det inte enbart handlat om att tillägna sig en viss given metod, det har framförallt handlat om ett förhållningssätt som utgår från att barnen inte skall förledas tro att det bara finns en lösning på ett problem och inte heller tro att det alltid är pedagogen som sitter inne med lösningen. För en mer utförlig beskrivning av projektet se Björkdahl Ordell & Eldholm (2003, 2010).

Projektet "Räkna med textil" ville visa på hur man kan arbeta med barns lärande i mötet mellan praktiskt arbete och teoretisk förståelse. Utgångspunkten var hur man genom att kombinera två skenbart väsensfrämmande områden som textil och matematik kunde träna barns kreativa och problemlösande förmåga.

Vi hade under en följd av år försökt att hitta sätt att ge barn möjligheter att uttrycka sig med mer fria textila tekniker. Tyngdpunkten låg från början på fritt skapande och att förnya den textila verksamhet som fanns ute på förskolorna. Det textila som i konkurrens med många nya former av kulturyttringar i förskolan har fått stå tillbaka och fått en stämpel av att vara "lite mossigt". I de senare projekten låg tyngdpunkten på hur man kunde kombinera textil och matematik och då följde vi också en förskoleklass upp i skolåren.

När det gäller att använda textila aktiviteter som ett verktyg för att träna problemlösning tänker vi på det nära samband som finns mellan fantasi, kreativitet och just problemlösning. Följande episod kommer också nära uppfattning, om vad det är att lära sig något. Vad tycker barnen det är att lära sig något? Vi frågade dem vad de hade lärt sig och då sa barnen att de har lärt sig att sy på symaskin och de har lärt sig att göra textiltryck. Men en av pojkarna visste inte om han hade lärt sig att textiltryck för han tittade mest på de andra. Han säger:

– att jag gjorde mest som de andra gjorde, jag härmade. Han säger också strax efteråt: /.../ att man får ju klura ut hur det skall vara, man får klura ut hur man skall göra, så att det blir någonting.

⁴) Gerd Eldholm avsatte en dag i veckan för projektet. Om inte alla barn hann färdigt utnyttjade Gerd lediga stunder under veckan. Vissa perioder på året kan vara mer intensiva då något större arbete skall utföras. I övrigt pågick för förskolan/skolan traditionella aktiviteter.

Att göra textiltryck i screenram kräver av barnet att kunna tänka i flera led.

Foto: Susanne Björkdahl Ordell

Detta barn, endast sex år, har reflekterat över vad det innebär att lära sig något. Han uttrycker att om man verkligen skall lära sig något så räcker det inte enbart att härma, man måste också tänka, klura ut, hur det skall göras för att det skall bli någonting. Det är inte enda gången vi tagit del av liknande erfarenheter som barnen uttryckt. Ett annat exempel är då vi frågar om vad som varit svårt och barnen svarar – ”det svåraste var att bestämma sig, sedan var det lätt”. Svaren utgår från en reflekterad erfarenhet som visar en förståelse för att den kreativa delen av processen är lika med den som kräver eftertanke och beslutsfattande för att det skall bli någonting, att härma är inte tillräckligt för att säga att man lärt sig något.

Tanken på att mer specifikt uppmärksamma barns problemlösande förmåga har successivt vuxit fram, parallellt med de strömningar som funnits i tiden om att uppmärksamma barns lärande i förskolan. Det var också tydligt i direktiven i förslaget till den gemensamma läroplanen för barn och unga mellan 6 och 16 år, Läroplan för grundskolan.

Måldokumentet skall syfta till att höja kvaliteten såväl i förskola som skola och inom skolbarnsomsorgen. Förskolans roll för barns lärande skall stärkas genom att den kognitiva processen ges ökad tyngd samtidigt som barnomsorgens erfarenheter och förskolepedagogiken ges ökat inslag i skolan. (SOU 1997:157)

I dessa direktiv framgick att förskolan skulle ge ökad tyngd åt den kognitiva processen, att barnen skall uppmärksammas på sitt lärande och stimuleras till lärande, i projektet kallat teoretisk förståelse. Vidare står att skolan skall inspireras av förskolepedagogiken, och för oss innebar det att arbeta mer temainriktat, inte ämnesuppdelat, även när vi följde en av barngrupperna upp i skolan. Att stimulera barns lärande i mötet mellan praktiskt arbete och teoretisk förståelse, vilket var syftet med Räkna med textilprojektet.

Varför koppla samman textil med matematik, var en fråga vi ofta ställde när vi presenterade vårt projekt för en ny publik. Först såg man lite frågande ut men då publiken mestadels var kvinnor, började de strax prata om hur mycket räknande som krävs när man stickar, virkar, broderar, syr eller väver. Det finns ett känt samband mellan textil och matematik men som är oreflekterat.

Förr i tiden var vävda och broderade textilier högt värderade vilket gamla bouppteckningar vittnar om. Ett antal linnelakan kunde vara lika mycket värda som en ko. Idag när i princip all textil tillverkas utanför hemmet har vi förlorat kunskapen om hur den produceras och den har också blivit osynlig i den bemärkelsen att vi inte ägnar den någon särskild tanke eller uppskattning. Denna kunskap, kulturarv, som kunnat gå förlorat om exempelvis inte våra friluftsmuseer fått i uppdrag att föra det vidare till nya generationer. Hur det skall göras är den stora utmaning som jag ser det. Vilka pedagogiska redskap behövs för att engagera unga idag? Fokus för denna text är att visa på erfarenheterna av våra textila projekt och vad i det som skulle kunna inspirera det pedagogiska arbetet vid friluftsmuseerna, i första hand Borås Museum i nära samverkan med Textilmuseet i Borås.

Det övergripande syftet med projektet var således att utveckla barns lärande med hjälp av textila aktiviteter där praktiskt arbete vävdes samman med teoretisk förståelse eller annorlunda uttryckt; kunde vi stimulera barns kreativa och problemlösande förmåga genom att kombinera textil och matematik?

Barns lärande i mötet mellan textil och matematik

Med utgångspunkt i forskning visas hur vi försökt hitta textila aktiviteter som också innehåller matematisk-logisk problemlösning och hur vi utifrån detta konkret arbetat med barnens lärande. Inledningsvis lyfts dilemmat som slöjden likt många av de andra praktisk-estetiska ämnena brottas med, är de riktiga ämnen i skolan eller bara som de kallades förr, övningsämnen?

Är slöjd ett riktigt ämne

Hur ser vi på slöjden i skolan? I ett forskningsarbete av Britt-Marie Berge (1993) visar hon oss barns och vuxnas inställning till slöjdämnet, vilket sammanfattas i titeln ”Slöjd är väl liksom inget riktigt ämne”. Läroplanerna, säger Berge, är en sak och verkligheten en annan. Redan i Skolkommissionens arbete från 40-talet talade man om att skolans

uppgift är att bidra till att ge de praktiska och manuella yrkena ett värde, att göra dem jämställda med de teoretiska. Man ville göra detta möjligt genom att införa den för alla barn gemensamma enhetsskolan, de första nio åren skulle barn oberoende av social bakgrund, kön eller bostadsort få samma möjlighet till utbildning. I senare läroplaner fr.o.m. 1969 skall skolan också verka för jämställdhet mellan könen. Dessa båda variabler; jämlikhet manifesterad genom att jämställa värdet av praktisk och teoretisk kunskap och jämställdhet, att ge flickor och pojkar samma förutsättningar och innehåll, finns som i ett koncentrat i slöjden.

Som vi ser det gav vårt projekt en möjlighet att utmana denna idé om jämställdhet och jämlikhet. Barnen varvar teoretisk förståelse och praktiska kunskaper. Pojkar och flickor gör samma saker vilket i detta fall betyder att pojkarna vidgar sitt kompetensområde när de nu utvecklar sitt kunnande inom ett traditionellt kvinnligt område. Flickorna får utveckla det som de ser kvinnor tycker är roligt och traditionellt sett är bra på. Vi har under de år vi arbetet med projektet inte sett några skillnader i intresse mellan pojkar och flickor. De har alla varit intresserade. Intresset har dock varierat i det att några barn lägger ner mer tid och ansträngning men inget barn har sagt att textil är tråkigt, trots att vi med just denna barngrupp som vi presenterar här, haft textil varje torsdag under tre år.

Grundläggande matematikbegrepp

Wiggo Kihlborn (1997) visar att barn måste automatisera vissa räkneoperationer för att kunna bli säkra i matematik. En sådan operation som bör vara automatiserad är att kunna alla 10-kamrater, alla tal som sammanlagt blir tio. En särskild aktivitet fokuserade just detta, barnen broderade i en kvadrat summan av alla tal som blev tio. Gerd Eldholm skriver i sina dagboksanteckningar att barnen nu nog har haft tillräcklig träning i 10-kamrater. Det tar lång tid att brodera, en fördel i detta fall. Barnen hinner tänka efter och förhoppningsvis också skapa tillräckligt många associationsbanor i hjärnan för att kunna minnas vilka tal som bildade tio.

Slöjden innehåller många kopplingar till matematiken. I de flesta tekniker måste man ”räkna ut” hur något skall bli innan man sätter igång. Dessa praktiska övningar går att koppla till olika stadier i matematikundervisningen, alltifrån det mest grundläggande såsom talbegreppet till allt mer avancerade uträkningar, här finns möjlighet att skapa matematiska utmaningar på alla nivåer i grundskolan. Det som är en fördel med att

göra beräkningarna i slöjden är att eleven får en direkt tillbakakoppling på hur uträkningen stämmer med verkligheten.

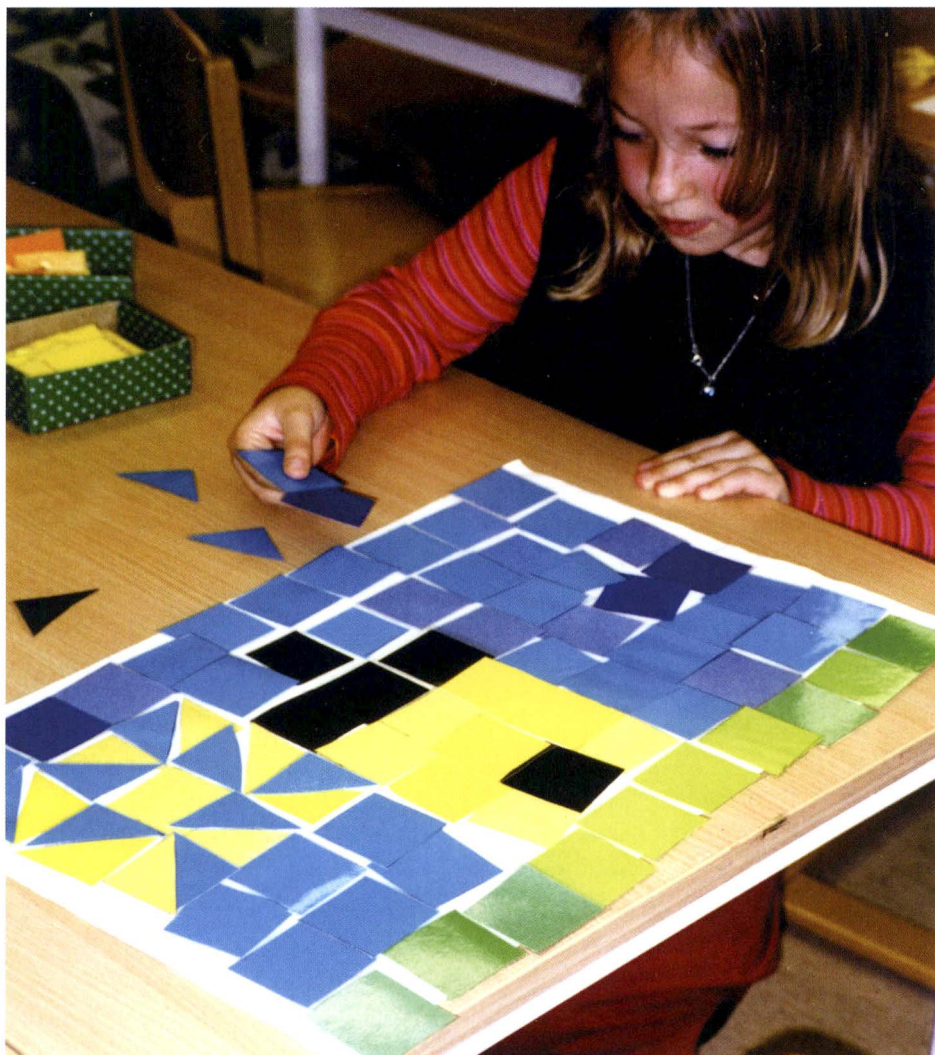
I de textila aktiviteter som vi gör tillsammans med barnen är det ofta de tillämpar huvudräkning. I de resultat vi fått utifrån intervjuer med barnen omkring hur de räknat ut en vävnota⁵, har vi sett skillnader mellan de barn som varit säkra på huvudräkning och de barn som ville använda miniräknare. Barn som är vana huvudräknare har en större kontroll, det blir ibland småfel men de vet vad de håller på att räkna ut. Barn som använder miniräknare blir ibland så upptagna av själva hanterandet av miniräknaren att de ofta frågar, – vad var det jag skulle räkna ut?

Modeller underlättar lärande

Gunni Kärrby, en av pionjärerna inom svensk förskoleforskning, var vetenskaplig ledare för våra projekt. Hon gav oss idén att låta barnen först göra en modell av det de ville tillverka innan de satte igång. Denna abstrakta bild blev till vägledning när själva det praktiska arbetet genomfördes.

Vad vi i projektet ville undersöka var hur barnen lyckades med att röra sig mellan en abstrakt bild av verkligheten och en konkret upplevelse av densamma. Den typ av intellektuell utmaning krävs av barnen i skolan när de från lärobokens exempel skall associera till en given verklighet för att kunna lösa problem som presenteras, vilket även involverar användandet av symboler. Vi lät därför barnen skapa en modell av det de skulle göra. I det konkreta arbetet med att t.ex. tillverka en kasse i textil, hade de först gjort en modell av sin kasse både i förminskad skala och i naturlig, en modell, ett mönster de sedan använde för att klippa till tyget. Barnen tillämpade detta arbetssätt och tänkesätt vid tillverkandet av broderier, lapptäcken och vävning, ett sätt att arbeta som kräver betydligt mer av barnet än att enbart härma.

⁵ Vävnota är en uppställning som görs för att räkna ut hur många trådar som krävs i varp och i inslag för att sätta upp en väv. I denna uppställning som ofta kräver en behärskning alla fyra räknesätten, ger olika möjligheter till matematisk-logisk problemlösning.

Barnen gjorde först en modell av sin lapptäckstavla med hjälp av lägglappar. Här ett hus med sol och grönt gräs. Foto: Susanne Björkdahl Ordell

Empiri eller teori som grund för kunskap

Diderichsen m.fl. (1994) hänvisar till de ryska forskarna Vygotsky och Davodyv till Vygotsky, när det gäller barns utvecklingszoner att ständigt utmana barns tänkande till att nå ytterligare en nivå en "zon" och till Davydov, när det gäller hans teori om två olika typer av kunskaper, empiriska och teoretiska. Den empiriska kunskapen hänför sig till det vi kan iaktta,

det påtagliga i omgivningen att exempelvis lära sig känna igen djur, växter eller olika fenomen i vår vardag. Utifrån yttre drag klassificerar vi under en gemensam beteckning. Den teoretiska kunskapen är mer svårfångad. Den utgörs av det som inte är direkt synbart eller möjligt att förstå. Varför finns det olika årstider, varför flyter somligt och annat sjunker etc. Vi kan se vad som händer men inte förstå varför. Den grundläggande principen är inte "synlig" förrän vi förstått. Skolan favoriserar de empiriska kunskaperna framför de teoretiska. Skolan är i den meningen inte för teoretisk vilket den oftast beskylls för. Att bygga undervisningen mestadels på exempel hindrar barnen från att skaffa sig grundläggande förståelse om naturvetenskapliga fenomen men också, som man skriver, om moral och konst. Att bygga på principer kräver en annan typ av tänkande, att söka det grundläggande, det gemensamma, det som gäller vid mer än ett tillfälle (Diderichsen m.fl.1994).

Inom vårt textila projekt försökte vi lyfta fram grundläggande begrepp i de olika tekniker vi använde och har låtit barnen göra en modell av det de vill tillverka innan de börjat. Dessa grundläggande begrepp och modeller är då inte alltid på den teoretiska nivå som beskrivs ovan, men det har ändå visat sig fruktbart att försöka diskutera med barnen omkring vad de *lärt* och *förstått* av en aktivitet, hur saker och ting hänger ihop och inte bara vad de *gjort*. Ett exempel; barnen hade vävt i sina små vävramar så många gånger att vi trodde att de behärskade tekniken vävning. När de sedan skulle väva ett motiv, en s.k. bildväv, blev det problem. Varför? Jo många barn hade inte förstått vävningens grundläggande princip och vi som pedagoger hade inte heller uppmärksammat dem på detta. Den grundläggande principen är att binda trådar. Ett lodrätt system av trådar möter ett vågrätt, varp respektive inslag. För att kunna väva oregelbundna mönster, där inslaget rör sig mer fritt än när barnen väver en liten rektangulär matta, måste man kunna se när inslaget skall gå över respektive under en varptråd. Den grundläggande princip som de hade förstått, men som var felaktig, var att när man kommer ut till kanten av väven går man under den sista tråden och sedan går man över på tillbakavägen. När man väver mönster så förflyttar man sig ofta diagonalt, då fungerar inte den principen, man gör inte lika varje gång, utan man får anpassa sig till hur förflyttningen påverkar nästa inslag och att trådarna måste binda.

Estetik som kunskapsform

För att också påpeka värdet av en estetisk dimension i barns skapande knyter vi an till Brit Paulsen (1996). Ur projektets synvinkel var det intressant att följa hur Paulsen argumenterar för den estetiska dimensionens

självständiga plats i det pedagogiska arbetet. Att uppleva på ett estetiskt sätt innebär att känslor väcks, att det inte enbart är ett registrerande. ”Du är inte likgiltig för sinnesintrycken som du fått, och du reflekterar över de känslor som väckts hos dig” (a.a. s 81), något som också är aktuellt för den kulturarvspedagogik som diskuteras vid friluftsmuseerna i Sverige och Norden. Redaktören för nuvarande upplaga av Fässingen skriver att –”Vår förhoppning är att ge exempel på hur man kan främja barns och ungas estetiska lärprocesser med stöd i estetiken och i möten med kultur och museiverksamhet”.

Paulsen anser att om vi ta den estetiska kunskapen på allvar måste vi hjälpa barnen att lyssna, att höra, att känna, att lukta och att smaka. Efterhand behöver vi också hjälpa barnen att utveckla ett kritiskt förhållningssätt till sina intryck. Vad tycker jag om, vad säger detta musikstycke mig, vilka känslor väcker denna bild hos mig etc. Barnen behöver också kunna uttrycka sig själva genom olika medel, men för att kunna uttrycka sig krävs kunskap om det specifika medlet. Paulsen påpekar att detta inte varit vanligt inom förskolan då man mer sett barnens utveckling på det estetiska området som en mognadsprocess. Hon säger också att det ligger en lång pedagogisk tradition i att inte aktivt lägga sig i barnens bildskapande utan mer neutralt säga ”o så fint”.

Tack vare att vi arbetat medvetet med att samtala med barnen om vad de lärt av en textil aktivitet, exempelvis när de tillverkar ett lapptäcke, har vi även kommit att diskutera barnens skapande arbete ur en estetisk dimension. Vi har uppmärksammat dem på färg och form. Barnen har oftast själva färgat in sina tyger till väskor och kläder, lapptäcken etc. När de skulle välja material till sina vävar, så var det många barn som föredrog de tyger de färgat själva framför de industrifärgade. De hemfärgade var mildare men framförallt gav de ett större liv då de var mer melerade. Barnen hade en tyst kunskap vilken kom till uttryck i val av material och färg, en kunskap som behövde verbaliseras för att de skulle se sitt eget lärande.

Forskning kring praktisk-estetiska lärprocesser visar att grundskolan ser dessa ämnen mycket som förströelse, omväxling och till gagn för de elever som inte orkar med skolans teoretiska undervisning eller har personliga problem (Lindgren 2009). Molander (2009) pekar på den dualism som finns i läroplanerna; ”I skolarbetet ska de intellektuella såväl som de praktiska, sinnliga och estetiska aspekterna uppmärksammas” vilken visar på motsättningen, å ena sidan det intellektuella och å andra sidan det praktisk-estetiska. Modernismen idé lever kvar i skolan, idén om en dualism mellan de teoretiska och de praktisk-estetisk ämnena,

och övertygelsen om att språk och matematik ger de bästa utbildningarna.

Hur skall barn uppleva att ett besök på Borås Museum inte bara är en rolig utflykt, en förströelse, utan också något som är viktigt för livet, betyder något för mig i mitt liv, en utmaning för museipedagogikens utveckling.

Olika könsmonster

I våra olika projekt såg vi utifrån kön inte några direkta skillnader i intresse för de olika textila aktiviteterna. Elisabet Öhrn, professor i pedagogik, uppmärksammade oss på det faktum att pojkar i vårt projekt fått tillträde till en domän som vanligtvis är förbehållen kvinnor, att pojkarna därmed vidgat sitt kompetensområde. Vi arbetade medvetet med att uppmärksamma barnen på att slöjd var mer än att göra en sak, slöjd var att tänka kreativt, träna problemlösning, sätta det i samband med matematisk problemlösning. I kursplanerna för slöjddämnet står att ”ämnet skall främja elevernas självständighet, ansvar och förmåga att lösa problem”, det står också att slöjddämnet stimulerar begreppsbildning i matematik, men så som skolan är organiserad finns det små möjligheter för lärarna i slöjd att kunna omsätta dessa planer i praktiken.

Lapptäcket, grundläggande principer för problemlösning

Vilka grundläggande principer, inom textil och matematik använder barnen när de tillverkar något med hjälp av textila tekniker och material, principer som barnen behöver behärska för att kunna förstå och tillämpa olika sätt att lösa praktiska problem. Vi såg skapandet som en problemlösningsprocess. I detta avsnitt lyfts en av de textila aktiviteter fram som vi ägnade mycket tid åt, lapptäckssömnad. Först en överblick över hur vi genomförde projektet.

Genomförande

Räkna med textil, genomfördes med femton barn, nio flickor och sex pojkar som gick i andra året i skolan. Projektet hade, liksom tidigare år, torsdagar vikta för textilt arbete, vilket innebar att barnen i princip kunde arbeta ostört under en hel dag. Under läsåret/projektåret var vävningen dominerande så till vida att vi, som enskild aktivitet räknat, ägnade mest tid åt denna. På hösten var det flera olika aktiviteter, men framförallt

lapptäckstavor med geometriska mönster. Arbetet löpte parallellt med att barnen också tillverkade sin egen tyglåda för att förvara textila arbeten i. De broderade sitt namn, både fritt och i korsstyggn. De tovade också rymdgubbar, byggde rymdlandskap och sydde sina stjärntecken under temat "Rymden".

För att göra barnen uppmärksamma på att de lär sig många nya saker hade Gerd Eldholm som vana att be barnen att i en skriftlig berättelse tala om vad de lärt, hur de gått tillväga. Hon använde sig av ett A:4 ark med den övre halvan olinjerad. Där kunde barnen visa sin skiss av hur produkten såg ut och sedan i ord beskriva tillvägagångssättet, ett moment som vi hoppades förstärkte inläringen genom att det tvingar barnen att tänka efter hur de faktiskt arbetat. Det blev då också en god språklig träning i att kunna förklara för någon annan hur man gjort och formulera detta i skrift när man bara är åtta år. Denna form av dokumentation upprepades vid varje delprojekt.

Geometriska former – lapptäcken

Grundläggande principer i lapptäckssömnad är att veta hur man kan sammanfoga lappar av olika geometrisk form. Man måste också veta hur man syr samman, vad sömsmån är och framförallt att man måste ta med den i beräkningen vid tillklippning. Den enklaste formen att sammanfoga är kvadraten med en annan kvadrat. När vi sedan också införde den rätvinkliga, likbenta triangeln blev det en större utmaning. För att det skall vara möjligt måste lapparnas sidor passa ihop. Barnen måste klippa till exakt lika stora kvadrater eller, om de arbetar med omväxlande trianglar och kvadrater, trianglar med lika långa ben/sidor som kvadraterna. Här kommer den grundläggande principen om sömsmån in. Om man klipper itu en kvadrat till två trianglar och sedan syr samman dessa blir de sammantaget mindre än den ursprungliga kvadraten. Vi löste detta på sätt som författaren av "Traditional Quilts for Kids to Make", rekommenderade. Detta skulle dock kunna bli ett spännande problem för barn i högre årskursen att lösa med hjälp av matematikens principer, det som krävs här är kunskaper om Pythagoras sats.

Ytterligare en princip är att kunna gå från modell till verklighet, från en abstrakt bild av verkligheten till konkret görande. Barnen konstruerar sina egna mönster, abstrakta bilder, men det krävs att de tänker rätt när de sedan syr, det konkreta utförandet. Några lapptäcksmönster i form av stjärnor skapade problem när barnen måste lösa hur trianglarnas spetsar skulle vändas.

*Triangelarnas spetsar skall vändas åt rätt håll för att få en rörelse i bilden.
Foto: Susanne Björkdahl Ordell*

Aktivitet

Barnen hade tidigare sytt ett gemensamt lapptäcke i förskoleklassen, bestående av kvadrater, men vi såg nu möjligheten att gå vidare med andra geometriska former och låta barnen sy var sitt. Att göra ett helt lapptäcke är ett stort projekt. Först ville vi att barnen skulle fundera på hur de vill ha sitt lapptäcke. Det fick bli i litet format, så att barnen orkade göra det klart. Vår erfarenhet var att barn mår bra av en viss avgränsning inom vilken de får fria händer till ett personligt skapande. Man får inte heller glömma bort de faktiska ramarna som styr verksamheten i form av tid, resurser samt barnens engagemang och uthållighet. En lapptäckstavla blev ett lagom stort arbete.

Vi arbetade så att barnen först lade olika mönster med hjälp av laminerade lägglappar som de tillverkat. Det gjordes på ett stort rutpapper med rutor 5x5 cm. Här kunde barnen fritt flytta runt lägglapparna innan de bestämde sig. Det fanns både kvadrater och trianglar. Barnen gjorde fantastiska mönster, många gånger i form av en föreställande bild. Gerd bad dem att rita av sitt mönster på ett papper med rutor 1x1 cm i de färger man valt. Barnen gjorde flera olika mönster. I arbetet med lägglapparna

använde en grundläggande matematisk princip, de gjorde skaltransformationer, från att arbeta med lägglappar med sidan 5 cm till att rita av mönstret på ett rutat papper, med rutor 1x1 cm, för att sedan klippa kvadrater i tyg med sidan 10 cm.

Gerd skriver i sin dagbok att hon en dag gav en flicka den amerikanska lapptäcksboken, "Traditional Quilts for Kids to Make" för att hon inte visste vad hon ville göra. Detta startade en helt ny inriktning på mönstren. Många barn ville nu göra mer traditionella lapptäcksstjärnor. Det var en stor utmaning för dem att använda trianglarna i dessa mer intrikata mönster och det var nog det som fick dem så fascinerade. Vi hade gärna sett att de hållit kvar vid sina egna mönster, men barnen fick naturligtvis bestämma över sitt eget arbete. Även om de använde en förlaga fick de rita av denna på ett rutpapper.

Gerds dagbok 18 oktober:

Det var två flickor som snabbt anmälde sig att få börja sy. De tog fram sitt mönster och valde bland de färgade tygerna som nu finns i ett flertal färger, vi saknar gult och orange men dessa hann vi också att färga in idag. Barnen har nu gjort detta så mycket att de klarar det nästan helt utan handledning. Genom att vi vuxna testat har vi kommit fram till att måttet 10x10 cm är ett bra och hanterligt mått att utgå ifrån. Barnen fick nu räkna ut hur många kvadrater som behövdes till sitt lapptäcke och hur många i var färg. En av de här flickorna arbetar endast med kvadrater medan den andra har trianglar i mönstret.

Gerd nämner att just två barn åt gången är idealiskt, medan ett barn syr på maskin kanske det andra stryker eller lägger ut sina bitar som de skall vara. Det blir också mer samtal, momenten upprepas och barnen får förklara för varandra, vilket är ett bra sätt att lära på.

Att lägga ut lapparna rätt efter mönstret kan vara svårt, men ännu svårare är att sy ihop dem rätt. Räta mot räta skall sys samman, sömmarna skall strykas isär och man skall ha sytt samma rätt bitar. Man syr radvis, vilket betyder att alla lappar i en rad sys samman innan nästa rad sys. När alla rader är klara syr man samman lapptäcket radvis. Detta kräver mycket abstrakt tänkande av barnen. De kan samtidigt se om de tänkt rätt när de väl sätter samman lapparna. Gerd sitter med varje barn och diskuterar.

Gerd frågade dessa flickor vid dagens slut, om de lärt sig något som de inte kunde tidigare. De svarade då att de lärt sig sy trianglar och stryka isär sömsmåner. Gerd funderar över om det kanske är så att de tycker att de lärt sig något först när de kan se det konkreta resultatet, de förstår kanske inte att de lär sig något via samtalen? Samtalen som speglar processen

och alla kunskaper förknippade med den blir fort ”tyst kunskap” om vi inte gör den synlig. För barnen är dessa kunskaper om processen tydligt underordnade beskrivningen av det färdiga resultatet. Här ligger en stor utmaning för alla pedagoger, hur gör vi barnen medvetna om sina sätt att tänka när de löser konkreta problem. Undervisningen riskerar annars hamna i att beskriva och diskutera det färdiga resultatet, det som alla kan se och därför inte egentligen behöver beskrivas.

Dokumentation – reflektion

Barnen har här, liksom när det gäller många av de andra aktiviteterna, skrivit en berättelse som återger vad de gjort och ibland också vad de lärt. Det gäller även för oss pedagoger att komma ihåg att ge de rätta instruktionerna. Det är ofta man säger - du kan nu skriva och berätta hur du gjorde, istället för att säga - vad har du lärt dig av detta, skriv hur du tänkte och hur du löste de problem som dök upp. Barnen gör olika långa beskrivningar ofta beroende på språklig förmåga. Det blir en god träning i att uttrycka sig i skrift, på ett sätt så att även andra förstår.

När jag gjorde min stjärna

Jag kollade i en bok efter en stjärna som jag tyckte var fin. Så gjorde jag den på ett stort rutigt papper.

Jag la mönstret med plastkvadrater och trianglar. Sen ritade jag av det mönstret. Sen väljde jag ut alla tygerna jag ville ha. Jag ville ha röd, grön, lila. Och sen skulle jag mäta ut 12 röda fyrkanter som var 10 cm långa på varje sida. Och sen skulle jag klippa ut 12 gröna som var 10 cm långa på alla sidorna. Sen skulle jag klippa ut 4 lila fyrkanter som var 10 cm långa på alla sidorna.

Och sen skulle jag ta dem 12 röda och dem 12 gröna och la rätsida mot rätsida med dem. Jag satte ihop dem med nålar och så skulle jag sy på symaskinen det blev som en jilang, (hon syr flera i rad utan att klippa av tråden och då bildas som en girlang när man tar dem ur maskinen) men sen klippte jag loss dem.

Sen skulle jag stryka isär sömmarna med strykjärnet.

Sen skulle jag sy ihop för hand. Sen var det klart. Jag var den fjärde som gjorde klart.

Det var allt för denna gång!

Vad som är tydligt i denna text är barnets detaljerade minne av allt hon gjort. Den innehåller inga reflektioner över vad hon lärt eller förklaringar till varför hon gör på just detta sätt. Det är svårare att beskriva i text och framkom oftare i muntliga samtal med barnen givet man ställde de rätta frågorna.

Femton färdiga lapptäckstavor – Grundläggande principer

När alla lapptäcksarbeten var klara samlade Gerd barnen i mindre grupper och lät dem diskutera om följande grundläggande principer i matematik och textil. Principen för multiplikation och hur den hänger samman med principen för addition. Helhet och delar och deras inneboende relation. Grundläggande geometriska principer utifrån kvadraten och triangeln. Principen för sömsmån och hur det påverkar det färdiga resultatet. En grundläggande princip för inläring i allmänhet är att man lär då man upprepar en handling och då gärna på ett varierat sätt. Vi tänker då på barnens arbetsbeskrivningar och deras skisser och arbetsprover som samlades i en pärm vilket visar hela processens olika steg.

Hela våren ägnades åt vävning i en golvvävstol, på eget initiativ vävde barnen också bildvävar i en liten vävram. Som final ordnade vi en utställning på Textilmuseet i Borås. Vernissagen samlade alla föräldrar och släktingar. Barnens alla alster och väggtidningar från året som gått fanns där. Borås Tidning kom och gjorde ett reportage. Tidigare hade både rikspress, lokalpress och Utbildningsradion uppmärksammat projektet.

Diskussion

Diskussionen utgår från de frågeställningar vi haft i projektet; ”Att utveckla barns lärande i textil och matematik”, ”Att uppmuntra det fria textila skapandet”, samt ”Att i ord beskriva en kreativ process”. Frågeställningar som växt fram och utvecklats under många år.

Att utveckla barns lärande i textil och matematik

Den första frågeställningen; är den viktigaste, hur utvecklar vi barns lärande både i textil och matematik. Vårt sätt att arbeta bygger bland annat på de idéer som Diderichsen m.fl. lutar sig mot när de analyserar skolans arbetssätt och innehåll. De anser att skolan felaktigt beskylls för att vara för teoretisk. Deras slutsats är istället att skolan är ateoretisk i betydelsen att den inte bygger på teorier utan på exempel, utifrån vilka man inte kan dra några generella slutsatser. För att kunna göra det behöver exemplen kopplas till en teori. En teori byggs av ett antal grundläggande principer i vårt fall grundläggande principer i både textil och matematik.

Analysen av vårt resultat gav att barnen i handling visade att de förstätt många grundläggande principer, de kunde t.ex. väva men även sätta upp en väv, lika bra som vuxna nybörjare. De kunde sätta samman ett antal olika geometriska former till ett lapptäcke. De kunde gå från en modell

av verkligheten, en abstrakt bild, till en konkret produkt. De lyckades alla få klar en produkt med högt estetiskt värde och som också visade att de behärskade de rent tekniska genomförandet vilket i sin tur visade att de kunnat tillägna sig många grundläggande principer i textil såväl som i matematik. Att pendla mellan abstrakt tänkande och mer konkret görande stimulerar barnen att utveckla sitt tänkande *och* sina praktiska färdigheter.

Men är det så att den kunskap som är grundad i praktik snabbt omvandlats till vad som benämns ”tyst kunskap”? Kunskap som är svår att redogöra för i ord, ”man bara kan väva”. Fokus hamnar på görandet, men utmaningen ligger i problemlösningssprocessen. Faran finns att kunskap erhållen via praktiskt arbete förblir oreflekterad. Den blir då inte föremål för kritisk granskning – vilket i sin tur innebär att barnen missar ett tillfälle för lärande, ett mer genuint lärande. För att återknyta till inledningen, pojken som inte tyckte att han lärt sig något ”– *att jag gjorde mest som de andra gjorde, jag härmade /.../ att man får ju klura ut hur det skall vara, man får klura ut hur man skall göra, så att det blir någonting*”.

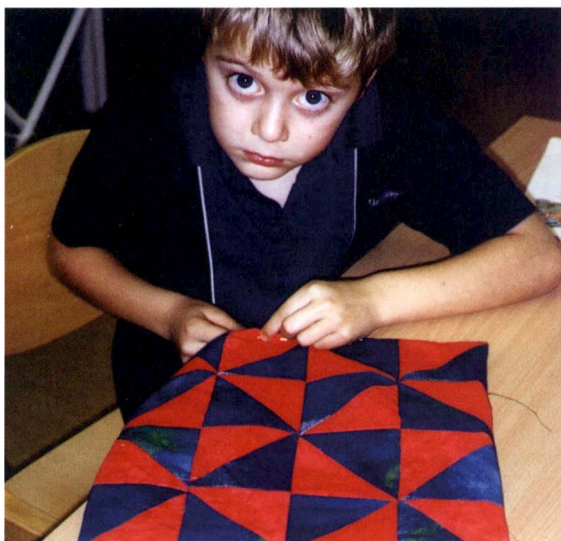
Att uppmuntra det fria textila skapandet

Frågeställningen formulerades utifrån att några undrade om vi hade övergett vår ursprungliga målsättning att uppmuntra barns kreativitet och fantasi genom mer fria textila tekniker, när vi nu också ville att barnen skulle uppmärksammas på olika grundläggande principer. Vi vill på detta svara att det beror helt på hur man gör det. Om man utgår från vad Paulsen skriver om att ett konstnärligt arbete kräver god kunskap om olika tekniker, så ser vi att vi istället möjliggjort för barnen att mer fritt utnyttja dessa tekniker för sina ändamål. Att fritt kunna använda en teknik är oftast sammankopplad med att man förstår de grundläggande principer som tekniken bygger på.

Vår erfarenhet är att barn har lättare att vara kreativa om de får vissa ramar, en teknik och ett material, men vad de vill göra är till stora delar fritt. När det gällde lapptäcket kunde de välja olika geometriska former av vilka de kunde göra ett oändligt antal mönster. Storleken var denna gången given, något som prövades ut innan barnen startade. Barnen är mycket stolta över det de gör, de lägger ner mycket arbete på sina alster och vi pedagoger vill då ge dem försättningarna att lyckas, att kunna göra klart, inte något som halvfärdigt läggs i en låda hemma.

Gerd Eldholm skriver i sin dagbok ”Jag tycker att det är viktigt att man gör färdigt vad man håller på med innan man börjar på något nytt. Det visar barnen att det är viktiga och värdefulla saker vi håller på med”.

Produkterna är personligt utformade i det att barnen styr över hela processen, från infärgning av garn eller tyg, över konstruktion av egna modeller/mönster till färdig produkt.

Lapptäckstavlans snart klar, det sista sys för hand. Foto: Susanne Björkdahl Ordell

Att i ord beskriva en kreativ process

Om det går att i ord beskriva en kreativ process, är på ett sätt den svåraste frågeställningen att besvara. Hur kan något beskrivas som oftast inte barnen kan uttrycka i ord och som inte heller är så påtagligt som den färdiga produkten. Den kreativa processen är alltför sällan uppmärksammas i det dagliga arbetet. Barnen ser mer till vad de gör än till hur de tänker. Processen framträder dock indirekt på olika vis. Ett exempel är när barnen tycker att det var svårare att bestämma sig för ett visst mönster för lapptäcket än att sedan sy ihop lapparna, eller som de själva uttrycker det – *det svåraste var att bestämma sig när det väl var gjort var det lätt.*

Huvuddelen av problemlösningsfasen ligger i själva förberedelsearbetet i form av att skapa olika modeller för den produkt barnen sedan skall tillverka. I denna fas övar barnen på att gå från det abstrakta till det konkreta och vice versa. I samtal med Gerd, där hon ställer frågor om hur de tänker lösa en uppgift, reflekterar barnen över de olika stegen och befäster därmed sin kunskap. Estetiken som kunskapsform framträder här. Estetisk kunskap hjälper oss att uppleva och analysera de känslor som väcks när vi

betraktar något med en estetisk valör. Det är inte enbart ett registrerande. Paulsen menar att av tradition har förskolans pedagoger inte velat lägga sig i och störa barns bildskapande, men detta har då också inneburit att barnen inte getts möjligheten att lära sig uttrycka känslor och se sin kreativa process.

Textil för alla

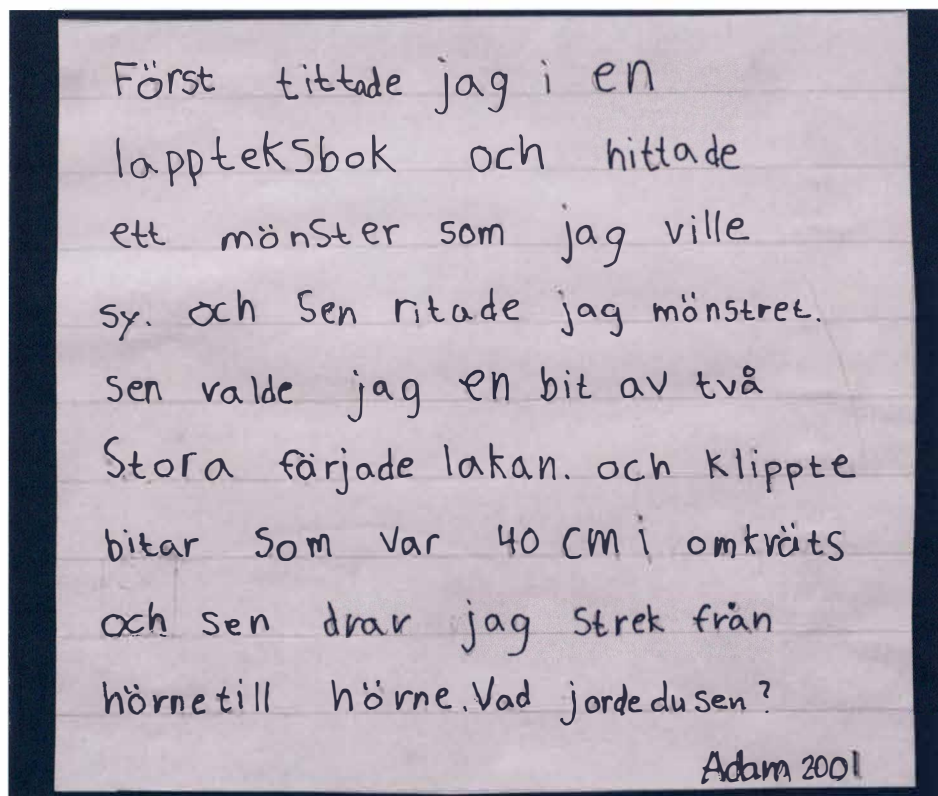
Under tidigare projekt har vi kunnat konstatera att pojkar såväl som flickor tycker om att arbeta med textil. Vi har således inte kunnat konstatera några skillnader mellan könen i intresse. Öhrn visade oss på att pojkarna har utvidgat sitt kompetensområde, de har skaffat sig kunskaper och färdigheter inom ett traditionellt kvinnligt område. Flickorna får uppmuntran att visa sina starka sidor och får bekräftat att det de tycker om att göra också innebär ett uppövande av den matematisk-logiska förmågan. Oftast har skolan enbart velat uppmuntra flickor att ge sig in på traditionellt manliga domäner och inte vice versa. Detta projekt visar på möjligheter att förändra och förnya verksamheten i skolan, att förena de s.k. teoretiska och praktiska ämnena så att båda ämnesområdena vinner på det och att man då också kan bryta de traditionella könsmönstren i både slöjd och matematik. Förskolan har en lång tradition av att arbeta temainriktat. I ett tema finns många olika områden med där och då finns inte denna uppdelning mellan teoretiska ämnen och praktisk-estetiska.

Slutord

Forskningsprojektets syfte har varit att studera om vi genom att kombinera textil och matematik kunnat stimulera barns kreativa och problemlösande förmåga. I sammandrag visar resultatet att vi lyckades hitta aktiviteter som stimulerade både det praktiska arbetet och utvecklandet av en teoretisk förståelse. Textil och matematik visades sig därmed vara en kombination som bar frukt. Analyserna av det barnen tillverkat textilt visar att de utvecklat det goda handlaget, de bemästrar teknikerna, något som är uppenbart och för alla synligt. Hur projektet utvecklat barnens teoretiska förståelse, deras problemlösande förmåga, skulle vi vilja ge följande svar. I de praktiska uppgifter barnen utfört ligger moment som är omöjliga att genomföra om man inte också använder grundläggande principer inom textil och matematik för att lösa problem. Här blir det tydligt hur sammanflätade dessa båda kunskapsområden är.

Projektets resultat skulle kunna vara underlag för hur en framtida kulturarvspedagogik utvecklas genom det samarbete som etablerats mel-

lan Högskolan i Borås och Borås museum. Årets upplaga av Fässingen är dedikerad till barns och ungas lärande ur ett kulturarvsperspektiv. Förhoppningen är att kunna främja barns och ungas estetiska läroprocesser och öka deras intresse för kulturhistoria, med stöd av estetiken. Vårt projekt, "Räkna med textil" grundar sig i det textila kulturarvet genom de aktiviteter vi gjort med barnen, den estetiska dimensionen har varit viktig och kopplingen till ett av skolans viktigaste ämnen, matematik, har gjort projektet intressant för många. För alla pedagoger är lärandet i fokus. Det specifikt mänskliga att kunna reflektera över vad man gör och därmed utvecklas. Denna process är pedagogens ansvar. Vårt projekt visar att det inte sker spontant bland barnen. Pedagoger behöver ställa de rätta frågorna.

Att i ord beskriva sin process var också en uppgift, här blir det tydligt hur matematiken var en integrerad del av textilprojektet. Frågan som avslutar texten är Gerds ständiga fråga till barnen. Foto: Susanne Björkdahl Ordell

Referenslista

- Berge, B-M. (1993). *Slöjd är väl liksom inget riktigt ämne*. I antologin *Visst är vi olika! Från arbetsgruppen Kvinnligt och Manligt i skolan*. Utbildningsdepartementet.
- Björkdahl Ordell, S. (2000). *Räkna med textil*. I G. Kärrby red. *Skolan möter förskolan och fritidshemmet*. Lund: Studentlitteratur.
- Björkdahl Ordell, S. & Eldholm, G. (2003). *Räkna med textil*. Rapport från Institutionen för pedagogik Nr 1:2003. Högskolan i Borås. Liber. Studentlitteratur.
- Björkdahl Ordell, S. & Eldholm, G. (2010). *Lär genom textil; en handbok i att använda textil som ett pedagogiskt redskap*. Eget förlag.
- Diderichsen, A., Raböl-Hansen, V. & Thyssen, S. (1994). *Sex år och på väg in i skolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Kihlborn, W. (1997) *Didaktiskt ämnesteorier i matematik. Del 1 Grundläggande aritmetik*. Stockholm: Liber
- Lindgren, M. (2009). Normalitet och kunskapsideal i skolans estetiska verksamhet. I Lindstrand, F. & Sallander, S. (red.) *Estetiska läroprocesser*. Lund: Studentlitteratur
- Molander, B. (2009). Estetiska läroprocesser – några kunskapsteoretiska reflektioner. I Lindstrand, F. & Sallander, S. (red.) *Estetiska läroprocesser*. Lund: Studentlitteratur
- Paulsen, B. (1996). *Estetik i förskolan*. Lund: Studentlitteratur.
- SOU 1997:21. *Växa i lärande. Förslag till läroplan för barn och unga 6 - 16 år*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SOU 1997:157. *Att erövra omvärlden. Förslag till läroplan för förskolan*. Slutbetänkande av Barnomsorg och Skolakommittén. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Utbildningsdepartementet.(1998). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*. Lpo 94. Stockholm: Fritzes.

Västarvet/foto: Niclas Hallberg

Hemslöjd, barn och ungdom, kulturarv, cirkus och estetiska läroprocesser.

TORBJÖRN LINDSTRÖM

Västarvets Hemslöjdskonsulenter, *Slöjd i Väst*, har ett av sina regionala kontor på Borås Museum. I hela Västra Götaland arbetar sju hemslöjds-konsulenter med uppdraget att främja slöjd i nära samverkan med ideella organisationer, professionella utövare och andra kultur- och utbildningsin-stitutioner. I verksamheten prioriteras barn- och ungdom, slöjdföretagande, mångkultur, internationellt samarbete, hållbar utveckling och kunskaps-förmedling. Främjande av hemslöjd är ett av sju verksamhetsområden som ingår i kultursamverkansmodellen och därmed också i regionens kulturplan. Barn, ungdom och skapande kultur är viktiga utvecklingsom-råden.

Hemslöjd är både ett kulturarv och en samtida kultur- och näringsgren med många aktivt utövande ungdomar. Slöjd är färdigheter; kunskaper om material, teknik och kvalitet; bruksföremål med både funktionella, formmässiga och estetiska traditioner. Men slöjd är också en mångfaldig och nyskapande samtidskultur, en kombination av kulturarvet, samtiden och utövarens bakgrund och personlighet. Hemslöjd kan vara folkkonst, självhushållning, en företagsidé, aktivism eller en fritidsaktivitet. I förening av både historiska och samtida influenser, identiteter och skaparlust skapas spännande nya kulturyttringar av individer och grupper.

När man slöjdar är man i nuet, ibland fokuserad på sitt skapande, ibland i sina egna tankar, i samtal med andra eller allt på en gång. När man lär någon annan att slöjda är det sällan bara en kunskap man lär ut. Det finns alltid annat som flätas in: historia, biologi, matematik, geografi, ideologi och samhällsfrågor. Varför man väljer ett visst material innebär olika ställningstaganden som miljö, ekonomi, estetik. Inom hemslöjd ingår här också oftast en mångfald historier, anekdoter, kulturer och idéer i lärandeprocessen.

Västarvet/foto: Niclas Hallberg

Slöjdcirkus och Slöjdklubben

Projektet *Slöjdcirkus* turnerade runt i Sverige 2004-06 och låg till grund för uppföljaren *Slöjdklubben* som bygger på samma pedagogiska och metodiska idéer som Slöjdcirkus. Så här beskrevs de idéerna:

”Vi har något att säga till barnen om slöjd, att kunna göra själv, att behärska sin kropp till att göra det man vill. Att arbeta med slöjd, i den bemärkelsen som vi gör inom hemslöjden, innebär att man använder hela kroppen. Man är mycket nära naturen, böjer, bänder, betingar, följer med, tar i, använder redskap som kan vara nog så farliga om man använder dem fel. Sådant som ger självförtroende...

Vi har något att säga till barnen om slöjden och fantasin, och det vill vi göra tillsammans med teaterns berättarkonstnärer och musiker. Hemslöjden har starka estetiska värden. På ett folkligt vis har man utsmyckat, gjort vackert, målat och förskönat. Barn är måttligt intresserade av sinkade kisthörn och landskapssöm i museernas montrar. Barn är intresserade av att leka, använda sin kropp, växa och bli mer kompetenta. Därför gör vi en Slöjdcirkus för barnen.

...Skådespelare välkomnar och inviger barnen, lyfter på lock, öppnar påsar, berättar, förtrollar, skapar sammanhang så barnen förstår att de själva hör ihop med den urgamla slöjden. Inne i verkstäderna bland allsköns material, verktyg, redskap och föremål blir barnen själva verkstadsarbetare och får handledning *av slöjdfolket, gammal som ung.*”¹

Ovanstående är ett utdrag ur den ansökan om medel till projektet *Slöjdcirkus* ställd till *Stiftelsen Framtidens Kultur*. Denna text användes även i den informationsbroschyr som gavs ut om projekt *Slöjdcirkus*.

Den dåvarande Rikskonsulenten för barn och unga, Kristin Boström, tjänsteman på den statliga *Nämnden för hemslöjdsfrågor* var initiativtagare till projektet som ledde till att slöjdcirkus fick ett nationellt uppdrag inom området barnkultur. *Slöjdcirkus* var ett rum för estetiska läroprocesser. Ett tvärkulturellt projekt som uppstod i mötet mellan urgammal slöjdkunskap, teaterns berättarkonst och musik. Ett stort cirkustält fyllt med slöjd, musik, teater, berättande och slöjdmaterial turnerade runt i Sverige och gav barn en cirkusföreställning där de kunde vara medskapade själva. Speciellt utbildade handledare slöjdade med barnen och teatergruppen *Big Wind* dramatiserade upplevelsen. *Slöjdcirkus* var ett tvärkonstnär-

¹ Björkdahl Ordell, S ; Boström, K. Slöjdcirkus – ett tält för lärande 2008. I Slöjda för livet – om pedagogisk slöjd, Borg, K & Lindström, L (red) 2008

ligt äventyr där teater, musik och slöjd möttes i manegen och där barnen slöjdade och var en del av föreställningen.

Projektet *Slöjdcirkus* gav upphov till *Slöjdcirkuspedagogiken* och *Slöjd-klubbarna*. Den pedagogiska idén grundar sig på barnkonventionen och syftar till att alla barn som är med i *Slöjdklubben* ska få upptäcka och utforska slöjdens material och verktyg i gemenskap med andra barn och ungdomar, utveckla sin förmåga att skapa i naturmaterial och ta del av erfarenheter och kunskap om hur slöjden hör hemma i leken, i det kulturhistoriska, det mångkulturella, det tvärkulturella och i det ekologiska sammanhanget.

Slöjdcirkuspedagogiken byggde på ett pedagogiskt förhållningssätt, rummet/miljön, det tvärkulturella mötet, det mångkulturella inslaget och ett medvetet genusperspektiv.

Västarvetfoto: Hillevi Skoglund

Västarvet/foto: Niclas Hallberg

Slöjdklubben

Slöjdklubben är ett nationellt projekt och slöjdklubbar finns i hela landet, SHR, Svenska Hemslöjdsföreningars Riksförbund är den organisation som har huvudansvaret för *Slöjdklubben* vilka idag drivs av hemslöjdsföreningar, studieförbund och med hemslöjds-konsulenterna. Under tre år 2007-2009 beviljade *Allmänna Arvsfonden* projektmedel så att *Slöjdklubben* kunde utvecklas organisatoriskt, pedagogiskt och metodiskt. Innehåll utformades och en speciell slöjdklubbshandledarutbildning sjosattes.

I Västra Götaland finns nu över hundra utbildade *slöjdklubbshandledare*. Många har gått utbildningen som en fortbildning, de arbetar som slöjdlärare, inom grön rehab, på särskolor eller som fritidspedagoger. En del är slöjdare som vill arbeta med barn och starta en slöjdklubb. Alla som är intresserade av att slöjda med barn, få påfyllning på sina slöjdkunskaper eller tycker sig ha nytta av utbildningen i sitt yrkesliv är välkomna att delta. Utbildningen tar 9 heldagar utspridda på ett år med både teori och praktik.

Under 2014 fanns nio aktiva *Slöjdklubbar* i *Västra Götaland* i samarbete med studieförbund, hemslöjds- och hembygdsföreningar i t.ex. Hemsjö, Göteborg, Lerum, Lödöse, Mariestad, Skövde och Åmål. Ofta är barn med i en slöjdklubb i en termin eller ett år men det finns också varianter; *Sommarslöjdklubb* eller *prova-på-slöjdklubb* som arrangerats 2014 i Lysekil, Mölndal, Tanum och Ulricehamn. Flera *Slöjdklubbar* är på gång att starta och flera utbildade handledare väntar på lämplig lokal eller på att tillräckligt med barn ska anmäla sig.

Västarvet/foto: Niclas Hallberg

Slöjdklubben på Barnens Kulturkalas i Göteborg

Göteborgs kulturkalas arrangeras varje år i augusti. Hela Göteborg fylls med en hel veckas kulturprogram och aktiviteter, 2014 var det t.ex. 1200 programpunkter med uppskattningsvis 1,3 miljoner besökare. Slöjd i Väst har arrangerat *Slöjdklubbsverkstäder* på Kulturkalaset i Göteborg sedan 2010. Från att ha varit en mindre workshop i ett av växthusen i *Trädgårdsföreningen* har verksamheten vuxit för varje år och 2015 använde *slöjdklubben* ca 2000 kvm yta som fylldes till bredden med slöjd och skapande workshops med barn.

Följande aktiviteter fanns att välja på *kulturkalaset*s slöjdklubb:

- Träsha en t-shirt.
- Gör björktavlor.
- Lär känna slöjdtraditioner från andra delar av världen, mosaik och origami.
- Broderi, näver och läderslöjd.
- Väv i stora vävramar.
- Prova på halmslöjd med *Halmens hus*.
- Prova på att häckla och bråka lin med *Föreningen Bohuslin*.
- Bygga kojor av pil.
- Var smed för en dag.

Det var ett fullmatat program och de flesta kunde hitta något som de tyckte var spännande. Många kom tillbaka flera dagar och stannade länge. *Trädgårdsföreningen* slog besöksrekord med 153 000 besökare under sex dagar. I samråd med *Göteborg & Co* uppskattas att ca 30000 barn och deras vuxenkompisar besökte *Slöjdklubben* under *Kulturkalaset*, ett snitt på 5000 personer om dagen. Något som inte går att mäta men som de som arbetade i workshoparna vittnar om är hur roligt barn tycker att det är att slöjda och hur man kan se hur de växer när de lär sig att behärska en ny teknik, hur stolta de är över vad deras händer har skapat.

Slöjdklubben på barnens *Kulturkalas* arrangerades 2015 i samarbete mellan, *Västarvet/Slöjd i Väst*, *Studieförbundet Vuxenskolan*, *Kultur i Väst*, *Göteborgs stad-Kultur barn och unga*, *Trädgårdsföreningen*, *Göteborgs stad-Park och naturförvaltningen*, *Konsthantverkscentrum*, *Föreningen Bohuslin*, *Halmens hus*, *Föreningen Sveriges konsumenter*, *Väv i Väst* och *hemslöjdsförbunden i Västra Götaland*.

Slöjd för unga

En annan prioriterad målgrupp är ungdomar. Redan i slutet av 1980-talet till början av 2000-talet arrangerade *Sveriges Hemslöjdskonsulenter* och elever från *Högre Hemslöjdsutbildningen* slöjdverkstäder på *Hultsfredsfestivalen* som då var den största musikfestivalen i Sverige. Verkstäderna innehöll bl.a. skedtäljning, smide, stockbåtstillverkning och textiltryck. Skedtäljningsverkstaden kunde svälja upp till ett trettiotal ungdomar åt gången som täljde. Det var populärt. I cirka tio år fanns slöjdverkstaden på Hultsfredsfestivalen och den blev ett självklart inslag i festivalen dit cirka 30 000 ungdomar från hela landet sökte sig.

Slöjd och hantverk är enligt *Ungdomsstyrelsens rapport När, Var, Hur om ungas kultur* (2011) den kulturform som allra flest unga ägnar sig åt på fritiden. Slöjd är ett område som ibland kan vara svårdefinierat och som tangerar en mängd andra ämnesområden liksom överlappar områdena konst, hantverk, design, bild, mode och teknik. I ungas slöjdande ryms allt detta, från cosplayentusiaster som syr egna dräkter, craftivister som tar till slöjden för att förändra världen, lajvare med djupt historiskt intresse, miljömedvetna med återbrukspassion till 3D skrivarnas digitala slöjdande.

Det finns många intressegrupper och nätverk. Internet är en stor inspirationskälla för unga som slöjdar idag. *Slöjd i Väst* arbetar för och med dessa olika grupper på olika sätt genom att till exempel stödja initiativ från unga. Ett sådant är två unga slöjdare som 2015 för tredje året

i rad arrangerat och genomfört ett slöjdläger. Slöjdläget 2015 arrangerades på Scoutgården Härsjösand i Härryda, tre mil utanför Göteborg 27- 30 augusti. Initiativtagare och drivande projektledare var Sara Degerfält och Hedvig Flärdh. Lägrets målgrupp utgjordes av unga slöjdtresserade i åldern 13-30 år. Läget varade i fyra dagar och omfattade tre workshops; bokbindning, spånad och tovning samt skinn och läder. Läget hade 23 deltagare från olika platser runt om i Sverige. Intresset hos målgruppen är stort. Målet för projektledarna är att genomföra ett liknande arrangemang 2016. Läget möjliggjorde för unga slöjdare att träffas kring sitt gemensamma intresse och utveckla det intresset tillsammans. *Slöjd i Väst* har medverkat i många olika arrangemang och aktiviteter som riktar sig till unga. Nedan följer ett urval av aktiviteter från det senaste året.

DIY Days Gothenburg 2014 var ett tvådagars-event som handlar om att lära, göra och dela. Konceptet finns på flera platser i världen och använder sig av storytelling, spelmekanik och korsbefruktning av idéer som verktyg för teknisk och social design. Tillsammans med studenter från kandidatutbildningen *Ledarskap i slöjd och kulturhantverk* vid Göteborgs universitet medverkade *Slöjd i Väst* med en workshop där deltagarna med hjälp av en repmaskin och återbruksmaterial tillsammans byggde en plats för lek. Can craft be playful?

I workshopen *Gatukonst på påsklovet 2014* undersöktes vad modern gatukonst kan vara ur slöjdens perspektiv. Delar av Brygghuset i Borås vävdes in med garngraffitti samtidigt som föreningen *Kravallslöjd* hade workshop om queerslöjd i det offentliga rummet.

Workshopsfestivalen *Kultur KRÄM* har ambition att bli kulturens Gothia Cup. *Slöjd i Väst* deltog senast med två professionella handledare i var sin workshop; brodera en dikt eller ordspråk med inspiration från gamla märkböcker, grafik och craftivism, och täljning av knopplister i färskt trä.

Slöjdbyrån 2014. För att testa nya angreppssätt att få till mer slöjdaktiviteter för unga genomfördes under hösten pilotprojektet *Slöjdbyrån*. Fem platser i regionen fick under fem tillfällen besök av unga handledare som anordnade slöjdverksamhet. I samarbete med platserna, som var fyra fritidsgårdar och ett *Makers space*, fick unga från 13 år testa på olika sorters slöjd utifrån sitt och gruppens intresse. Två av slöjdbyråerna genomfördes som planerat medan de resterande tre delvis genomfördes på grund av olika omständigheter. Vid ett utvärderingsmöte med handledarna kom man fram till att fortsätta utveckla konceptet under 2015.

Västarvet/foto Mia Lindgren

Hemslöjd och skola

Sedan 2008 har hemslöjdskonsulenter och slöjdare arbetat med att utveckla koncept för *Skapande Skola* som syftar till att stärka samverkan mellan skolan och det professionella kulturlivet. Flera sådana koncept finns idag som erbjudanden till skolor. För den organiserade Hemslöjden har spridning av slöjd; kunskaper, färdigheter och värderingar alltid varit det centrala och övergripande målet, en form av kulturvård eller kunskapsvård som delvis kontrasterar mot flera pedagogiska teorier där slöjd oftast ses bara som ett medel. Sedan *Skapande Skola*-satsningen och den senaste läroplanen för grundskolan LGR11 har denna kontrast börjat överbryggas då de professionella slöjdare som vill arbeta i *Skapande Skola* har behövt sätta ord på de ingående estetiska läroprocesserna som slöjdaktiviteterna kan erbjuda i relation till fler av läroplanens centrala innehåll.

I maj 2016 öppnar utställningen *UrBjörk* på *Borås Museum*. Utställningen innehåller de föremål som 22 slöjdare har skapat genom att dela på en enda stor björk. Just nu arbetas det med att utveckla program-

verksamhet för barn & ungdom i anslutning till utställningen. Projektet har arbetsnamnet *Betula Totum* (lat. björk helhet) och syftet är att förmedla ett helhetsperspektiv om björk. Projektet har ett tvärvetenskapligt förhållningssätt och samarbete har inletts med bl.a. en biolog. Tanken är att man skall arbeta med björken ur en rad olika perspektiv, inte bara slöjdarens utan även det biologiska, konstnärliga, historiska, kulinariska och samhällsekonomiska. Det rent biologiska - björkens plats i naturen; vedens sammansättning, rötternas uppsugningsförmåga, fåglarnas bon i grenarna, insekterna och samtidigt arbeta med - slöjdarens praktiska användning av - rötter, sav, näver, löv, ved, grenar och ris. Eleven skall genom verksamheten få en förståelse och en känsla för hur människa och natur hör ihop eftersom de olika delarna blir intimt sammankopplade.

Slöjd idag

Att barn och ungdom slöjdar på fritiden växer i omfattning. Drivkrafterna är inte i första hand traditionellt ekonomiska eller estetiska utan ofta sociala. Genom att göra saker tillsammans, fungerar slöjdandet som ett socialt kitt och med slöjd kan man manifesteras och aktivera sig kring många olika samhällsfrågor. Slöjd ses nu också mer och mer som ett självklart inslag på festivaler, i det offentliga rummet och används även som medel i det offentliga samtalet och som demokratiskt redskap för att skapa möten kring olika frågor, ofta på initiativ av ungdomar.

För 25 år sedan var det nog få som trodde att slöjd skulle bli den ungdomsrörelse den är idag. Bland annat *Craftivismen*, en sammanflätning av orden craft + activism, engagerar många ungdomar mot slit och slängsamhället och global kommersialism precis som hemslöjdsrörelsen på sin tid var en rörelse som uppstod som motvikt mot industrialismen. Slöjd är samtida kultur och en del av kulturdiskursen. Slöjdande är ett kulturellt uttryck jämförbart med konst, sång, musik, teater och dans och innehåller en mångfald estetiska lärandeprocesser.

Föremål ur Borås Museums samlingar, leksaker

CATARINA INGEMARSSON

De flesta minns nog sin favoritleksak. Kanske ligger den kvar på vinden eller i en låda i källaren. Få saker väcker så mycket minnen från barndomen som just leksaker. Att köpa leksaker blev vanligt vid 1800-talets andra hälft. Fabrikstillverkade leksaker, främst från Tyskland, blev då mycket populära. Detta gällde givetvis endast för dem som hade råd. För de flesta barn förblev det bara en dröm.

Det är oftast de lite finare leksakerna som har blivit bevarade till eftervärlden medan det sönderlekta, trasiga och enklare föremålen försvunnit. I Borås Museums samling av leksaker finner man föremål från olika tidsperioder och samhällskick. I vissa fall finns det en berättelse nedtecknad som berättar om vem, hur eller när leksaken användes. Till största delen består samlingen av fabrikstillverkade föremål. Här följer ett axplock av leksaker, främst med pedagogisk inriktning, som museet har i sina samlingar.

Sågegubben

Den här trägubben är en gåva av Klas Olofsson. Olofsson föddes 1861 i Fristad och hade ett stort intresse för äldre traditioner. Han ägnade mycket tid åt att intervjua äldre personer om seder och bruk. Förutom tidningsartiklar lät Klas Olofsson även publicera ett flertal böcker. Idag är dessa böcker ovärderliga om man vill ta del av hur livet var i Sjuhäradsbygden före industrialismen.

”Sågegubben” är en trägubbe med ett stativ. Genom att sätta en potatis som motvikt kan gubben sättas i gungning.

Klas Olofsson skriver följande:

”Då drängarna under vinterkvällarna sutto kring spisen och klövo stickor (ljusestickor) täljde de och satte ihop roliga saker åt barnen, däribland denna sågegubbe. Vedens härad, 1860-talet.”

Gyckellås eller ”mödomslås”

Enligt registerkortet är detta ett mödomslås. Den är tillverkad av järntråd och det gäller att få loss ringen.

Klas Olofsson skänkte den till museet 1930 och lämnade följande uppgifter.

”Att ta upp mödomslåset, det var att ta loss – frigöra – ringen. Man lekte med detta fram till 1870-talet i Vedens härad.”

Snatterpinnar

Dessa snatterpinnar är gjorda av tunt trä. I samband med att Klas Olofsson skänkte dem till museet 1936 antecknades följande.

”Snatterpinnarna sattes emellan fingrarna och snattrades med. De var vanliga bland vallpojarna i skogen på 1870-talet här i Vedens härad.”

Väderkvarn eller luftturbin

I Kinds och Redvägs härad, främst kring Gällstad, fanns från mitten av 1800-talet och fram till 1950-talet ett stort antal bleckslagerier. I dessa bleckslageriverkstäder tillverkades en mängd olika föremål, allt ifrån mjölkkanor och formar till ljuskronor och leksaker.

Ett av dessa bleckslagerier drevs av Fredrik Josefsson (1857–1922) i Röshult. Det är han som har tillverkat denna väderkvarn. Genom att blåsa i pipen snurrar det skovelliknade hjulet.

Snurran är skänkt till museet av hans son Albert Josefsson, som tog över verksamheten efter sin far tillsammans med sin bror Carl.

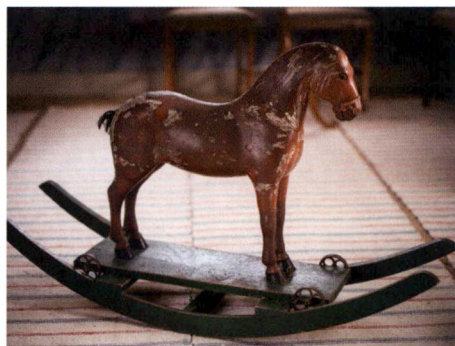
Albert Josefsson menade att denna typ av väderkvarn var 1800-talets mest sålda leksak.

Gunghäst

Denna lilla bruna trähäst är väl använd och sliten. Medarna kan tas av och då står hästen på en träplatta med hjul.

På den svartvita bilden ser vi en stolt ryttare. Det är Gustav Adolf Westfeldt, född år 1900, son till direktör Ivar Westfeldt Borås.

Gunghäst

1855 tillverkades denna gunghäst. Det är en gåva till museet från familjen Odencrants, som bodde i Annelundsvillan i Borås. Ursprungligen kommer hästen från Eleonore Odencrants (1857-1946) mors föräldrahem. Modern Sofia Ekman (1821-1907) var gift med kommandörkapten Emil Ekman.

I en anteckning skriver Sofia följande berättelse:

”Gossarna fingo en på Tosterup tillverkad gunghäst överklädd med vitt kalvskinn. Gustaf var mycket förtjust i den och red gärna, men såg helst till att hans mamma höll hans hand. Johan däremot tordes ej alls rida. Om man satte honom på hästen skrek han ”Pehr jädd, Pehr jädd” och kallades då ”Pehr en kruka” eftersom hans morfar sagt han var en kruka.”

Gossarna var Eleonores bröder; Gustaf (1852-1930) och Johan (1854-1919). Skånska Tosterup var Sofias barndomshem, sedan hennes mor Eleonora Liljencrantz (1797-1858) gift om sig med greve Gustaf Albert August Ehrensvärd (1787-1860).

Läggspel

Att lära sig multiplikationstabellen är inte alltid så lätt. Med hjälp av detta spel, från tidigt 1900-tal, kan man träna på gångertabellen samtidigt som en vacker bild växer fram. Spelplattorna är försedda med 12 nummer. På de lösa korten finns på ena sidan ett tal och på den andra en bild. Om man lyckas lösa multiplikationstalen förvandlas spelplattan till ett sagomotiv.

Spelet är en gåva från landsantikvarien Ingegärd Vallin (1906-2001) och hennes syster bibliotekarie Tyra Vallin (1911-2005).

Blomsterspelet

Sällskapsspel kan vara ett trevligt sätt att umgås. En del spel bygger på att man även kan lära sig fakta i samband med leken. I blomsterspelet, från 1900-talets första hälft, är det sommarens blommor som presenteras. Spelet består av en spelplan av papper med markerade siffror. De vackra bilderna är målade av Signe Aspelin (1881-1961).

Vid rödklöver står följande: ”Hos klöver är det slagsmål med humlor alla dar. Du är visst rädd för humlor, tre skutt förbi du tar.”

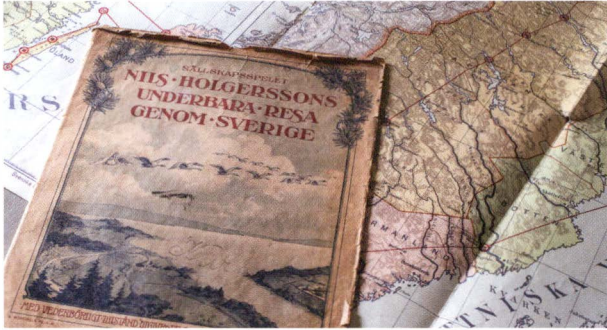

Nils Holgerssons underbara resa

Selma Lagerlöfs bok om Nils Holgerssons underbara resa gavs ut i två delar 1906 och 1907. Boken var tänkt som en läsebok i geografi för folkskolan och blev en av Sveriges mest lästa barnböcker.

Samma år som den sista delen publicerades trycktes detta sällskapsspel. Spelplanen består av en Sverige-karta, där spelvägens siffror följer bokens berättelse. Vid siffrorna står följande:

”På Kullaberg ha nu tranorna dans; dit kommer allt vilt, som i bygderna fanns. Men Smirre är där; då måste du fly till öländska kungsgården Ottenby.”

Svenskt historiskt sällskapsspel

Det här spelet speglar Sveriges krigshistoria från medeltiden fram till år 1814. Spelplanen omfattar en karta över Sverige, Danmark, Tyskland, Polen, Ryssland och Finland. Genom att följa spelvägens nummer hamnar man på olika platser där krigshändelser har utspelats. Vid varje nummer finns ett årtal samt en text. Resan börjar i Sigtuna och slutar i norska Moss.

Vid Bogesund (Ulricehamn) står följande: ”1520. Här Dansken Sture sårade och slog. På trean fröjdå dig att han ej dog.”

Algots pussel

På 1700-talet tillverkade engelsmannen John Spilsbury det första pusslet. Det skulle dock dröja till slutet av 1800-talet innan de första fabriksstillverkade dök upp på marknaden.

Det här pusslet kommer från Algots, Algot Johansson AB. Detta konfektionsföretag grundades 1907 och försattes i konkurs 1977. Algots lät trycka upp dessa pussel i reklamsyfte och de blev mycket populära.

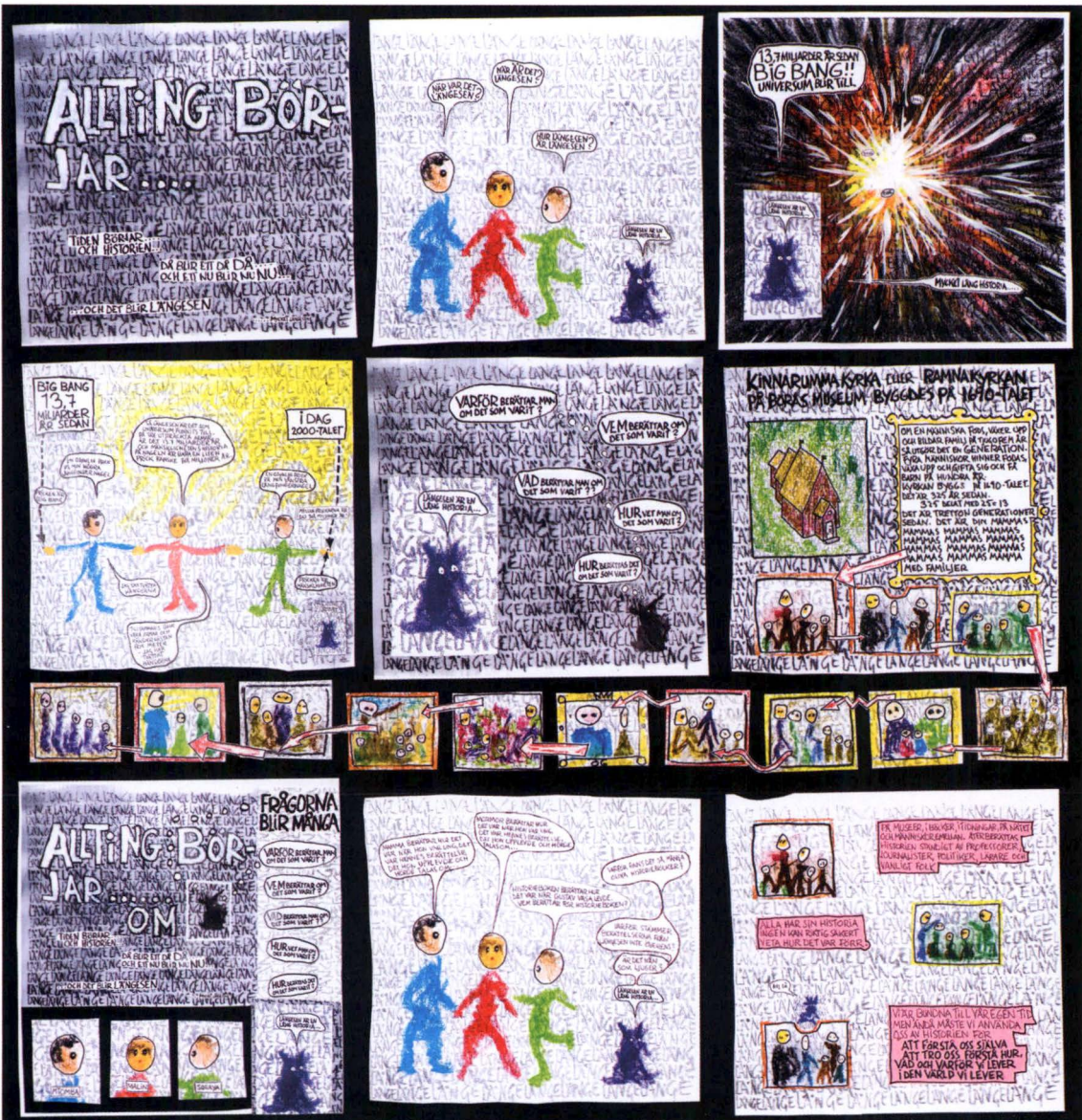

Borås Monopol

Ett av våra mest populära sällskapsspel är monopol. Spelet lanserades på 1930-talet och bygger på köp och uthyrning av fastigheter.

1988 trycktes detta Boråsmonopol. På locket finns en bild av Rådhuset och texten lyder: Boråsspelet som engagerar hela familjen. I samarbete med KFUM Borås Basket.

Landet längesen Gestaltande pedagogik – emotionellt lärande

JARL LINDAHL & SIMON ERLANDSSON

LANDET LÄNGESEN
eller
HUR LÄNGE ÄR LÄNGESEN?
och
VEM SKRIVER HISTORIEN?
komedi/drama/fars i hur många akter som helst
av
SIMON ERLANDSSON & JARL LINDAHL

PERSONER

Clio Arvidsson, *guide och medlem i De Sju Häradernas Kulturförening*
Clio representerar alla som kan tänkas visa museet
25 elever i åk 8 från Daltorpsskolan i Borås
Eleverna representerar alla sorters grupper som besöker museet

SCENEN

Spelet äger rum framför en vepa på väggen invid museientrén
och i kyrkan och bland byggnader och föremål på friluftsmuseet
i Ramnaparken, Borås museum.

REKVISITA

Knappar att fästa på besökarnas kläder.
Knapparna illustrerar vart och ett av de fem sinnena.
Knapparna fördelas så att 5 elever av de 25 får knappen med
symbolen för lukt, 5 smak, 5 hörsel, 5 syn och 5 känsel.
Vidare knappar som visar på de fyra sociala skikten i det
svenska agrara samhället och deras storlek i proportion till 25 elever:
ståndspersoner 2, bönder 10, obesuttna 10 och fattighjon 3.

Clio bör som hjälp för minnet göra scenariokort
över de olika objekten.

FÖRSTA AKTEN

Handlingen utspelar sig framför vepan på väggen vid entrén till Borås museum och framför kyrkporten till Ramnakyrkan

CLIO Hej alla Daltorpare! Jag heter Clio och vi ska tillsammans kolla in den här platsen. Det är ju Borås museum i Ramnsparken, som ni säkert vet. Vi håller på en timma, fram till lunch. Är det någon som varit här förut?

ELEV 1 Jag

CLIO Bra, när var det, vad gjorde du då, kan du berätta?

ELEV ... inget särskilt, det var med morsan och hennes kompis

ELEV 4, 5 Vi var här när vi gick på dagis, vi hade alltid ... det var galet, skitkul. Vi smög in i dom där små läskiga husen där borta och fröken letade efter oss och blev skiträdd att vi var borttrövade

Flera elever dras in i samtalet

CLIO Okej, okej, okej. Jag har en mycket, mycket viktig fråga till er innan vi går vidare: *Hur länge är längesen?* Kolla på bilden där på väggen. Vad står det där på den första rutan? Läs högt, någon? Ja du.

ELEV 8 ... allting börjar ... tiden börjar ... då blir ett då och ett nu blir ett nu ... och det blir längesen ...

CLIO Barnen på den andra rutan funderar: när *var* det längesen, när *är* det längesen och *hur* längesen är längesen?
När är längesen för dig?

ELEV 19 ... förra året ... när vi kom till Sverige ... ja, längesen, alltså ...

CLIO Okej, okej, det kan vara igår, när du var liten – 2001?, när mormor var lika gammal som du är nu – 1965?, när kyrkan där borta byggdes - på 1690-talet.
Eller när universum kom till för 13,7 miljarder år sedan.
Okej, vi utgår från rutan med kyrkan, här kan ni läsa. Läs du högt, får vi höra.

ELEV 9 om en människa föds, växer upp och bildar familj på tjugofem år, så utgör det en generation. Fyra människor hinner födas, växa upp och gifta sig och få barn på hundra år. Kyrkan byggdes på 1690-talet. Det är 325 år sedan. 325 delat med 25 blir 13. Det är tretton generationer sedan. Det är din mammas mammas mammas mammas mammas mammas mammas mammas mammas mammas mamma ...

CLIO En mamma är *en* generation, tretton morsor är tretton generationer. Alla de hus och andra grejer vi kollar på kan man räkna i antalet morsor eller generationer. Nu går vi upp till kyrkan.

Stannar upp utanför kyrkporten

Okej, jag måste be er om något mycket, mycket, mycket, mycket viktigt. För att visa er kyrkan och alla grejer här måste jag ha er hjälp, jag fixar inte det själv.

Jag behöver er experthjälp. Ni är nämligen experter på era egna känslor och upplevelser. Det är du, du, du och du som luktar, lyssnar, ser, smakar och känner.

Det är ni som kan tänka er in i hur det är att vara en annan människa i en annan tid och i en samhällsklass.

Här har jag en stor burk med knappar. På dom finns det symboler för människor som levde här för längesen. Bönder, fattighjon, stånds personer och obesuttna. Här är också knappar för de fem sinnena.

Clio delar ut knappar under stoj och glam så att varje elev har två knappar. En som visar samhällsklass och en som visar vilket sinne eleven är expert på. Det är viktigt att knappen med social härkomst inte diskriminerar någon elev. Clio betonar leken och att eleverna nu är betydelsefulla experter på sina områden.

CLIO Nu går vi in och sätter oss i kyrkan.
Eleverna rusar in i kyrkan och sätter sig i kyrkbänkarna

MELLANAKT

Till läsaren i läsfåtöljen

Vi passar på i mellanakten att göra ett avbrott i det fiktiva dramat och vänder oss direkt till läsaren av dessa rader för att förklara hur vi tänkt bakom kulisserna. Delar av texten bygger på en handledning vi skrev till de personer som visar friluftsmuseet för skilda besöksgrupper.

Målgruppen är besökare i grupp om högst tjugofem personer, skolklasser, vuxna och barn. Det är viktigt för guiden att få en bra kontakt med gruppen från början. Bra är att ta reda på så mycket som möjligt om gruppen. Var de kommer från, kulturell hemvist/ursprung, vad som ledde till besöket, något som kan uppfattas som speciellt för just dessa besökare, hemortens fotbollslag etc. Allra helst är en förhandskontakt med beställaren värdefull för att på så vis kunna ge besöksgruppen en gemensam och positiv förväntan på visningen.

Friluftsmuseet på Borås museum innehåller en mängd byggnader som hör hemma i Sjuhäradsbygdens kulturhistoria från slutet av sextonhundratalet fram till början av nittonhundratalet. Här använder vi Kinnarumma kyrka, kyrkan i Ramnaparken, som exempel. Vi behandlar övriga byggnader mer översiktligt längre fram i akt fem. De sociala strukturerna på landsbygden i Sverige var relativt lika under hela perioden. Kyrkans roll var densamma långt in på artonhundratalet, först då avskaffas kyrkoplikten.

Metoden vi tillämpar kan vi kalla ”gestaltande och deltagande pedagogik” (framställningskonst/retorik). Den går ut på att fysiskt och i fantasin placera besökarna i museimiljöerna och låta dem både föreställa sig och representera olika sociala skikt från sjuttonhundra- och artonhundratalet genom att känna, lukta, smaka, lyssna och se och därefter berätta för varandra vad de upplever med hjälp information och frågor från guiden.

Vi försätter oss själva och besökarna i en *situation* som skapar en *emotion* som leder till en *reaktion* och en *reflektion* som i bästa fall blir: ”AHA!!!! – jag har själv kommit på detta, så intressant, jag vill utforska och lära mer.”

Oj! Nu börjar andra akten. Bästa läsare, vi återkommer så snart visningen är slut.

ANDRA AKTEN

I kyrkan

CLIO Sitter ni bra?

Till en elev som bär knappen "ståndsperson":

Sitter du verkligen bra just här? Nästan intill ett fattighjon?

ELEV 7 Ja ... det gör jag väl ...

CLIO Du sitter ganska långt bak här ... du som är ståndsperson kanske vill se lite bättre? Dessutom ...

Överdriven viskning

Du vill väl inte sitta bland vanliga sketna bönder?

ELEV 7 Fniss och skratt Nähä. Verkligen inte.

Med hjälp av Clio hoppar eleverna med ståndspersonknappar framåt i bänkraderna. Med liknande frågor av Clio grupperar sig de andra eleverna också efter samhällsklass.

CLIO Känns det bra nu? Känns det rätt?

ELEVER Visst, helt OK

ELEV 10 Nä hä, det är orättvist att dom rika ska sitta bäst!

ELEV 14 Men så är det väl alltid. Det vet jag för jag har fattighjonsknapp.

CLIO Ja, fattighjonen fick inte sitta alls, de fick stå i vapenhuset. Det gamla svenska bondesamhället var ett stenhårt klassamhälle. Kolla upp i taket en stund. Ser ni takmålningen?

Till en elev med knappen "obesutten"

Du, hur ser det ut över huvudet på dig uppe i taket?

ELEV 18 Ja det är ju rena helvetet verkar det som ...

CLIO Jajjemen! Där har vi helvetet. Längst bort från altaret.

Till en elev med ståndspersonsknapp:

Vad har du och ni andra ståndspersoner över er då?

ELEV 13 Jesus ... Det ser rätt fint och ljust ut.

- CLIO Precis! Det går som en linje från helvetet till himlen med frälsningen längst fram. Det var så man tänkte om folk. De som hade gott ställt och satt längst fram, de hade fått sin överhet av Gud. Därför var det bara rätt att de fick en plats nära altaret och frälsningen.
- En ståndsperson kan alltså vara en adlig person eller en person som har ett riktigt bra jobb och tjänar mycket pengar. En bonde är en som äger en egen gård. Obesuttna är pigor, drängar, torpare och liknande. De är fortfarande jordbrukare, men äger inte sina gårdar. Fattighjon ... tja, ni äger ingenting alls!
- Du som är smakexpert, vad tror du fattighjonet som står där längst bak äter, hur kan hen överleva? Fråga hen!

Smakexperten frågar

- ELEV 17 Går jag runt och tigger, eller?

CLIO Ja, du får lov att gå till vissa gårdar som är skyldiga att ge dig lite grann av det de har. Men det är liksom upp till dem hur mycket de vill ge dig. Du kan utföra enklare arbeten för folk och få lite mat och kläder i utbyte.

Vad gör ni i kyrkan då? Vi säger att ni sitter här i början av 1700-talet. Takmålningarna var alldeles nya.

- ELEV 7 Vi lyssnar väl på predikan, kanske?

CLIO Absolut! Predikan var en viktig sak. Kristendomen var statsreligion som det var straffbart att ifrågasätta. Men det är inte det enda ni gör här. Gissa, någon?

Eleverna kommer med flera förslag: begravningar, bröllop, dop ...

Riktigt, så rätt! Men dessutom, kyrkan var sin tids TV4 Nyheter eller Rapport.

- ELEV 4 Va? i kyrkan.

CLIO Jepp, precis. Nyheter som kungen ville ha ut lästes upp i kyrkan. Och det var på kyrkbacken man möttes och pratade om det som hänt i byarna och bytte skvaller.

Kyrkan var där man träffade folk, helt enkelt. Man satt ganska länge i kyrkan. Uppåt tre timmar sådär.

Clio och eleverna resonerar utifrån sina knappositioner fram och tillbaka i tid och rum. De pratar till exempel om kyrkstöten som väckte folk som somnat och om skamstocken som väntade den som inte dök upp i kyrkan tillräckligt ofta.

Här är något att fundera på: Alla var ju som sagt tvungna att gå i kyrkan. Sådan var lagen. Så alla gick till kyrkan varje söndag året om.

Hur kändes det att sitta här inne i tre-fyra timmar i smällkalla vintern? Vad säger våra känselexperter?

ELEV 11 Finns det nånstans att elda här?

CLIO Nej ...

ELEV 11 Då tror jag att det var mycket kallt!

CLIO Ja, det måste det ha varit. Ni som är experter på olika sinnen och samhällsklasser berätta hur ni tror det var.

Clio leder det samtal som utbryter om förhållandena i kyrkan och mellan de skilda klasserna.

CLIO Jahapp. Då får jag verkligen tacka för hjälpen. Vi har lärt oss en del tillsammans om hur det kunde vara för längesen i Sjuhäradsbygden.

Ännu kan vi lära och undersöka och forska mycket mera om hur mammas mammas mammas mamma och alla andra som levde för många morsor sedan. Nu går vi tillbaka till veipan på väggen.

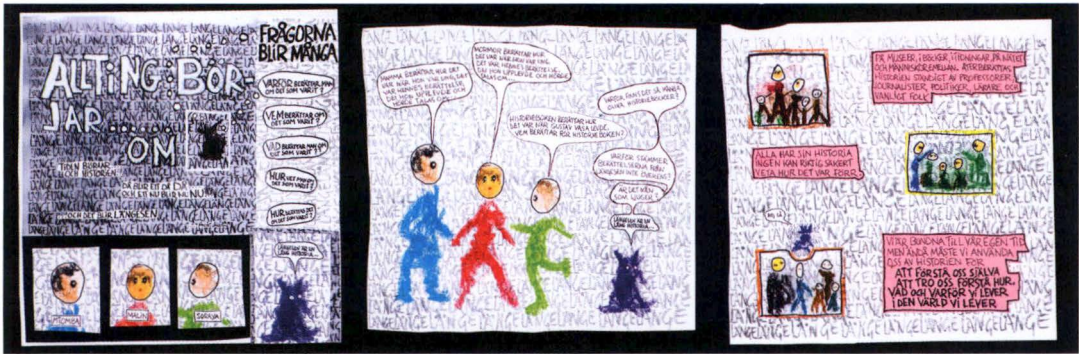
TREDJE AKTEN

Åter framför vepan

CLIO

Jag ska be att få knapparna tillbaka. Nu är ni ju nästan experter på att föreställa er gamla tider så ni behöver dem inte längre. Kolla på vepan igen, läs igenom texten på vepan medan jag samlar ihop knapparna.

Okej, nu läser jag de tre sista rutorna högt, lyssna noga.

Läser långsamt, högt och tydligt:

CLIO

”Varför berättar man om det som varit?

Vem berättar om det som varit?

Vad berättar man om det som varit?

Hur vet man om det som varit?”

Tål att tänka och diskutera länge ... och vad säger barnen på vepan?

”Mamma berättar hur det var när hon var ung, det var hennes berättelse, det hon upplevde och hörde talas om.”

”Mormor berättar hur det var när hon var ung, det var hennes berättelse, det hon upplevde och hörde talas om.”

”Historieboken berättar om hur det var när Gustav Vasa levde, Vem berättar för historieboken?”

Den lilla hunden funderar också: ”Varför finns det så många historieböcker? Varför stämmer berättelserna inte överens? Är det nån som ljuger?”

Och de sista rosa rutorna i rutan.

”På museer, i böcker, i tidningar, på nätet och människor emellan återberättas historien ständigt av professorer, journalister, politiker, lärare och vanligt folk.”

”Alla har sin historia. Ingen kan riktigt veta hur det var förr.”

”Vi är bundna till vår egen tid men ändå måste vi använda oss av historien för att förstå oss själva, att tro oss förstå hur, vad och varför vi lever i den värld vi lever.”

Nu är det slut. Än en gång tack för er medverkan.

Som minne och något att tänka på ska ni få vars sitt papper med en bild på vepan.

Hej då, ha en bra dag. Välkomna tillbaka!

FJÄRDE AKTEN

Tiden och pedagogiken

Tillbaka till läsfåtöljen (där du egentligen suttit hela tiden).

Ungefär på det här viset kan man tillämpa vårt sätt att åskådliggöra historien för museibesökare i hur många akter, på hur många scener som helst. De frågor och scenerier vi spånat fram vid en byggnad går att omvandla och återbruka vid de andra byggnaderna. Så ock den återkommande jämförelsen mellan nutid och dåtid.

Det kan synas som guiden borde ha dubbeldoktorerat på Sjuhäradsbygdens historia för att kunna svara på alla frågor. Visst bör guiden vara så påläst som hen kan och förmedla kunskap. Men poängen är att ställa de frågor som väcker en nyfikenhet, att vilja veta mer, att besöket blir ett minne att återkomma till, att sätta i gång en process hos besökaren där alla sinnen, känsla och förnuft är aktiverade. Guiden kan mycket väl svara: ”det där vet jag faktiskt inte, men det verkar mycket intressant. Fråga er lärare, kolla på nätet. Det ska jag göra”.

”Det kan egentligen inte sägas, att dessa tre slags tider finns, förfluten tid, nutid och framtid. Men kanske kan det rätteligen sägas, att det finns följande slags tider: en nutid av förgångna ting; en nutid av närvarande ting; och en nutid av framtida ting. Ty dessa tre finns på en gång i mitt

sinne, annars jag inte se dem. Nutiden av förgångna ting är minnet; nutiden av närvarande ting är direkt upplevelse; nutiden av kommande ting är förväntning.” (*Augustinus 354 – 430*)

Att leva sig in i och förstå en tid för länge sedan är svårt (omöjligt?) men icke desto mindre nödvändigt för att få en hint om det förflutna. Tidsspannet här är tretton generationer, det bör vara ett överkomligt tidsavstånd efter en stunds reflektion och diskussion våra besökare experter emellan. Tidsuppfattning är alltså avgörande för upplevelsen. Därför börjar vi här och nu i ”en nutid av närvarande ting” i den ”direkta upplevelsen” precis som Augustinus också hade gjort.

Lyssna! Vad hör våra öronexperter? - Billjuden från genomfartsleden? Vad hörde våra gamla släktingar här utanför kyrkan en söndag för trehundra år sedan? Näsexperter: luktar avgaserna i parkeringshuset bättre än dofterna i fähuset förr i tiden? Är lukterna hälsosammare nu än då? Synexperter: hur hittade man inomhus och utomhus utan elljus? Tungans experter: hur smakade maten? Tänk bort alla våra moderna ljud: suset från luftkonditioneringsapparaterna, trafiken etc. Vad hörde man istället? Känslexperterna: hur kändes de grova otvättade vadmalskläderna på kroppen? Var det samma lukter, smaker, ljud, syner och känsel hos er som är fattighjonsexperter som hos er som är ståndspersonsexperter? Tjejer: hur var det att vara kvinna och fattighjon? Bondmora?

Endast fantasin men ingalunda guidens kunskaper sätter gränser för frågorna. Det viktiga är att använda frågeformen eftersom den aktiverar besökarna till fniss och utbyte av uppfattningar och gissningar, nyfikenhet och genuint intresse. Det är samma metod som Sokrates tillämpade för hundra morsor sedan. Genom att följa upp varje påstående med frågor bringas nya påståenden fram, nya svar. Maieutik, förlossningskonst. Kunde Sokrates, kan vi. Varken Sokrates eller Clio kunde svara på alla frågor. Fakta kan formuleras som frågor och frågor kan vara retoriska. Om frågorna inte får något svar skapar de sällan förvirring, snarare nyfikenhet, vetgirighet, kunskapens sanna drivkraft! Frågorna i det följande kan naturligtvis appliceras på flera av byggnaderna, tillämpas, utvecklas på tusen sätt. Ingenting i en visning är statiskt, det utvecklas och anpassas efter besökare och de situationer som uppstår.

Viktigt är att understryka den lilla hundens reflektioner, vem skriver historien, varför finns det ingen entydig historisk sanning?

Fortsättningsvis lämnar vi den dramatiska framställningen i förtröstan på läsarens kreativa fantasi. Över till resten av byggnaderna.

FEMTE AKTEN

Kort om övriga byggnader med frågor och tips till Clio och hennes experter.

SOCKENSTUGAN

Sockenstugan är byggd 1768 och låg på samma sätt som idag utanför kyrkomuren, men då i Kinnarumma. Stugan flyttades till Ramnaparken 1918. Det är en knuttimrad ryggåsstuga med torvtak. Den hade flera funktioner i socknen. En socken är flera byar som söker sig till samma kyrka. Kinnarummas kyrka är systerkyrka till Seglora kyrka som idag står på Skansen i Stockholm. Sockenstugan fungerade som tjänstebostad för prästen när denne besökte socknen. Prästen ”pendlade” alltså mellan Seglora och Kinnarumma. Stugans vänstra rum utgjorde bostad för kyrkvaktmästaren och dennes familj, två vuxna och tio barn. Salen var både möteslokal för sockenstämman och ett rum där kyrkobesökarna kunde värma sig på vintern. Kyrkan hade ingen uppvärmning. Stämman beslutade i frågor som rörde kyrklig förvaltning och fattigvård och liknande. Rotebönderna hade beslutanderätt och prästen var ordförande. Kvinnor fick inte vara med, förutom änkor.

Sockenstugan användes också till auktioner på fattighjon. Det var för att förhindra att fattiga skulle behöva gå på roten dvs. gå runt och tigga i gårdarna. Hjonet placerades som dräng eller piga hos den som begärde lägst årlig ersättning av de andra rotebönderna för att ta hand om den fattige.

Till Clio och alla hennes experter:

Be tolv av expertbesökarna att ställa sig i kyrkvaktmästarens enda rum. Be dem också föreställa sig att rummet rymde familjens alla tillhörigheter. Hur var det dagliga livet för familjen? Låt experterna diskutera frågan.

Uppmana experterna att tänka sig en sockenstämma. Vilka var välkomna på en sådan? Vad är en sockenstämma?

Experterna med bondeknappar får, med stöd av Clio, spekulera i hur en auktion av fattighjon gick till. Fattighjonsexperterna får beskriva sin roll.

Parallell till dagens tiggare på våra gator?

MARBOSTUGAN

Marbostugan är egentligen hopbyggd av två stugor. En stuga från Marbo i Marks härad och en från Frölunda socken i Halland. Stugan är byggd

på 1600-talet och hustypen kallas högloftsstuga, en låg timrad ryggåsstuga med torvtäckt tak och två höga loft vid sidorna. Högloftsstugor har byggts i Norden ända sedan medeltiden - tjugo generationer sedan. I loften förvarades mat och redskap.

Invändigt är stugan möblerad som det kunde se ut vid mitten av 1700-talet. Möblemanget är till stor del väggfast för att frigöra ytor att arbeta på. Man sov, åt och arbetade i samma stugrum. Under takfönstret ställde man vävstolen, vilket innebar att man kunde väva månljusa sommarnätter. Relativt välbärgade bönder bodde i Marbostugan. Stugan var boningshuset på en normalstor gård.

Till Clio och hennes experter:

Föreställ er en höstkväll i stugrummet. En kvinna satt vid vävstolen, det var ett slitsamt arbete och dåligt för kroppen. En man täljde nya räfspinnar. Pigan stod vid spisen eller kardade och spann ull, drängen reparerade några redskap. Ett fattighjon kanske var på besök, hen fick inte komma in i rummet utan fick stanna vid den så kallade *stackarebjälken*. Vilka bodde där? Var sov man, var åt man, var låg toaletten? Var i huset arbetade man? Vem arbetade med vad? Män och kvinnor hade skilda arbetsuppgifter. Vad säger fördelningen av arbetsuppgifter om status och kön på gården och inom familjerna? Vad var en stackarebjälke? Vad fyllde den för uppgift?

LOFTBODEN

Loftboden är från Nittorps socken i Kinds härad söder om Borås. Den flyttades till museet i början av 1910-talet när museet höll på att anläggas. Den var en förvaringsbod som var vanlig på bondgårdarna under 1700 – och 1800-talen. Gårdens unga använde loftboden som sommarbostad. Den hade ingen eldstad.

Till Clios experter:

Hur såg livet ut i loftboden en högsommarkväll, arbete och nöje? Hur användes loftboden?

SKALTKVARNEN

Kvarnen kommer från Istorps socken i Marks härad. Förutom handkvarnar där man själv måste dra runt kvarnstenen var skvalt kvarnen den vanligaste kvarntypen. Den fungerar genom att leda in vatten i en ränna under kvarnen som driver ett hjul, fäst vid en axel som får kvarnstenarna att rotera. Kvarnen ägdes av en bonde, ibland flera. Under 1800-talet

trängdes skvaltkvarnarna undan och ersattes av hjulkvarnar som var mer effektiva.

Till Clios experter:

Vem eller vilka kunde äga en skvaltkvarn? Vilka begagnade sig av kvarnen?

BASTAN eller KÖLNAN

En basta eller en kölna användes för att torka lin som rötats och till att mälta korn att brygga öl av. Ramnaparkens kölna kommer från Borgstena socken i Vedens härad.

Linet hade stor betydelse för Sjuhäradsbygden. Man bearbetade det mycket noga för att frigöra fibrerna som man sedan vävde tyg av. Linet rötades och torkades under lång tid i värme, därför glödde kölnan långa stunder i sträck och det krävdes folk för att hålla eldvakt. På grund av brandrisken låg bastan en bit från byn.

Till Clios experter:

Hur bearbetade man linet? Hur torkade man det rötade linet? Vilka vaknade elden?

GÄSENESTUGAN

Gäsenestugan kommer från Eriksbergs socken i Gäsene härad och flyttades till museet runt 1915. Det är en ryggåsstuga som är byggd på 1700-talet av mycket kraftiga ekstockar.

Här finns inga höga loft som i Marbostugan. Istället fanns en stenlagd källare under den ursprungliga stugan. Utrymmet vid förstugan kallades love och där förvarades gårdens mat. Maten saltades, torkades eller röktes så att den kunde bevaras lång tid. Bostadsrummet är möblerat i stil med vad som var vanligt vid 1800-talets mitt. Det väggfasta möblemanget ersattes alltefter av flyttbara möbler.

Till Clios experter:

Här ges tillfälle att undersöka smaksinnet. Fråga om matvanor, matberedning. Iscensätt ett husförhör i stugan. Vilka måste delta? - Alla som bodde i huset, grannar och deras tjänstefolk, även hjonen som var inhysta i gården. Ett husförhör var ett sätt för prästen att kontrollera församlingsborna genom att föra statistik över vilka som blev sjuka, som var dömda till fängelse och kolla hur de kunde den kristna läran. Prästen antecknade allt i kyrkböckerna. Dessa anteckningar är idag en av de främsta källorna till vår kunskap om gamla tider.

RAMSLÄTTTS GÄSTGIVARGÅRD

Gästgivargården är idag museets kafé, så vi stannar utanför dörren. Gästgiveriet låg söder om Borås i Fritsla socken. Byggnaden uppfördes i en våning på 1700-talet. Övervåningen byggdes till på 1800-talet. Gästgiverier tillkom i Sverige på kunglig befallning under 1600-talet. De skulle ligga med jämna mellanrum och erbjuda mat, dryck och sovplatser till resande. Gästgivaren blev befriad från skatt som ersättning för sitt åtagande. Ofta drev hen ett jordbruk vid sidan av gästgiveriet.

Till Clios experter:

Vi besöker gästgiveriet under en resa i slutet av 1700-talet. Alla fem sinnena och de fyra samhällsklasserna får rika möjligheter att undersöka vad man kan känna och uppleva av en annan historisk tid just på ett gästgiveri. Clio beskriver, som vanligt, tid och förhållanden i frågeform till sina experter.

I vilka ärenden kunde bondesamhällets olika sociala grupper vara ute och resa? Bönder och obesuttna? Knallar kunde komma från bönder eller obesuttna. De bar omkring sina varor i en stor dubbelsäck som kallades fässing. Det var inte tillåtet att driva handel utanför stadsgränserna. Knallarna var tvungna att betala skatt för sina varor innan de gav sig ut. Hjon fick inte stryka omkring på vägarna och tigga. Man kan säga att det var olagligt att vara fattig. Hade man inga papper med sig ute på vägen kunde man bli dömd till straffarbete. Brottet kallades lösdriveri. Ståndspersoner däremot fick röra sig ute på vägarna, men alla sociala grupper måste ha ett inrikespass när de färdades i trakter där de inte var kända.

FÖRLÄGGARGÅRDEN

Förläggargården kommer från Holsjunga socken i Kinds härad. Byggnaden uppfördes 1795 och flyttades till Borås museum på 1950-talet. Invändigt är huset inrett på ett sätt som var vanligt under 1800-talets senare hälft.

Förläggaren var en rik bonde som hade råd att investera kapital och köpa upp råmaterial, såsom garn, ull, lin och bomull, som han sedan lämnade ut till väverskor i bondstugorna i trakten. Väverskorna kunde vara bönder och obesuttna, torpare och soldathustrur. Arbetet förlades, därav beteckningen förläggare, till arbetarnas hem. Varannan vecka kom väverskorna till förläggaren och lämnade färdiga tyger, fick sin lön och erhöll nytt material att förädla. Förläggaren lämnade det färdiga tyget vidare till knallar som sålde det runt om i hela Sverige. Det är Sjuhäradsbygdens förindustriella, protoindustriella tillverkningsförhållanden. Förläggarverksamheten utvecklades så småningom till väverifabriker.

Till Clios experter:

Hur såg det ut när väverskorna kom för att lämna och hämta? Hur var väverskornas arbetsmiljö och arbetsvillkor? De som levererade mest och bäst kanske bemöttes med en kopp kaffe och en smörgås i förläggargårdens kök, medan de som inte kunde prestera lika bra fick lämna vid dörren. Fick förläggaren veta att en väverska vävde för flera förläggare fick hon inte komma tillbaka.

FINNEKUMLABODEN

Förläggare C O Skoglund köpte boden 1870 och använde den till tyglager och butik. Före 1864 var all handel förbjuden utanför städerna som en följd av skråväsendet och borgarprivilegierna. 1864 upplöstes ståndsriksdagen och ersattes med en kammarriksdag. Samtidigt hävdades handelsförbudet och handeln blev fri även utanför stadsgränserna. Lanthandelsbodar blev allt vanligare på landsbygden.

Till Clios experter:

En vanlig dag i handelsboden i slutet av 1800-talet. Vilka besöker boden? Nya samhällsgrupper börjar uppträda. Vad sålde man i boden? De som drev handelsbodar och var anställda kunde komma från bönder och obesuttna.

RIDÅ

REFERENSER

- Boal, Augusto. (1979). *De förtrycktas teater*. Gidlund, Stockholm.
- Boal, Augusto. (1980). *Förtrollad, förvandlad, förstenad: teater för alla*. Gidlund, Stockholm.
- Falkenberg, Cecilie & Håkonsson, Erik. (2004). *Storylineboken: handbok för lärare*. 1. Uppl., Runa, Hässelby.
- Grunfeld, Frederic V, & Williams, Gerald (red.). (1978). *All jordens spel och lekar: hur man spelar dem, var de kommer från, hur man gör dem själv*. Trevi, Stockholm.
- Johnstone, Keith. (1979). *Impro: improvisation and the theatre*. Faber & Faber, London.
- Lagerqvist, Lars O. (2011). *Vad kostade det?: priser och löner från medeltid till våra dagar*. 6. (rev.) uppl., Historiska media i samarbete med Kungl. Myntkabinetet, Lund.
- Lagerström, Sven H. G.(2009). *Ramnasjön: och dess omgivning* i Ramnaparken, Parkstaden och Fridenshöjd. Jonito, Borås.
- Ljunge, Magnus (red.). (2009). *Från Borås och de sju häraderna. Liv, Lust, Längtan*. Årg. 51 (2009). De sju häradernas kulturhistoriska förening, Borås.
- Medelius, Hans (red.). (1992). *Leka för livet*. Nordiska museet, Stockholm.
- Myrdal, Janken & Gadd, Carl-Johan (red.). (2000). *Det svenska jordbrukets historia. Bd 3. Den agrara revolutionen: 1700-1870*. Natur och kultur/LT i samarbete med Nordiska museet och Stift. Lagersberg, Stockholm.
- Rentzhog, Sten. (2007). *Friluftsmuseerna: en skandinavisk idé erövrar världen*. Carlsson, Stockholm.
- Schön, Lennart (2012). *En modern svensk ekonomisk historia: tillväxt och omvandling under två sekel*. SNS förlag, Stockholm.
- Tilander, Gunnar. (1968). *Stång i vägg och hemlighus: kulturhistoriska glimtar från mänsklighetens bakgårdar*. Fabel, Stockholm.

Övrigt

Stort tack till Örjan Hill för insyn i opublicerat internt forskningsmaterial.

Barnen skall ha det bra - ett sekels barnomsorg i Borås samlat i ett museum

IRÉNE ARVIDSSON

Inledning

I detta kapitel får läsaren ta del av beskrivningar om barnomsorgen i Borås från mitten av 1800-talet och fram till 1980-talets mitt. Beskrivningarna vill betona att de som verkat för barns bästa i Borås alltid haft barnens perspektiv för ögonen, att barnen skall ha det bra för sin egen skull och att detta satt sin prägel på barnomsorgen under alla år. Kapitlet avslutas med en beskrivning av Skol-och Barnomsorgsmuseet som byggts upp för att visa eftervärlden hur ett daghem såg ut i 1940-50-talens Borås och vars samlingar speglar devisen ”barnen skall ha det bra”.

Innehållet i detta kapitel grundar sig, då inget annat anges, främst på en intervju med Eivor Henriksson, f.d. konsulent och barnomsorgschef i Borås och tillika f.d. ordförande i Mariastiftelsen, den förening som kom att ansvara för barnomsorgen i Borås under lång tid. En dokumentation om Familjenämnden 1964 – 1982 samt ett antal tidningsurklipp om barnomsorgen och Barnomsorgsmuseet kompletterar intervjun. Mariastiftelsens ordförande under större delen av 1900-talet var Anna Hedlund vars tal på Mariastiftelsens 100-årsjubileum också utgör underlag tillsammans

med stadsantikvarie Lars Johanssons tal vid samma förenings 150-årsjubileum. Ett kapitel av den senare återfinns i Fässingen årgång 50, 2007. Där finns också ett kapitel om utbildningar inom barnomsorg och skola i Borås som, om än i ringa omfattning, också använts som underlag till detta kapitel.

Synen på barn

I *Utbildningsvetenskap för förskolan* (Riddersporre & Persson, 2010) beskrivs barndomen som en specifik period karaktäriserad av biologisk omognad, moralisk oskuld, växande och utveckling. Detta har inte alltid varit rådande, det gjordes inga skillnader mellan barn och vuxna. När tankar om skillnader började dyka upp råde två diametralt olika synsätt. Ett där barnet av naturen var ont och skulle bekämpas genom hård kontroll och aga och ett där barnet var en produkt av miljön med behov av vård, omsorg och intellektuell stimulans. I det gamla bondesamhället sågs barn som små vuxna utan gräns mellan barndom och vuxenliv, vilket tog sig uttryck i barnarbete och deltagande i aktiviteter som idag hör vuxenlivet till. Under 1700-talet framhölls barndomen som en period skilt från vuxenlivet full av lek och oansvarighet, en romantisk syn på barn som gav barnen större frihet än de klarade av. I takt med samhällsutvecklingen blir barnet sett som en unik individ, dock fortfarande som en individ som skall reproduceras men där ansvaret för reproduktionen förskjuts från familjen till det offentliga. Under 1900-talet får utvecklingspsykologin stort genomslag som beskriver barndomen som indelad i mer eller mindre förbestämda utvecklingsfaser, från okunnighet till den högsta utvecklingsfasen – den som vuxen. Detta förhållningssätt ifrågasattes till viss del under 1980-talet då en ny radikal barnsyn växte fram som framhåller barnets förmågor. Från att barn hade setts som okunniga och ofullständiga och barndomen som en förutbestämd utvecklingskedja lyfter man fram barnets kompetens. I dag råder en barnsyn som fått devisen ”Det kompetenta barnet” vilken ser barnet som rikt på tankar och förmågor.¹ Barnet är inte längre ett tomt blad som vuxna skall forma och fylla med innehåll utan personer med egna erfarenheter och åsikter. Förutsättningen för barnet att växa ligger dock i vuxenvärldens förmåga att se och bekräfta barnet.

UNICEF beskriver en syn på barn som fullvärdiga individer med egna rättigheter och barndomen som en unik period i en människas liv med lika högt värde som vuxenlivet. Man hänvisar till FNs konvention om barns

¹⁾ Angående syn på barn som kompetenta, se vidare sid 25:s fotnot

rättigheter, Barnkonventionen, som framhåller både barnets speciella behov av skydd och barnets rätt att bli behandlad med samma respekt som alla andra människor.

Långt innan den nu rådande synen på barn blev allmän kunde man i Borås ana en modern och nytänkande syn på barn där barnet var en unik individ, frigjord från familjen, med egna behov såsom utrymme för sin egen utveckling. Redan i mitten på 1800-talet uttryckte stadens företrädare ett behov av att tillse att barnen hade det bra under tiden föräldrarna arbetade. Bakom orden "hade det bra" fanns en djupare mening som innebar att barnen inte bara hade tillsyn och omsorg, utan också meningsfull sysselsättning som tillfredsställde deras behov. I dag skulle vi kalla det för att man såg till det kompetenta barnet som har behov av varierad stimulans för att, med stöd av kompetenta vuxna, utvecklas till självständiga samhällsmedborgare.

Anna Hedlund, ordförande i Maria-stiftelsen under stor del av 1900-talet, förde den rådande synen på barn vidare då hon, så ofta hon fick tillfälle, sa till de anställda på daghemmen att:

du är här för att barnen skall ha det bra.

*Anna Hedlund artikel
i BT 2006-04-09*

Barnomsorg i Borås

Samhällssituationen, industrialiseringen och filantropin

Lars Johansson skriver om de stora och grundläggande förändringarna för människors livssituation som förelåg under mitten av 1800-talet och som verkade revolutionerande på det svenska samhället. Övergången mot industrisamhället innebar att folkmängden i städerna snabbt ökade kraftigt. Livet för industriarbetarna innebar ofta fattigdom och svårighet att både sköta sitt arbete och ta hand om sin avkomma. Det offentliga samhället var inte på något sätt så utvecklat som idag, t ex hade inte de sociala stödåtgärderna utvecklats och inte heller fanns det barnomsorg för fabriksarbetarnas barn. Fattigvårdsförordningen ålade visserligen kommunen ett omfattande ansvar, men den explosionsartade befolkningsökningen

gjorde att kommunens insatser inte på något vis räckte till. Därtill betraktades kommunens insatser ofta som nådegåvor, varför de fattiga i samhället drog sig för att ta emot sådan hjälp. I de mindre bruksorterna var det far- och morföräldrarna som tog hand om barnen när föräldrarna arbetade. Inflyttningen till städerna innebar att föräldrarna, ofta ensamstående mödrar, inte hade sitt sociala nätverk omkring sig, vilket i sin tur ledde till att barnen lämnades utan tillsyn stora delar av dagen. I värsta fall fick de följa med modern till fabriken och vistas i en miljö som var direkt farlig.

Ur den situationen växte en anda av socialt ansvar fram bland städernas bättre bemedlade som på ideella grunder skapade föreningar till hjälp och stöd för de fattiga i samhället. Förekomsten av filantropiska insatser var på intet sätt unikt för Borås, utan återfanns i hela världen under industrialiseringen och har sedan dess också funnits kvar som ett ideellt komplement till allmännyttan. I dag ser vi exempel på sådan ideell hjälpverksamhet när det gäller flyktingströmmen från Mellanöstern.

Det fanns åtminstone två stora anledningar till välgörenhetsinsatserna i Borås, dels var behovet av att förse industrin med arbetskraft stort på grund av den kraftigt växande och blomstrande industrin, dels hade synen på barnen under den här tiden genomgått en förändring. Barnen sågs inte längre som små vuxna utan hade ett eget värde med behov av både omsorg och sysselsättning. Bildningsbehovet, att skapa dugliga samhällsmedborgare, och införandet av folkskolan i landet satte naturligtvis också sina spår på de hjälporganisationer som inrättades. Det var städernas överklassdamer som utgjorde de ideella krafter som innebar att stöd i form av mat, kläder, omvårdnad och utbildning kunde ges till de fattiga, men det var oftast deras män som var initiativtagare till bildandet av föreningarna. Inte sällan var det också dessa män som via politiken styrde i städerna.

I Borås bildades i mitten av 1800-talet i denna filantropiska anda ett antal föreningar alla med syfte att och ge vård, undervisning och sysselsättning åt de hjälpbehövande barnen och deras familjer. Av dokumentationen från samtliga föreningarna framgår att barnen och deras behov av sysselsättning var det som sattes i främsta rummet när det gällde synen på barn även om stöd i form av mat och kläder blev de mest synliga. Maria-stiftelsen får, i detta kapitel, representera alla föreningarnas hjälpinsatser för och syn på barn då det var den föreningen som kom att starta den första barnkrubban och under lång tid vara ansvarig för all barnomsorg i Borås.

I intervjun med Eivor Henriksson beskriver hon det förhållningssätt

och den grundsyn på barn som rått sedan föreningens begynnelse och som fortfarande råder, såväl inom Mariastiftelsen som inom Borås kommun:

Borås har alltid satt barnen i centrum. Man inte bara pratar om barnomsorg, alltså passning, utan det måste ha något innehåll också. I början på 1900-talet tänkte man alltså inte bara på att passa barnen när föräldrarna jobbade inom industrin. Det var ju så arbetsstugan började, barnen skulle ha sysselsättning.

Den barnsyn som beskrivs ovan, och som var rådande bland Borås stads bättre bemedlade i mitten av 1800-talet, spillde inte över på industrin förrän efter andra världskriget. Då tog den sig uttryck i att fabriker i högre utsträckning tog ansvar för omsorgen om de anställdas barn och såg till att barnen hade det bra under tiden föräldrarna arbetade. Självklart låg det i industrins intresse att det fanns tillgång till omsorg och meningsfull sysselsättning för de anställdas barn, då det genererade arbetskraft till industrin, men det var också ett uttryck för att barnen skulle ha det bra under tiden föräldrarna arbetade. Troligtvis fanns också en koppling till ansvaret för att skydda barnen från industrins farliga och ohälsosamma miljö. På de grunderna startade stadens fabriker daghem för sina anställdas barn. Exempel på dessa daghem var Eiserhemmet på nuvarande Sven Erikssonsgatan och Wäfveribolagets Järnbäraren på Norrby. I början tillhörde barnen som fanns på daghemmen oftast de ensamstående utländska mödrar som lockats hit för att det fanns arbete. Sedermera började kvinnorna som redan bodde i staden och som var mammor att arbeta, dessa behövde ju också barnomsorg.

Många av de industrier som inte startade egna daghem betalade i stället 1.50 per anställdas barn och dag till Mariastiftelsens daghem ända tills kommunen tog över 1963/64. Industrierna stöttade också gärna start av nya daghem eftersom de ständigt hade behov av ny arbetskraft.

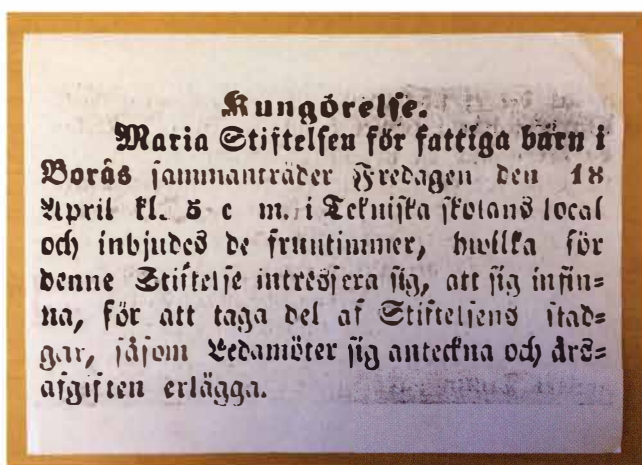

Inför biltransport till daghemmet. (Bild fr. utställning)

Även efter att kommunen tagit över driften engagerade sig industrierna i omsorgen om de anställdas barn. Detta tog sig uttryck i att man, när familjerna kom till fabriken på morgonen, avdelade särskild personal som tog emot samt skjutsade barnen till och från det daghem som

barnet hade plats på. På 1970-talet kom textilindustrikrisen och de flesta fabriker slog igen eller flyttade sin tillverkning utomlands, vilket innebar att denna verksamhet upphörde.

Nedläggningen eller utlokaliseringen av textilindustrin i Borås skedde samtidigt som en ny era i samhället utvecklades. Trots textilindustrins situation präglades samhällssituationen under 1970-talet av tillväxt. Mammas betydelsefulla roll som hemmafru, som varit rådande de senaste decennierna, tonades ner i takt med det ökade behovet av arbetskraft, vilket i sin tur påverkade behovet av barnomsorg. Samtidigt visade forskning på den positiva betydelsen av att barnen vistades i grupp, gärna från tidig ålder. Daghemsbyggandet runt om i landet var explosionsartad och behovet av förskollärare var enormt.

Kungörelse (foto ur Mariastiftelsens samlingar)

Mariastiftelsen

Mariastiftelsen bildades den 1 april 1856. Syftet med uppbyggnaden som föregått bildandet var att starta en så kallad "fruntimmersförening". Detta var på intet sätt unikt för Borås, utan låg i tiden med Fredrika Bremerförbundet som förebild. Det var stadens mera bemedlade ståndspersoner som ville hjälpa "de inom staden och på dess grund boende fattiga barn och bidra till deras christliga uppfostran och bildande till nyttiga medlemmar i samhället". Den hjälp som skulle ges hade fokus på kläder, skolgång, böcker, hälsotillstånd m.m. Något som är viktigt att uppmärksamma är dock att flera av de verksamheter som Mariastiftelsen på ideell basis har startat, har av stadens politiker, efterhand, ansetts vara en angelägenhet för det allmänna och därmed övergått till kommunal verksamhet.

Från tiden för föreningens grundande fanns en oro bland kvinnorna i styrelsen vilket berodde på att man inte hade några tillgångar utöver 1:50 i medlemsavgift, en avgift som gäller än i dag. Men styrelsen hade inte behövt vara orolig. Allteftersom föreningen blev känd strömmade bidrag in via gåvor och donationer, kollekt från kyrkan, anslag från Sparbanken och Fattigvården. Det anordnades också basarer och auktioner som inbringade medel. Därtill beslöt staden att anslå den årliga hundskatten vilken kunde inbringa några hundra kronor per år, vilket var en ganska stor summa i mitten av 1800-talet och måste inneburit att det fanns många hundar i staden på den tiden.

Oavsett befintliga tillgångar började man redan från start att förbereda för en skola för flickor men organiserade också samtidigt barnbeklädnad. Barnbeklädnaden blev en verksamhet som Mariastiftelsen höll på med till 1957 och som under de dryga 100 åren beklätt åtskilliga tusen barn i staden. Föreningens medlemmar sydde kläder till stadens fattiga barn men man var mycket noga med att inte köpa för mycket tyg av samma sort, man ville inte att det skulle synas att kläderna var gåvor, ”allmosor”, från föreningen. Det skulle ju ha pekats ut barnen som bar kläderna som fattiga. Redan från början syns föreningens respektfulla och inkluderande syn på den lilla människan, en grundsyn som präglat föreningens verksamhet under alla år.

Valet att starta en folkskola för flickor bottnade sig i att flickor inte gick i den kommunala skolan, även om den formellt var öppen även för dem. Stadens bemedlade damer ville i föreningens anda att också flickorna skulle ha möjlighet att nå ”christlig uppfostran och bildande till nyttiga medlemmar i samhället”. Skolan inrymdes i gratislokaler på den kommunala folkskolans vind. Skolans första lärarinna hette Johanna Peterson, en diakonissa med specialutbildning i undervisning och som, enligt Mariastiftelsens årsredogörelse, ”driven av sitt goda och kärleksfulla hjärta tog sig an barnen både till kropp och själ”. Det innebar inte bara undervisning utan också att hon hade föräldralösa flickor boende hos sig och gjorde hembesök hos fattiga och sjuka. Skoldagen bestod av teoretiska ämnen såsom kristendom, läsning, skrivning och räkning, på förmiddagarna och praktiska ämnen; hygien, hushållskunskap och slöjd, på eftermiddagarna. Även om skolan var mycket populär hände det allt som ofta att flickorna gick ut på stan för att tigga eller tog fysiskt tunga anställningar för att bidra till familjens försörjning, något som motarbetades starkt av Mariastiftelsens företrädare till förmån för flickornas skolgång som man önskade skulle fortgå till konfirmationen.

Från och med 1897 erbjöd Mariastiftelsen hushållskunskap, eller skolkök som det kom att kallas, som en 6-veckors kurs för sjätteklassar-

nas, dvs. avgångsklassernas, flickor mot en avgift om 1 krona per vecka. Redan 1900 förmåddes skolrådet ta över undervisningen och inrymma den inom folkskolans obligatoriska ramar. Den mer praktiskt inriktade verksamheten på eftermiddagarna visar, förutom på att flickorna skulle lära sig sköta ett hem, också på en syn på lärande där handens kraft, alltså hantverket, var en betydelsefull form. Till exempel blev slöjd sedermera ett ämne i den ordinarie folkskolan och finns kvar som ett estetiskt ämne även i dagens grundskola.

I samband med årets högtider anordnades, i Mariastiftelsens regi, fest med pynt, julklappar, mat och ”roligheter” för eleverna. Fest var det också vid examen. 1868 togs flickorna emot i stadens ordinarie folkskola och Mariastiftelsens folkskola upphörde precis som andra verksamheter inom föreningen gjort under årens lopp.

För att de mindre bemedlade barnen i staden skulle ha det bra och kunna tillägna sig den lärdom som skolan krävde, fordrades att de fick ordentligt med mat. Detta insåg Mariastiftelsens aktiva damer tidigt och inrättade 1892 en barnbespisning, först i ett privathem, men senare i andra större lokaler. Något anslag från staden fick man inte men stadens förmögna personer åtog sig att betala för ett eller två barn var. Med lågavlönade mödrar som arbetade både 10 och 12 timmar om dagen var barnbespisningarna nödvändiga inrättningar som höll barnen mätta och belåtna. Barnbespisningarna fick så småningom blygsamma anslag från staden men det dröjde ända till 1939 innan de blev allmänt förekommande och övertogs av Folkskolestyrelsen.

Ytterligare en verksamhet som Mariastiftelsen var tidig med var arbetsstugan, det vi idag kallar fritidshem. År 1900 startade man ett eftermiddagshem dit barnen kunde komma för att läsa sina läxor, få ett mål mat och sedan sysselsätta sig med olika saker. Syftet med arbetsstugan var att

”under fritiden från skolan där samla de barn som genom bägge föräldrarnas arbete utom hemmet eller andra orsaker, ej i hemmet kunde finna behövlig vård eller trevnad utan mest voro hänvisade till gatan”.

Arbetsstuga innebar att barnen arbetade men inte i ordets rätta bemärkelse utan, med hjälp av hantverkare, fick de lära sig att hantera verktyg och tillverka saker av olika slag. En missuppfattning som länge levt kvar är att barnen användes till att tillverka skurborstar och att de fick använda borstarna till att städa. Men så var det inte, arbetsstugan fick borstar att *leka* med som kasserats, från ett närliggande borstbinderi för blinda. Det var alltså absolut inte menat för att städa och skura golv med, utan det

var kasserat material för lek. Uppmärksammats bör att det redan vid förra millennieskiftet fanns ett borstbinderi för blinda, vilket representerar ett synsätt som knyter an till allas lika värde och respekten för varje människas unika förmågor. Arbetsstugans verksamhet upphörde, denna gång utan att övergå i stadens regi, 1937. Det skulle dröja ända till 1968 innan stadens första fritidshem öppnade. Under mellantiden hade det dock funnits möjlighet för de yngre skolbarnen att, dels vid behov vara kvar på barnkrubban, dåtidens daghem, under sitt första skolår, dels, när dessa blev ett faktum, få tillsyn i ett familjedaghem.

Det var inte bara skolbarnen som hade behov av omsorg och sysselsättning under tiden som den starkt expanderande textilindustrin lade beslag på föräldrarna. Återigen var det stadens bättre bemedlade filantropiskt arbetande damer som ombesörjde att en barnkrubba, och snart också en spädbarnskrubba, fanns att tillgå. Barnkrubban drevs av en egen förening "Föreningen för en barnkrubba" men i folkmun var det Mariastiftelsen som stod bakom, vilket också blev ett faktum då de båda föreningarna slogs ihop 1938. Före 1938 drevs barnkrubban helt ideellt utan några som helst bidrag från kommunen vilket innebar ett ständigt sökande efter donatorer och givare för dem som arbetade för driften av krubban. Man kan fundera över om de ideellt arbetande damerna någonsin fick den uppskattning som de var värda för sina ovärderliga insatser från såväl myndighet som allmänhet.

1938 inträdde en ny tid för Mariastiftelsens daghemsverksamhet. Stiftelsen fick kontinuerliga bidrag från staden och samtidigt ökade krubborna, dvs. daghemmen i antal. Under 13 år byggdes, alternativt övertogs, 10 daghem runt om i staden. Daghemmen som övertogs var de som tidigare drivits av industrierna i staden. I mitten av 1950-talet fanns ca 470 platser på stadens daghem vilket, enligt Socialstyrelsen var det högsta antalet platser per 1000 invånare i landet. Detta faktum är troligtvis grunden till Borås goda rykte som tidig barnomsorgsstad.

*Mariagårdens trappa fr 1940-talet.
Foto ur Mariastiftelsens samlingar.*

Länge hade Mariastiftelsen också haft en dröm om att starta barnträdgårdar, förskolor för 6-åringar. Med en förbättrad ekonomi kunde denna dröm förverkligas och barnträdgårdslärarinnan Birgit Johansson, 100 år 2015, var med och startade den första kommunala förskolan, barnträdgården, i en källare på Göta 1946. Birgit blev sedermera föreståndare på Herthagården och avslutade sin yrkeskarriär som assistent vid Familjenämnden med arbetsledaransvar för dagbarnvårdare.

Birgit Johansson. Foto Lennart Magnusson BT 2015-04-06

Under större delen av åren mellan 1938 och 1964 var Anna Hedlund ordförande och föreningens frontfigur, alltid med barnens bästa framför ögonen. Anna hade pondus och politikerna lyssnade på henne. Hon var också klar över hur förskolans pedagogiska verksamhet skulle nå bästa möjliga kvalitet:

Plocka guldkornen från alla pedagogerna och lägg ihop det till den bästa miljön för barnen.

Från vänster förskollärare Gunnel Levin, SÖs inspektör Hildur Nygren, ordförande Anna Hedlund, vice ordförande Alice Forsberg med barn Foto fr BT 2006-04-06

Även om Anna Hedlund var frontfiguren får hennes parhäst Alice Forsberg inte glömmas bort. Enligt Eivor Henriksson var Alice en framsynt kvinna och en stark tillgång och hon gjorde mycket arbete för föreningen i det fördolda. Hon skötte föreningens praktiska ekonomi och jobbade tätt tillsammans med Anna. Båda två var politiskt aktiva som folkpartist respektive socialdemokrat. De båda kvinnor hade ett nära samarbete och tog mycket råd av varandra vilket oftast resulterade i goda beslut och praktiskt handlande. Eivor Henriksson, som efterträdde Anna Hedlund poängterar vikten av de bådassamarbete

Att dessa två jobbade ihop och var så samspelta gjorde att det aldrig blev något käbbel i Mariastiftelsen. Det var också tack vare dem som Mariastiftelsen var en stark röst inför kommunala beslut.

Trots ganska blygsamma resurser präglades verksamheten av stor generositet, samhörighet och arbetsglädje. Förskollärare och barnskötare lade ner mycket tid och engagemang i sitt arbete vilket de förklarade med:

Vi (personalen och föräldrarna) hade ju barn tillsammans.

Personalen tog ofta kontakt med företagare i staden för att få dem att bidra med gåvor och kontanta medel till hjälp för barnen, vilket också ofta skedde. Gåvor från stadens innevånare bestod bland annat av kläder som skänktes vidare till barn vars mödrar levde under mycket knappa förhållanden. Ur såväl ett ekonomiskt som ett pedagogiskt perspektiv odlade man grönsaker själva och tog, tillsammans med barnen, vara på vad skogen kunde erbjuda i form av bär och svamp.

Till 1964 drevs de 10 daghemmen i Mariastiftelsens regi. Hela tiden har all verksamhet präglats av ett uppoffrande och osjälviskt arbete med barnens bästa i fokus. Det kärleksfulla arbetet, där barnen hade det bra och erbjöds meningsfull sysselsättning, som präglade Mariastiftelsens verksamhet och blev ett kulturellt arv när staden tog över driften den 1 januari 1964.

Mariastiftelsen har oförtröttligt fortsatt sitt arbete med att stötta de barn i staden som behöver stöd och hjälp. När barnbeklädnaden gått upp i stadens sociala verksamhet och daghemmen blivit Familjenämndens angelägenhet gav föreningen stöd till handikappade barn och deras familjer, ett arbete som fortfarande är lika aktivt som på 1960-talet.

Borås Stad

1964 tog Borås Stad över hela ansvaret för, både den av industrin och den av Mariastiftelsen uppbyggda, barnomsorgen. Ansvarig nämnd blev den då nybildade Familjenämnden som, utöver *att omhänderta* daghems- och

lekskoleverksamheten, från början också hade ansvar för hemvårdarinnornas, hem-samariternas och barnsamariternas verksamhet samt systugeverksamheten. Intendent Stig Danneståhl var förvaltningens chef och Eivor Henriksson, förskollärare och aktiv inom Mariastiftelsen, anställdes som assistent med uppdrag att ansvara för barnomsorgen. Systugeverksamheten upphörde i mitten på 1970-talet och äldreomsorgsansvaret flyttades i olika omgångar över till Socialnämndens ansvarsområde. På myndighetsdagen (18 år) omyndigförklarades Familjenämnden. Den nya Socialtjänstlagen trädde i kraft den 1 januari 1982 och lagen innebar att all social verksamhet skulle handhas av en nämnd, Socialnämnden. Familjenämnden upphörde, och familjekontoret gick upp i socialkontoret.

Överlämnandet från Mariastiftelsen till kommunen 1963-64 innebar inte någon lång process. I likhet med andra Mariastiftelseinitiativ kom även daghems- och förskoleverksamheten att bli en viktig angelägenhet för kommunen, i takt med förändrade kommunala uppdrag. Man kan bara konstatera att vad än Mariastiftelsen har startat så har kommunen, allmännyttan, så småningom kommit fram till att dessa insatser var viktiga för den sociala välfärden. (Se vidare Lars Johansson, Fässingen 2007 Årgång 50).

Vid övertagandet fanns det 10 daghem med plats för 430 barn samt 17 lek-skolor med sammanlagt 700 barn. I familjedaghemmen, drygt 200 till antalet, fanns 285 barn. De 10 daghemmen var Mariagården, Linneagården, Almgården, Götagården, Järnbäraren/Norrbygården, Parkgården, Herthagården, Södergården, Trollgården och Solgården.

*Eivor Henriksson och Stig Danneståhl.
Foto fr BT 1968-06-14.*

*Götagården. Foto fr Rapport
Familjenämnden 1964-82.*

Under 1970- och 1980-talen expanderade barnomsorgen lavinartat och antalet daghem ökade från blygsamma 10 till 54 vid Socialnämndens övertagande 1982. Man skulle kunna tro att den kraftiga ökningen skulle påverka kvaliteten i negativ riktning men av dokumentation från 1982 framgår tydligt att barnomsorgen i Borås hade ett mycket gott rykte nationellt och också internationellt.

Borås har fattat hur viktig barntillsynen är och det är man nästan ensam om i landet.

Uttalandet gjordes 1972 av Margareta Hjelm, producent för TV2s dokumentärprogram "Vem ser till barnen?" som i sitt program också framhöll det positiva med att kommunen hade enhetstaxa. Att ha en enhetstaxa var ett naturligt politiskt beslut i en kommun med socialdemokratiskt styre, men det rådde stor enighet mellan de olika partiernas företrädare. Eivor Henriksson minns politikerna i Familjenämnden som mycket eniga i de sociala frågorna. Hon menade att det var svårt att se vilken politisk falang de tillhörde och säger att deras beslut alltid hade barnens bästa för ögonen. Hennes uppfattning grundar sig i lång erfarenhet, redan på 1950-talet satt hon med i den dåvarande styrelsen som sakkunnig. I frågan om enhetstaxans tillkomst har Eivor Henriksson sin alldeles egna motivering:

Det kostar inte mer att slänga sopor för olika inkomstkategorier än att passa barn för olika kategorier

Borås fortsatte, som en av få kommuner i landet, att tillämpa enhetstaxan. Man fortsatte också att bygga ut barnomsorgen i syfte att bygga bort köerna. Bland annat valde man 1981 den snabba lösningen att anställa dagbarnvårdare i avvaktan på daghemsutbyggnaden.

Även inom familjedaghemsvärksamheten har politikerna alltid haft barnens bästa för ögonen. Inte sällan höjdes kritiska röster mot kvaliteten i familjedaghemmen men Familjenämnden beslöt tidigt att "för verksamheten bör gälla samma mål i fråga om kvalitet som för kommunens övriga barnomsorg". För att realisera sina intentioner och garantera god kvalitet i familjedaghemsvärksamheten satsade man tidigt på utbildning för dagbarnvårdarna (se vidare här nedan) och kommunen valde också att knyta de ensamarbetande dagbarnvårdarna till daghemmen för att till stöd ha förskollärare som mentorer.

Borås har valt att alltid erbjuda olika former av barnomsorg, dock med betydligt färre familjedaghem i takt med att daghemmen blivit fler och

kraven på pedagogisk verksamhet ökat. För att alla barns olika behov skall kunna beaktas och tillmötesgås menar Eivor Henriksson att:

”Det skall finnas barnomsorg av olika sort så att föräldrarna kan välja. De allra flesta barn behöver omsorgen på förskola men det finns barn som behöver familjedaghem.”

Den 1 juli 1975 trädde lagen om Allmän förskola i kraft. Den var inte obligatorisk men lagen innebar att kommunerna måste erbjuda förskola för alla 6-åringar i kommunen. För Borås var det inte någon stor förändring eftersom Mariastiftelsen redan från 1946 bedrivit det som då hette barn-trädgård, senare kallat lekskola och deltidförskola.

När kommunen tog över verksamheten 1964 fanns det 17 deltidförskolor i kommunen, en siffra som 1970 ökat till 21. Dock krävdes en dubbling för att 1975 kunna erbjuda alla som så önskade plats. In-tresset från föräldrarna att låta barnen gå i förskola var stort, det var endast ett tiotal barn som 1975 tackade nej. Även i denna åtgärd kan man se en särskild omsorg om barnen, då det ordnades ”skolskjuts” för de barn som hade lång väg till förskolan. I takt med daghemsutbyggnaden och minskningen av antal barn placerade hos dagbarnvårdare minskade också behovet av deltidförskola, 6-årsverksamheten, med skolförberedande aktiviteter, blev ett naturligt inslag i daghemmens verksamhet fram till att förskoleklass infördes och 6-åringarna helt separerades från förskolan.

I slutet av 1970-talet startade kommunen öppna förskolor dit såväl hemmavarande föräldrar som dagbarnvårdare kunde gå för att barnen där skulle möta andra barn och under ledning av förskollärare få uppleva gruppaktiviteter. Den öppna förskolan var också en mötesplats och, genom utbildad personal, stöd för de vuxna. Den öppna förskolan har blivit bestående och utgör ett betydande inslag för hemmavarande föräldrar. Särskilt betydelsefullt har den kommit att bli för alla invandrare, där de på ett naturligt sätt kan få kontakt med det svenska samhället.

Borås kommun har varit föregångare för flera insatser i barnomsorgen som fokuserat på barnens bästa. På initiativ av dåvarande barnläkaren Tore Axelsson anställdes 1967 en talpedagog inom barnomsorgen till stöd för barn med sen talutveckling. 1976 anställdes också en psykolog för att stötta barn med ”psykiska störningar”. Psykologen fungerade främst som konsult och rådgivare för personalen till stöd för deras arbete i barngruppen men denne kunde också ha direktkontakt med föräldrarna. Ansvaret för båda dessa verksamheter vilar idag på rektorerna inom förskolor och skolor och operativt på specialpedagogerna i kommunen.

Unikt på Borås-daghem:

FINSKA BARN FÅR TRÄNING I EGNA SPRÅKET

Det är en mycket bitter kritik man nu riktar från finska håll mot svensk invandringspolitik i allmänhet och dess skolepolitik i synnerhet.

Det här handlar om en av de mest drickande som gjorts av "hemskolan" i Sverige.
I Sverige får de skolas in-
vandringsskolor inte språkligt ut-
värderas.

Forskollärare Lydia
Rättö Nilsson har

ett stort ansvar för att
den finska språkgruppen
i Borås ska kunna ut-
värderas.

I denna tidning ska kritiken
i Borås tidning vara kritiken

• Det varit förskollärare vid Borås daghem i Borås. En finsk förskollärare agerar sig, och det är
Borås.

VD 1975-04-12

*Förskollärare Lydia
Rättö Nilsson och barn.
Foto ur VD 1973-04-12*

I Borås Tidning stod det sommaren 2015 att läsa att Borås får sin första grupp med finska barn. Men, redan på 1970-talet fanns både finska avdelningar på daghem, finstalande förskola och skolklasser i de lägre åldrarna i skolan. Borås var tidig med att stötta invandringen till staden. För att förebygga att de finska barnen som kom till Borås under 1960- och 1970-talen inte skulle bli språkligt utarmade anställdes 1973 förskollärare med finska som hemspråk för att ge de finska barnen språkträning i sin ordinarie förskolemiljö. Hemspråksträningen kom sedermera att omfatta alla förekommande språk i staden, vilka på 1970-talet, utöver finskan, mest bestod av grekiska och jugoslaviska (i dag bestående av flera olika språkgränar). Först 1977 kom lagen om rätt till hemspråksundervisning men då var detta redan sedan länge etablerat i Borås. Det bedrevs också Språkprojekt på uppdrag av Socialstyrelsen vilka påverkade förhållningssättet till barnen med fokus på hur man bemötte dem med annat modersmål. 1981 besökte dåvarande invandrarminister Karin Andersson staden, enligt ett tidningsreferat tyckte hon att Borås var en föregångskommun i fråga om hemspråksträning. Hon lär ha varit djupt imponerad av att även spädbarnen på småbarnsavdelningarna fick hemspråksträning

Ett annat område som stöttades av Socialstyrelsen var införandet av så kallade syskongrupper för barn mellan 3 och 7 år. Som försöksprojekt startade de första avdelningarna redan 1973. Syftet var att genom att blanda barn i olika åldrar dels stimulera till ökat ansvarstagande och förmåga att samarbeta med andra dels att skapa möjlighet för barn i olika utvecklingsstadier att alltid hittar någon på samma nivå att leka med. Man väntade sig också en positiv effekt avseende språkutvecklingen. Projektets pedagogik kom att ligga till grund för kommunens nybyggnad av daghem. Det nya sättet att bygga daghem uppmärksammades utanför kommunens gränser och många studiebesök från andra kommuner blev följden. Över-

huvudtaget hade Socialstyrelsen Borås som förebild och skickade ofta studiebesök från andra kommuner och även länder (fr USA och Island på 1980-talet) för att ta intryck av verksamheten som bedrevs i staden. Det blev ofta Eivor Henrikssons uppgift, i egenskap av ansvarig för barnomsorgen, att ta hand om studiebesökarna. Då passade hon på att förmedla sin syn på barnomsorg som till fullo harmonierade med den som Maria-stiftelsens grundare en gång i tiden företrädde. Det anordnades också utställningar i samarbete med Socialstyrelsen i staden. Dessa välbesökta utställningar visade material både från förskolorna i Borås och material sammanställt av Socialstyrelsen, t ex en om fritidshem.

Som tidigare nämnts dröjde det ända till 1968 innan kommunen tog sitt ansvar och öppnade fritidshem, det som i början av 1900-talet kallades arbetsstuga och drevs av Mariastiftelsen. I det statliga betänkande Skolans inre arbete, SIA, föreslogs att frivilliga aktiviteter skulle fungera som tillsyn för skolbarnen efter skolans slut. Politikerna i Borås ansåg dock inte att det var utan beslöt att bygga ut fritidshemmen så att omsorgen även omfattade barn i årskurs 3. Fritidshemmen är öppna för skolbarnen hela dagen och förutom frukost och mellanmål erbjuds barnen meningsfull systerställning i slöjd- och målrum, lekhallar och avpassad utemiljö.

Ytterligare en verksamhet som sticker ut och harmonierar med stadens etablerade syn på barn är erbjudandet att anlita barnsamarit när barnen är sjuka. Barnsamariterna var personer som gick hem till familjerna när barnen var sjuka. På så sätt kunde föräldrarna gå till sina arbeten och barnen kunde vara i sin trygga hemmiljö och därmed få den vård de behövde. Verksamheten pågick ett tiotal år och avvecklades i takt med att föräldraförsäkringen byggdes ut.

Estetiken har alltid haft stor plats inom förskoleverksamhet, man har använt sagor, bild, form, textilt skapande och musik som verktyg för barnen att utvecklas och lära. Längre hade barnträdgårdslärarinnan/förskolläraren ansvaret att använda alla de estetiska verktygen för att stimulera barnen. Det ingick och ingår fortfarande i utbildningen att ha kunskap och färdighet inom det estetiska fältet men trots det är det inte all personal som tyckte om att sjunga med barnen eller anser sig ha sångröst.

Man börjar inte med musik när man är 6 år därför skall vi börja med musik redan innan man föds

Eivor Henriksson, som säger så, menar att musik precis som andra kulturyttringar, är väldigt viktigt för alla människor och att barnen inte skulle behöva vänta med att möta det tills i 6-årsverksamheten. Hon har också sin bestämda uppfattning om att utövandet skulle vara professionellt ”Om

Musikstund på förskola. Foto ur VD 1980-11-22.

man skall ha ett piano så skall det vara stämt” sa Eivor annars är det bara en leksak. Barn som är musikaliska skall inte behöva höra på ett ostämt piano.

Vetskapen om att alla barn inte fick tillgång till musik och musicerande i samma utsträckning lade grunden till ett samarbete mellan skola, förskola och kultur. 1980 inrättades en samordningsgrupp för barnkulturfrågor, Skola-Familj-Kultur. Samordnings-gruppen skulle utarbeta ett barnkulturpolitiskt handlingsprogram som skulle omfatta såväl litteraturförsörjning, programverksamhet, utställningar, musik mm. Beslutet om samordningsgruppen hade bland annat föregåtts av ett projekt ”Imse, vimse spindel - musik i förskolan”. Detta sades vara det mest omfattande samarbetet i Sverige mellan musikskolan och förskolor och som gav genklang runt om i landet. Sedan 1977 hade en försöksverksamhet bedrivits där musklärare från musikskolan hade kontinuerligt återkommande musikstunder med förskolegrupper. Projektet följdes av forskare och visade på ett mycket positivt resultat. Projektet hade bedrivits på 13 av kommunens daghem men med så goda utvärderingar beslöt kommunen att alla barn inom barnomsorgen skulle få ta del av regelbunden musikverksamhet. Projektet visade, förutom på nöjda barn, på att musklärare och förskolepersonal hade lärt av varandra till nytta för sin professionsutövning.

För att finna resurser för en kontinuerlig verksamhet i kulturens tecken anslogs medel vid uppstarten men sedan förväntades respektive nämnd avsätta medel för verksamheten i sin ordinarie budget. Så gjordes också. Lång tid har gått sedan detta sattes i sjön, men det blev ett startskott till Samordningsgruppen vars intentioner har levt vidare, numera genom Kultur nämndens försorg. Via ett stort antal projekt och utvecklingsinsatser genom åren finns idag en kulturplan och ett kulturprogram framtagna i samråd med skolan och förskolan. Kulturförvaltningen vill medverka till att konst, kultur och kreativitet genom estetiska läroprocesser blir ett verktyg för att utveckla lärandet och skapa arbetsglädje för barn och unga.

Utbildningar i staden

Redogörelsen för utbildningar i Borås görs här ovanligt kort och fokuserar på dem som haft speciell betydelse för barnens utveckling och behovstillfredsställelse utöver mat och omvårdnad. (se vidare Fässingen årgång 50, 2007: Utbildningar inom barnomsorg och skola).

Borås har länge bedrivit utbildningar med inriktning mot arbete med barn av olika slag. Den första bedrevs vid Björkängsgårdens barnhem. Parallellt erbjöd också stiftelsen Solhem en liknande barnsköterskeutbildning. Båda utbildningarna blev sedermera landstingskommunala innan de ännu senare, efter gymnasiereformen 1970, blev en del av de allmänna gymnasieutbildningarna. Omfattningen av barnsköterskeutbildningarna har varierat, först mellan fyra och åtta månader, men genom gymnasiereformen blev barnskötarutbildningen en tvåårig vårdlinje och 1993 blev Barn- och fritidsprogrammet treårigt.

Förskollärare har utbildats i Borås sedan 1965, då var den tvåårig med en 10 månaders förpraktik. 1977 övergick utbildningen till att vara en högskoleutbildning, förpraktiken togs bort och utbildningen blev i stället 2,5 år. Successivt har utbildningen förlängts till att idag vara 3,5 år. Flera gånger under de 50 åren har både examensordningen och utbildningens namn ändrats men en kärna i utbildningen har hela tiden fokuserat på barnens rätt till lek för utveckling. Respekten för den lilla människan har också varit central i de olika varianterna av förskollärarytbildningar.

1997 fick Högskolan i Borås examensrätt för grundskollärarytbildning. Utbildningen kom att integreras med förskollärarytbildningen och därmed också inspireras av den barnsyn som präglade denna utbildning. I början av det nya milleniet innebar en ny examensordning att lärarytbildning, från förskola till gymnasium, resulterade i *lärarexamen* med olika

inriktningar och den lokala integrerade utbildningen blev rikstäckande. I dag är utbildningarna åter delade i specifika examina.

Under 1894 - 1932 bedrevs småskollärarytbildning i Borås. Från början var det en privatskola initierad av folkskollärare Hultgren i Brämhult. Under 1920-talet tog Landstinget över verksamheten men redan 1932 lades seminariet ner.

Borås har också länge haft fritidspedagogutbildning. Från början, i slutet av 1960-talet, var utbildningen gymnasial, men blev i samband med högskolereformen 1977 en del av högskolan. Den första fritidspedagogutbildningen startade redan innan det fanns tillräckligt med fritidshem i staden där eleverna kunde göra sin praktik. Detta var i inledningen ett stort problem för utbildningen och man valde att utnyttja deltidsskolornas förskollärare för praktikhandledning. Kommunen var dock mycket mån om att utbildningen fanns i staden och fick därför bråttom att inrätta fritidshem. Det första öppnade våren 1968 på Trandared. Fritidspedagogutbildningen lades ner i mitten av 1980-talet men uppstod igen som en inriktning i lärarytbildningen i början av 2000-talet.

Som tidigare nämnts var kommunen angelägen om god kvalitet även i familjedaghemmen och satsade därför tidigt på utbildning för dagbarnvårdarna. Som första kommun i Sverige anordnade Borås en så kallad pionjärcurs för dagbarnvårdarna 1967. Den första kursen omfattade 60 timmar och bedrevs på kvällstid i Länsarbetsnämndens regi. Utbildningen vände sig till såväl redan anställda dagbarnvårdare som till dem som ämnade bli sådana. Så småningom förlängdes utbildningen och övergick till dagtid i Almåsgymnasiets regi men senare tog högskolan över ansvaret även för denna utbildning. Att flytta utbildningen till högskolan var en stathöjande åtgärd, dagbarnvårdarna upplevde det betydelsefullt att läsa en kurs där. Barnens bästa var för ögonen även i detta beslut och utbildningen innehöll mycket om barns utveckling, lekar och lekstadier men hade också inslag om föräldrasamverkan och ansvarsfrågor.

KURSSTART I BORÅS FÖR DAGBARNVÅRDARE

Dagbarnvårdare från Borås. Foto ur VD 1968-03-05.

Kompetensutveckling

I samtalet med Eivor Henriksson om barnomsorgen i Borås och dess kvalitet betonar hon att det är personalen som skall ha berömmet. Hon menar då att det är personalens kompetens som avgör kvaliteten i förskola, fritidshem och skola. I egenskap av ansvarig för barnomsorg, förskolor och fritidshem bidrog Eivors syn på behovet av kompetent personal till kommunens uppfattning att förskolepersonalen skulle ha kontinuerlig kompetensutveckling. En starkt bidragande faktor i sammanhanget var att uppdaterad och ny kunskap fanns att nå på nära håll via de utbildningar, främst förskollärarytbildningen, som fanns i staden. Det var högskolan som erbjöd och höll kommunen uppdaterad på vad som låg i tiden. Kommunen insåg snabbt värdet av att ligga i framkant och anlidade högskolan för kompetensutvecklande utbildningar.

Stan hade en väldig förmån av att utbildningen fanns i Borås (Eivor Henriksson).

Även de projekt som lärarna på förskollärarytbildningen drev, t ex Brita-Lena Ömans språkprojekt på uppdrag av Skolöverstyrelsen, där flera av kommunens förskolor ingick, påverkade personalens kompetens. Projektet gav ny kunskap om barns olika behov och hur man bäst skulle möta dem.

Det förekom också att kommunen tog initiativ som senare kunde påverka högskolans utveckling. Kommunen initierade t ex att lärare med finska som modersmål deltog i en tvåspråksutbildning som sedan innebar att man startade hemspråksverksamheten i staden. Det initiativet ledde sedermera till att det gavs en förskollärarytbildning vid högskolan för tvåspråkiga förskollärare.

Stora utbildningsinsatser har genomförts i samband med större reformer såsom Allmän förskola, övergången till Socialtjänstlagen, Pedagogiskt program för förskolan och Läroplan för förskolan.

Specifika insatser för det stora flertalet av barnomsorgspersonalen har också genomförts. Under 1970-talet förlades Reggio Emilia-utställningen *Ett barn har 100 språk* till Borås och ett stort antal förskollärare fick möjlighet till kompetensutveckling inom de då nya pedagogiska strömningarna. Som förarbete till Pedagogiskt program för förskolan genomfördes omfattande utbildningar med fokus på planering och utvärdering även de utförda av högskolan. Specifika insatser har också inneburit kompetensutveckling för hela grupper av personal där främst vidareutbildning av barnskötare till förskollärare kan nämnas. Den senare är en åtgärd som pågått kontinuerligt sedan tidigt 1980-tal och som 2015 fortfarande

pågår. Ett annat exempel på satsningar på grupper inom barnomsorgen är när uppdraget kom att ta emot studenter från högskolan och handledarutbildningen skulle betalas av kommunen. Då tog kommunen sitt ansvar och såg till att alla handledare kom iväg på utbildning.

Även när det gäller de kompetensutvecklande insatserna har synen på barnet som *det kompetenta barnet* med egna behov av utvecklingsstimulerande sysselsättningar varit i fokus, vilket har satt sin prägel på de vuxna som barnen under alla år har mött inom barnomsorgen.

Skol- och Barnomsorgsmuseum

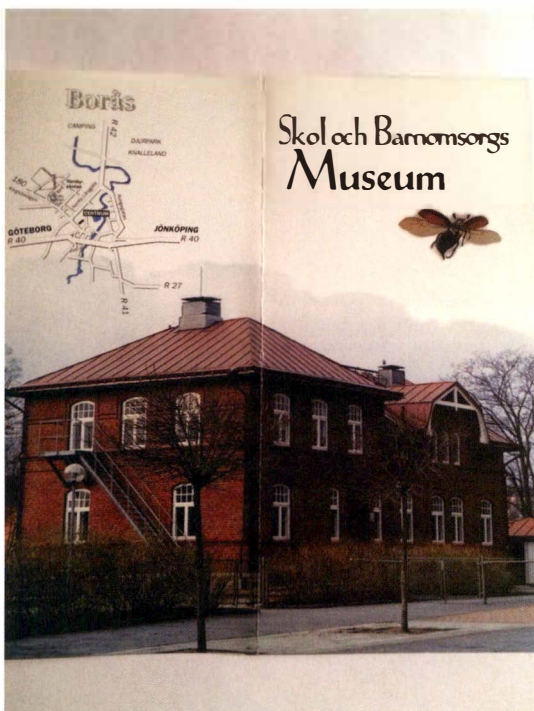
I samband med Almgårdens 40-årsjubileum blev Kjell Jansson, chef på Socialkontorets avdelning för barnomsorg, varse vilken kulturskatt daghemmen i Borås utgjorde. Han var den som födde idén till ett barnomsorgsmuseum. Eivor Henrikssons önskan om att bevara det hon visste fanns på

*Intendent Kjell Jansson, Familjenämnden.
Foto ur BT 1982-06-16.*

daghemmen åt eftervärlden bidrog i hög grad till att idén blev mer än en idé. Alla besök, som Eivor gjort på daghemmen i Borås under sin yrkesverksamma tid innebar att hon kände till vilka saker som fanns och som kunde samlas ihop till en dokumentation av den barnomsorg som hon själv till stor del varit med och byggt upp.

1984 fattade kommunen beslut om att ge Eivor Henriksson och hennes kollega barnomsorgsassistent Barbro Holm, i uppdrag att, i samverkan med Borås Museum, samla material som kunde illustrera daghemmen från 1900 – 1970-talet. De båda kvinnorna var fortfarande i tjänst men närmade sig pensionsåldern, vilket innebar att de varit med länge och hade god insyn i verksamheten. Samlandet och engagemanget i uppbyggnaden av museet fortsatte hos båda två även efter pension, då som helt ideellt arbete. Det kom dock att dröja ända till 1995 innan museet kunde slå upp portarna. Att det tog så lång tid hade sin förklaring i att kom-

Skol- och Barnomsorgsmuseet. (Broschyr producerad av Borås Museum)

befintliga skolmuseet som fick utrymme i samma lokaler. Folkskollärare och sedermera rektor Börje Hedberg hade under sina 42 år som lärare samlat material från skolan. Skolmuseet fanns tidigare på Borås Museum men flyttades vid etableringen av barnomsorgsmuseet över till Norrby skolans annex. På så sätt återfördes samlingarna till den plats där de förvarats innan museet blev en del av Borås Museum 1986. Redan på 1940-talet framställdes en önskan till Folkskolestyrelsen i staden att skapa ett skolmuseum, men idén föll i glömska. Däremot fanns det hela tiden eldsjälare inom skolverksamheten som såg behovet av att bevara föremål åt eftervärlden. Föremålen förvarades på Norrby skolans vind tills de kom till användning på Borås Museum. Skolmuseet hade utnyttjats när skolklasser skulle undervisas om skolans och bygdens historia, en verksamhet som nu kunde fortsätta att erbjudas till skolorna i bygden. De båda museerna fick det gemensamma namnet Skol- och barnomsorgsmuseet och var vad gäller barnomsorgsdelen ett unikt museum i sitt slag, troligen det enda existerande i landet. Skolmuseer är mer vanligt förekommande, men inte mindre intressant för kulturens bevarande i närområdet.

munen inte hittat någon lämplig lokal. Men sedan flygelbyggnaden på Norrby skolan renoverats, löste sig lokalfrågan och museet kunde flytta in. Annexet eller flygelbyggnaden hade under en tid använts till daghemmet Almgården men "blev över" när skolan byggdes om och Almgården flyttades till huvudbyggnaden. Medel för anpassning av lokalerna frigjordes och arbetsmarknadsinsatser för arbetslösa innebar att dessa erbjöds sysselsättning och kunde rusta upp huset.

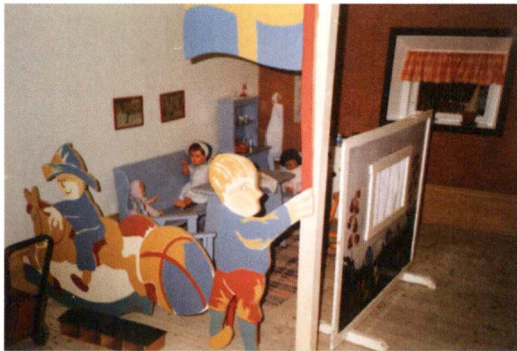
Etableringen av barnomsorgsmuseet blev också en lösning för det redan

Eivor Henrikssons kunskap om vad som fanns på stadens daghem gjorde att det gick att bygga upp museet så nära ett original som möjligt. Hennes ambition var att visa hur det faktiskt såg ut på daghemmen i mitten av 1900-talet. Eivor förklarar:

Börje Hedberg och Eivor Henriksson (foto privat)

Vi vill inte ha skärmar och montrar, utan det skall vara autentiskt. Därför kommer inredningen och alla leksaker från verkliga gamla barnkrubbor och lekskolor. Det får inte bli något slags sämre leksaksmuseum

Interiör Barnomsorgsmuseet (foto privat)

Exempelvis bytte personalen kläder på barnen när de kom på morgonen. Mödrarna hade svårt att tvätta så därför tog man på barnen andra kläder under daghemsvisiten för att inte smutsa ner de egna och på så sätt underlätta för mammorna. Sådana byteskläder från olika tidsperioder finns i museets samlingar.

Barnomsorgsmuseets samlingar består för övrigt av barnsängar, britsar, stolar och bord från de olika epokerna under 1900-talet. De första daghemmen i staden var oftast inrymda i en vanlig villa eller lägenhet och därför fick man hålla tillgodo med det kök som fanns. Det illustreras i museets samlingar genom ett rum som inrymmer vedspis och vedlår, diskbank och det klassiska skafferiet med Höganäskrukor som, när det begav sig, innehöll inlagd gurka, lingonsylt och övrigt som tillretts av vad trädgård och naturen i närmiljön erbjudit. I köket återfinns också porslin, bestick, glas, grytor och övrig utrustning som ett storkök med egen tillagning behövs. Likadant porslin och övrig köksutrustning fanns på alla daghemmen i staden och samlingarna visar exempel från olika tidsepoker.

Personalen på daghemmen bodde ofta i samma hus, åtminstone under

den tid som Mariastiftelsen ansvarade för verksamheten. Föreståndaren och kokerskan var självskrivna men ibland fanns det också rum för barnskötar-
na. Museets samlingar visar därför hur en föreståndares rum kunde se ut.

Museet vill också visa hur Mariastiftelsens styrelserum såg ut, därför har möblerna från detta rum bevarats åt eftervärlden. Möblerna stod i ett rum i något av daghemmen i staden. Dessa möbler är en gång skänkta av stiftelsens medlemmar, vilket inte var ovanligt även för möblerna som användes i daghemmen.

Allra störst utrymme av museet tar det pedagogiskt materialet. En stor samling av leksaker, pussel och spel från 1940- och 50-talen tillverkade av personalen visar att de oftast är gjorda i trä och väl underhållna genom att de slipades och lackades varje år. Leksakerna illustrerar också en sida av arbetsuppgifterna som var självklar långt fram på 1900-talet, att personalen själv tillverkade både leksaker och annat pedagogiskt material samt förkläden, haklappar och monogramsprydda handdukar. Även flera musikinstrument var tillverkade av pedagogerna såsom maracas och handtrummor mm. Byggklossar, välordnat packade i stora träbackar, gåvagnar, gunghästar och bondgårdar med alla djur, allt i trä, finns också bevarade åt framtiden. Att förskolorna var påverkade av Fröbel-pedagogiken går heller inte att ta miste på. Fröbelklossar finns i överflöd och övriga s.k. Fröbel-gåvor går också att hitta i samlingarna, bland annat sykort i masonit med "tråd" i form av "skosnören" och en korg full med tygbollar. Självklart finns en dockvrå med alla tillbehör i ett hörn. Pedagogiska hjälpmedel i form av kasperdockor, flanosagor och böcker saknas inte heller.

Interiörer Barnomsorgsmuseet (foto privat)

I åtta år fick Skol- och barnomsorgsmuseet vara kvar i Norrbyskolans annex innan barnantalet i stadsdelen ökade så mycket så att huset åter behövdes till skolverksamhet. 2003 packades museets samlingar ned i lådor som sedan dess förvaras i Borås Museums magasin. Initiativ för att göra barnomsorgsmuseet tillgängligt för allmänheten har tagits vid ett flertal tillfällen, men hittills har ekonomin satt käppar i hjulen för en återupplivning av museet. Alla föremål ligger där de ligger förhindrade att visa hur man historiskt alltid satt barnets behov i första rummet.

Prolog

I kapitlet har jag försökt belysa förskoleverksamheten i Borås med fokus på synen på barn. I Borås har den karaktäriserats av att barn skall ha det bra för sin egen skull. Enligt min mening är det de styrandes förhållningssätt som gjort att det så tidigt i Borås etablerades barnomsorg och att barnomsorgen fortsatt haft barnens behov av meningsfull sysselsättning i fokus.

Det är också det synsättet som satt sin prägel på Skol- och Barnomsorgsmuseets samlingar. Perioden som illustrerats är från mitten av 1800-talet fram till mitten av 1980-talet då beslutet fattades att skapa ett Barnomsorgsmuseum. Vad som hände sedan och hur det kommer att gestalta sig i museet viks åt framtiden. En innerlig önskan från mig och mina förskollärarkollegor är dock att åter kunna erbjuda allmänheten tillgång till, det i landet unika, Skol- och Barnomsorgsmuseet. Om vi hjälps åt att påverka beslutsfattarna, kanske vi en dag kan få se det inrymt i Borås Museum?

DE SJU HÄRADERNAS
KULTURHISTORISKA FÖRENING

VERKSAMHET 2013 OCH 2014

Verksamhetsberättelse 2013

Styrelse

Styrelsen har haft följande sammansättning:

			<i>Mandatperiod</i>
ordförande	Iréne Arvidsson	Borås	2013-14
vice ordförande	Ingrid Strömvall	Borås	2012-14
skattmästare	Holger Sandin	Od	2013-15
sekreterare	Bernt Carlsson	Ulricehamn	2013-15
ledamöter	Agneta Tjäder	Ulricehamn	2012-14
	Bernt-Olof Klingesten	Borås	2013-14
	Lars-Erik Josefson	Marbäck	2013-15
	Christina Shearer	Kinna	2013-15

Medlemmar

Vid årets slut hade föreningen 338 betalande huvudmedlemmar (varav 14 föreningar och företag), 124 familje- och 15 ständiga medlemmar, totalt alltså 477. Bibliotek och andra institutioner som regelbundet köper årsboken har ej medräknats.

Årsavgiften har varit 150 kronor för huvudmedlem och 50 kronor för familjemedlem.

Programverksamhet

Den 21 mars hölls en presentation om Textilmuseet i Simonsland, vilken föreningen följde upp den 21 november då intresserade medlemmar fick en beskrivande rundvandring i de fortfarande tomma, men färdigställda och färdigplanerade lokalerna.

Borås museum 2013 gick i folkdräktens tecken. Sommarutställningen var en fotoutställning "Folkdräkter i närbild" som Laila Durán, fotograf, författare och textilföretagare själv presenterade vid invigningen den 24 mars. Föreningens medlemmar fick en presentation av utställningen på årsstämman.

Även Spelmansstämma och hantverksdagen den 24 augusti präglades av folkdräktstemat med dräktvisningen "Fin och festlig i Toarpsdräkt".

Under onsdagskvällarna i september var det så dags för föreningens nya verksamhetsidé med nördcaféer. Besökarna bjöds först på djupdykning bland "stenkakor" under ledning av Hans Nilsson, därefter Lennart Waslings berättelse om Vilhelm von Braun. Nördcaféerna avslutades sista

onsdagen i september med att Anita Widell och Thomas Johansson återgav en låtskatt på nyckelharpa efter spelmannen Ceylon Wallin.

I mitten av september hölls ett broderiseminarium på museet där Margareta Nockert föreläste.

Vid den årliga julmarknaden på Borås Museum och i Ramnaparken den 8 december passade föreningen på att fira 110-årsjubileum tillsammans med alla besökare. Förutom att smaka på cider och frukt kunde såväl medlemmar som ickemedlemmar bekanta sig med föreningens verksamhet och dess bokbestånd.

Stiftelser

Föreningen förvaltar nedanstående fyra stiftelser. Föreningens styrelse utgör även stiftelsernas styrelse. Stiftelserna har egen redovisning som också revideras av föreningens revisorer. Ett sammandrag av stiftelsernas ställning ser ut på följande sätt:

	<i>Bildad</i>	<i>Ursprungl. belopp</i>	<i>Bokfört värde 2013-12-31</i>	<i>Marknads- värde 2013-12-31</i>
Thor och Leonore Odencrants stiftelse	1947	50 000	50 000	96 861
Magda och Axel Planks stiftelse	1961	65 000	85 040	163 041
Margit Hörstadius stiftelse	1964	200 000	339 351	650 612
Ingrid och Vivan Weylerths stiftelse	1983	41 000	68 000	130 371
			541 324	819 801

Avkastningen från Odencrants, Planks och Weylerths stiftelser skall enligt statuterna tillföras De Sju Häradernas Kulturhistoriska Förening. För 2013 är denna summa 10 625 kronor.

För Hörstadius stiftelse Textilmuseet med hjälp av avkastningen ”skall kunna förvärva och utställa textilier med tonvikt på sådana som är tillverkade i Borås och Sjuhäradsbygden”. Stiftelsen har sedan 1963 gett c:a 1,5 milj. kronor i avkastning som använts för inköp till museet. Senaste stora satsningen gjordes 2009 då Textilmuseet fick 400 000 kronor till sin nya profiltställning ”Borås – en framgångshistoria”. Föreningen har också ställt krav på Textilmuseet att det tydligare skall visas för allmänheten varifrån pengarna kommer, vilket accepterats av museets ledning.

Årsboken

En årsbokskommitté har varit verksam under året med målet att ha en bok klar i vanlig ordning till julmarknaden. Tyvärr har utgivningen genom olyckliga omständigheter drabbats av försening och förhoppningen är nu att årsboken blir klar till föreningens årsmöte 2014.

Carola Östmark och Stig Persson får sina plaketter av ordförande Iréne Arvidsson. Tyvärr var Rolf Eriksson förhindrad, han fick sin plakett vid ett senare tillfälle. Foto: Privat

Förtjänstplakett

Föreningens förtjänstplakett 2013 utdelades till Stig Persson, Ulricehamn, Carola Östmark, Ulricehamn och Rolf Eriksson, Borås.

Stig Persson fick utmärkelsen för sina ovärderliga ideella insatser för Ulricehamns Folkets Hus bevarande, restaurerande och fortsatta användning.

Carola Östmark tilldelades förtjänstplakett för att i mer än 30 år engagerat sig i föreningens verksamhet som styrelseledamot men också för hennes förtjänstfulla sätt att verka för kulturminnesvård och historia i Sjuhäradsbygden.

Rolf Eriksson uppmärksammades för sitt engagemang i styrelsen där hans kulturhistoriska och juridiska kunskap varit till stor hjälp.

Övrig verksamhet

Styrelsens arbete under året har i stor utsträckning fokuserat på 100-årsjubileet av Borås Museums öppnande i Ramnaparken och den årsbok som kommit att kretsa runt museiverksamheten där såväl dåtid som nutid och framtid kommer att beskrivas.

Ett glädjande besked mottogs strax före semestern från Sparbanksstiftelsen Sjuhärad som beviljade föreningen ett bidrag om 200 000:- för att planera och genomföra aktiviteter tillsammans med museet då Borås Museum fyller 100 år under 2014.

I november var ordförande och vice ordförande inbjudna att presentera föreningen och dess verksamhet för Kindsgillet. Ett 20-tal medlemmar med anknytning till Kind hade samlats i Gillets föreningsstuga på Lisebergsområdet i Göteborg.

Föreningens tomt i Hökerum fick sin upprustning och invigning 2012, men under 2013 har styrelsen anlitat Alf Gustafsson, Härna, för kontinuerlig skötsel och underhåll av gravfältet. En ansökan till Wärenstamsstiftelsen avseende en audioguide för Borås Museum avslogs.

*En glad ordförande tar emot checken från Sparbanksstiftelsen.
Foto: Privat*

Verksamhetsberättelse 2014

Styrelse

Styrelsen har haft följande sammansättning:

			<i>Mandatperiod</i>
ordförande	Iréne Arvidsson	Borås	2014-15
vice ordförande	Ingrid Strömvall	Borås	2014-16
skattmästare	Holger Sandin	Od	2013-15
sekreterare	Bernt Carlsson	Ulricehamn	2013-15
ledamöter	Edor Josefsson	Sparsör	2014-15
	Bernt-Olof Klingesten	Borås	2014-16
	Anngerd Lönn Svensson	Fristad	2014-16
	Christina Shearer	Kinna	2013-15

Medlemmar

Vid årets slut hade föreningen 328 betalande huvudmedlemmar (varav 16 föreningar och företag), 112 familje- och 15 ständiga medlemmar, totalt alltså 455. Bibliotek och andra institutioner som regelbundet köper årsboken har inte medräknats.

Årsavgiften har varit 150 kronor för huvudmedlem och 50 kronor för familjemedlem.

Programverksamhet

Programmet under 100-årsjubileumsåret 2014, genomfördes, med bidraget från Sparbanksstiftelsen omfattande 200 000:-, i samverkan med museets pedagog Simon Erlandsson och under ledning av projektledare Jarl Lindahl. Den 24 juni firades museets 100-årsdag vilket följdes av "kultur i sommarkväll". Firandet bestod av ett tårtkalas med ca 250 besökande.

Vid detta tillfälle underhöll ungdomar från Kulturskolan, Borås spelmän spelade folkmusik och ordförande i De sju häradernas kulturhistoriska förening gjorde en betraktelse över de 100 år som museet har funnits.

Därefter erbjöds tisdag, lördag och söndag från 24 juni till 15 september kulturféer med olika innehåll såsom dansaftnar, teaterföreställningen Marknadsafton och spelmansstämma. Vid alla kulturféerna bemannade föreningens medlemmar husen i Ramnaparken och förmedlade kunskap om dessas ursprung.

Födelsedagskalas med tårter, musik och teater. Foto: Privat

Sommaraktiviteterna avslutades i september med några s.k. ”nörd”-kvällar som fortsatte även detta år. Till sist avslutades hela sommarsäsongen den 14 september på Kulturarvsdagen med en historisk föreläsning; Kalla kriget i Borås och världen, av Torkel Ivarsson.

I november hölls en mycket välbesökt och uppskattad föreläsning av representanter för Förläggargårdsföreningen. Den 7 december avslutades jubileumsåret med Gammaldags julmarknad.

Stiftelser

Föreningen förvaltar nedanstående fyra stiftelser. Föreningens styrelse utgör även stiftelsernas styrelse. Stiftelserna har egen redovisning som också revideras av föreningens revisorer. Ett sammandrag av stiftelsernas ställning ser ut på följande sätt:

	<i>Bildad</i>	<i>Ursprungl. belopp</i>	<i>Bokfört värde 2013-12-31</i>	<i>Marknads- värde 2013-12-31</i>
Thor och Leonore Odenocrants stiftelse	1947	50 000	50 000	96 861
Magda och Axel Planks stiftelse	1961	65 000	85 040	163 041
Margit Hörstadius stiftelse	1964	200 000	339 351	650 612
Ingrid och Vivan Weylerths stiftelse	1983	41 000	68 000	130 371
			541 324	819 801

Avkastningen från Odenocrants, Planks och Weylerths stiftelser skall enligt statuterna tillföras De Sju Häradernas Kulturhistoriska Förening. För 2013 är denna summa 10 625 kronor.

För Hörstadius stiftelse Textilmuseet med hjälp av avkastningen "skall kunna förvärva och utställa textilier med tonvikt på sådana som är tillverkade i Borås och Sjuhäradsbygden". Stiftelsen har sedan 1963 gett c:a 1,5 milj. kronor i avkastning som använts för inköp till museet. Senaste stora satsningen gjordes 2009 då Textilmuseet fick 400 000 kronor till sin nya profilutställning "Borås – en framgångshistoria". Föreningen har också ställt krav på Textilmuseet att det tydligare skall visas för allmänheten varifrån pengarna kommer, vilket accepterats av museets ledning.

Årsboken

Olyckliga omständigheter gjorde att jubileumsboken inte kunde ges ut som planerat i december 2013 och följdes av nya förseningar våren 2014. I maj anlätades föreningens förre ordförande Lennart Wasling som redaktör. Han lyckades att, med en stor och betydelsefull insats, ro projektet i land och boken fanns för distribution lagom till julmarknaden i december 2014.

Förtjänstplakett

Föreningens förtjänstplakett 2014 utdelades till Jenny Gustafsson, Fristad och Agneta Tjäder, Tvärred.

Jenny Gustafsson erhöll plaketten för sitt engagemang att tillvarata en folkmusikalisk låttradition från Västergötland med speciell inriktning mot Sjuhäradsbygden.

Agneta Tjäder erhöll plaketten för att som journalist, författare, föredragshållare och guide ha gett lysande skildringar av olika delar av Sjuhäradsbygden.

Övrig verksamhet

Styrelsens arbete har till största delen upptagits av 100-årsjubileefirandet. För att planera och ansvara för genomförandet av alla aktiviteter under jubileumsåret anställdes, med hjälp av bidraget från Sparbanksstiftelsen, Jarl Lindahl som projektledare.

Den 29 augusti firade föreningens medlemmar museets 100-årsjubileum. Jubileumsfesten, som gick av stapel i Norrby IFs föreningslokaler mitt emot museet, blev mycket uppskattad. Ca 100 medlemmar lät sig väl smaka av den uppdukade buffén och njöt av musik från gamla klassiska stenkakor. Föreningen erhöll som gåva Borås Stad historia av Borås stads kulturnämnd och S:a Ving-boken av hembygdsföreningen.

Den tidigare beviljade ansökan till Wärenstamsstiftelsen avseende årsboken utbetalades till förening i samband med årsbokens distribution.

*Den ena av årets plakettörer,
Jenny Gustafsson. Foto: Privat*

Ekonomi 2013 2014

Resultaträkning		
<i>Intäkter</i>		
Medlemsavgifter	61 200	54 750
Gåvor	1 150	1 000
Bokförsäljning, programverksamhet	1 383	890
Avkastning från stiftelser	10 625	7 571
Finansiella intäkter, räntor	47 975	32 498
Kommunalt kulturbidrag	68 000	50 000
Övriga bidrag	200 000	90 000
	390 333	236 709
<i>Kostnader</i>		
Kulturella arrangemang	2 125	218 498
Årsboken	0	183 340
Marknadsföring	299	11 124
Kontorsmaterial, porto	8 40	11 249
Övriga kostnader	4 079	3 425
Bilersättningar	3 904	4 364
Bankkostnader	1 051	602
Årets rörelseöverskott	370 470	-195 893
	390 333	236 709
Balansräkning		
<i>Tillgångar</i>		
Kassa & plusgiro	8 689	0
Bank	411 989	184 282
Fordringar, stiftelser ¹⁾	801 014	839 961
Museiföremål	1	1
Fastigheten Hökerum 1:33	1	1
Byggnader i Ramnaparken	1	1
Inventarier	1	1
	1 221 696	1 024 247
<i>Skulder och eget kapital</i>		
Skulder	5 074	2 715
Ändamålsbestämda medel ²⁾	268 000	0
Eget kapital	948 622	1 021 532
	1 221 696	1 024 247

¹⁾ Merparten av föreningen tillgångar förvaltas tillsammans med stiftelserna; därav denna fordran.

²⁾ Reserverade för årsboken och jubileumsfirande 2014

Årets upplaga av DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENINGIS årsbok är den 54:e i ordningen. Föreningen har firat 100-årsjubileum och startar sitt nya sekel med att ge Fässingens hela utrymme till framtidens museibesökare, barn och unga, och deras lärande ur ett kulturarvsperspektiv. Att använda alla sina sinnen i lärandet är ett genomgående tema, med fokus på kultur och kulturhistoria. Författarna fokuserar temat ur olika perspektiv, såsom barns skoltid eller fritid. Även museiverksamhet beskrivs, ur både barns och vuxnas perspektiv. Boken innehåller en rad exempel på hur man kan främja barns och ungas estetiska lärprocesser och kanske öka deras intresse för kulturhistoria.